

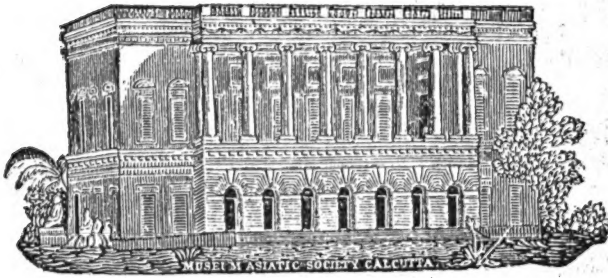
Indk 212
HARVARD COLLEGE LIBRARY
OCT 17 1904
CAMBRIDGE, MASS.

BIBLIOTHECA INDICA

COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL

NEW SERIES, No. 1070.

VALLĀLA CARITAM.

वल्लालचरितम् ।

ĀNANDA BHATṬA

MAHĀMAHOPĀDHYĀYA HARAPRASĀD SHĀSTRĪ M.A.

FASCICULUS I. (Text only.)

CALCUTTA :

PRINTED BY UPENDRA NATHA CHAKRAVARTI, AT THE SANSKRIT PRESS.

AND PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY, 57, PARK STREET.

1904.

LIST OF BOOKS FOR SALE

AT THE LIBRARY OF THE

Asiatic Society of Bengal.

No. 57, PARK STREET, CALCUTTA,
AND OBTAINABLE FROM

THE SOCIETY'S AGENTS, MESSRS. LUZAC & CO.,
46, GREAT RUSSELL STREET, LONDON, W.C., AND MR. OTTO
HARRASSOWITZ, BOOKSELLER, LEIPZIG, GERMANY.

*Complete copies of those works marked with an asterisk * cannot be supplied.—some
of the Fasciculi being out of stock.*

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series

Advaita Brahma Siddhi, (Text) Fasc. 1-4 @ /6/ each	...	Ra.	1	8
Advaitachinta Kaustubhe, Fasc. 1	...	...	0	6
* Agni Purāṇa, (Text) Fasc. 4-14 @ /6/ each	...	...	4	2
Aitarēya Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1-5 and Vol. II, Fasc. 1-5 Vol. III. Fasc. 1-5 Vol. IV, Fasc. 1-5 @ /6/	...	...	7	8
Apu Bhāṣyam, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	...	1	14
Aphorisms of Sāṅkhya, (English) Fasc. 1	...	...	0	12
Aṣṭasāhasrikā Prajñāpāramitā, (Text) Fasc. 1-6 @ /6/ each	...	...	2	4
Açyavaidyaka, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	...	1	14
Avadīna Kalpalatā, (Sans. and Tibetan) Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-5 @ 1/ each	...	...	10	0
Bal Bhatta Fasc. 1 @ /6/ each	...	...	0	6
Bandhaya Banta Sūtram Fasc. 1 @ /6/ each	...	...	0	6
* Bhāmatī, (Text) Fasc. 4-8 @ /6/ each	...	...	1	14
Bhāṭṭa Dipikā Vol. I, Fasc. 1-4	...	...	1	8
Brhaddēvatī (Text) Fasc. 1-4 @ /6/ each	...	...	1	8
Brhadādharmā Purāṇa (Text) Fasc. 1-6 @ /6/ each	...	...	2	4
Bodhicaryavatara of Candidevi, Fasc. 1	...	...	0	6
Catadusani Fasc. 1	...	...	0	6
Catalogue of Sanskrit Books and MSS., Fasc. 1-4 @ 2/ each	...	...	8	0
Çatapatha Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1-7, Vol II, Fasc. 1-2.	...	...	3	6
Çaṭasāhasrikā Prajñāpāramitā (Text) Fasc. 1 to 6 @ /6/ each	...	...	2	4
* Çaturvarga Çhintāmaṇi (Text) Vols. II, 1-25; III. Part I, Fasc. 1-18. Part II, Fasc. 1-10 @ /6/ each	...	...	19	14
Çloekavartika, (English) Fasc. 1-4	...	...	3	0
Çraddha Kriyā Kaumudī (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	...	1	14
* Çrūta Sūtra of Āpastambha, (Text) Fasc. 4-16 @ /6/ each	...	...	4	14
Ditto Çāṅkhāyana, (Text) Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-4, Vol. III, Fasc. 1-4 @ /6/ each	...	...	5	10
Çri Bhāṣyam, (Text) Fasc. 1-3 @ /6/ each	...	...	1	2
Dana kriyā kaumudī, Fasc. 1-2 @ /6/	...	...	0	12
Gadadhara Paddhati Kālasāra Vol. I, Fasc. 1-6...	...	...	2	4
Kāla Mādhava, (Text) Fasc. 1-4 @ /6/ each	...	...	1	8
Kāla Viveka, Fasc. 1-6	...	...	2	4
Kātantra, (Text) Fasc. 1-6 @ /12/ each	...	...	4	8
Kathā Sarit Sāgara, (English) Fasc. 1-14 @ /12/ each	...	...	10	8
Kūrma Purāṇa, (Text) Fasc. 1-9 @ /6/ each	...	...	3	6
Lalitā-Vistara, (English) Fasc. 1-3 @ /12/ each	...	...	2	4
Mādana Pārijāta, (Text) Fasc. 1-11 @ /6/ each	...	...	4	2
Mahā-bhāṣya-pradīpodyōta, (Text) Vol. I, Fasc. 1-9 II, Fasc. 1-10 @ /6/ each	...	...	7	2
Manuikā Sangraha, (Text) Fasc. 1-3 @ /6/ each	...	...	1	2
Mārkaṇḍeya Purāṇa, (English) Fasc. 1-7 @ /12/ each	...	...	5	4
* Mimāṃsā Darçana, (Text) Fasc. 7-19 @ /6/ each	...	...	4	14
Nārada Smṛti, (Text) Fasc. 1-3 @ /6/	...	...	1	2
Nyāyavārtika, (Text) Fasc. 1-4 @ /6/	...	...	1	8
* Nirukta, (Text) Vol. III Fasc. 1-6 Vol. IV, Fasc. 1-8 @ /6/ each	...	...	5	4
Nityācāra Paddhati (Text) Fasc. 1-7	...	...	2	10
Nityācārapradīpāḥ (Text) Fasc. 1-3	...	...	1	2
Nyayabinduikā, (Text)	...	...	0	10
Nyāya Kusumāñjali Prakaraṇa (Text) Vol. I, Fasc. 1-6; Vol. II, Fasc. 1-3 @ /6/ each	...	...	3	6
Padumawati Fasc. 1-3 @ 2/	...	...	6	0

वल्लालचरितम्

ओं नमो विघ्नविनायकाय ॥

प्रणमामि जगत्कृष्टि-स्थिति-संहारकारणम् ।
विश्वेश्वरं विश्वधरं विश्वं च विश्वहेतुकम् ॥ १ ॥
'जगद्बीजं सत्यरूपं सर्वसाक्षिणमव्ययम् ।
सर्वज्ञं सर्वभूतस्थं सर्वशक्तिधरं विभुम् ॥ २ ॥
ब्राह्मणेभ्यो नमस्कृत्य नवद्वीपनृपाग्रया ।
ब्राह्मणानां समुत्पत्ति-तद्भेदादि-समन्वितम् ।
राष्ट्रीयानां वरेन्द्राणां गोब्रगाजी-समन्वितम् ।
वल्लालचरिताख्यं तद्राजचरितमुच्यते ॥ ३ ॥
सिद्धचोर्ब्रह्मणो जातः पुलहो वामकर्णतः ।
अङ्गिरा नासिकारन्ध्रादजायत मुखाद्दृचिः ॥ ४ ॥
मरीचिः स्कन्धदेशाच्च प्रचेता अधरोष्ठतः ।
एकादश चैव रुद्रा ललाटात् क्रोधसम्भवाः ॥ ५ ॥
पुलहस्य सुतो वात्स्यः शाण्डिल्यश्च रुचेः सुतः ।
बृहस्पतेराङ्गिरसो भरद्वाजः सुतः स्मृतः ॥ ६ ॥

(१) च पुस्तके नास्ति ।

मरीचैर्मनसो जातः कश्यपश्च प्रजापतिः ।

प्रचेतसोपि मनसो गौतमो भगवानृषिः ॥ ७ ॥

सावर्णिर्गौतमाज्जघ्ने मुनिप्रवर एव सः ।

बभूवुः पञ्चगोत्राणि चैतेषां प्रवरा भवे ॥ ८ ॥

बभूवुर्ब्रह्मणो वक्रादन्या ब्राह्मणजातयः ।

ताः स्थिताः देशभेदेन गोत्रशून्याश्च भूपते ॥ ९ ॥

अदित्यां द्वादशादित्यान् जनयामास कश्यपः ।

अत्रेर्नेत्रमलाचन्द्रः क्षीरोदे च बभूव ह ॥ १० ॥

चन्द्रादित्यमनूनाश्च प्रवराः क्षत्रियाः स्मृताः ।

ब्रह्मणो वाङ्मदेशाश्चैवान्धाः क्षत्रियजातयः ।

अरुदेशाश्च वैश्याश्च पादतः शूद्रजातयः ॥ ११ ॥

जन्मना जायते शूद्रः संस्कारैर्द्विज उच्यते ।

वेदपाठाद्भवेद्विप्रो ब्राह्मणो ब्रह्मविद्यया ॥ १२ ॥

सारस्वताः कान्यकुब्जा गौड़ा मैथिलकोकलाः ।

पञ्चगौड़ाः समान्ध्याताः विन्ध्यस्थोत्तरवासिनः ॥ १३ ॥

कर्णाटाश्चैव तैलङ्गाः शुर्जरा प्राङ्वासिनः ।

अन्ध्राश्च द्रविडाः पञ्च विन्ध्यदक्षिणवासिनः ॥ १४ ॥

सर्वे द्विजाः कान्यकुब्जाः जायुरं मागधं विना ।

मागधो ब्रह्मणा पूर्वं दक्षिणतो द्विज एव च ।

वराहस्य च घर्षेण मायुरो जायते तथा ॥ १५ ॥

वेदवाणाङ्गमाके तु गौड़े विप्राः समागताः ।

इययानं समाह्वय सर्वेषां विप्रारदाः ॥ १६ ॥

मेधातिथिः क्षितीयश्च वीतरागसुषेणकौ ।
 सोभरि-रत्नगर्भौ च' तथा विप्रः सुधानिधिः ॥ १७ ॥
 तैरुद्धा नृपतेर्व्याख्यात् सप्त सप्तशतात्मजाः ।
 तद्देववधतो ज्ञातास्तासु सप्त सुता वराः ।
 वरन्दरं गताः पञ्च कनिष्ठौ राक्षसंस्थितौ ॥ १८ ॥
 नृपेन्द्रेणादिशूरेण चानीतं विप्रपञ्चकम् ।
 पञ्चगोत्रान्वितं तेषां नाम गोत्रञ्च कथ्यते ॥ १९ ॥
 श्रीहर्षस्य भरद्वाजो दक्षस्य काश्यपः स्मृतः ।
 वेदगर्भस्य सावर्णी वात्स्यश्च छान्दङ्गस्य च ।
 शार्ङ्गिस्तु गोत्रः कश्चितो भट्टनारायणस्य च ॥ २० ॥
 भट्टतः षोडशोद्भूता दक्षतस्यापि षोडश ।
 चत्वारः श्रीहर्षजाता भरद्वाजकुलोद्भवाः ।
 द्वादश देदगर्भाश्च तथैवादश छान्दङ्गात् ॥ २१ ॥
 केचिद्विप्रा आगतस्तश्च वैदिका वेदपारगाः ।
 पाञ्चात्या दक्षिणात्याश्च शेषोक्ता द्राविडाः स्मृताः ॥ २२ ॥
 वक्तालविषये गूढं कुलीना देवताः स्वयम् ।
 ओन्निया मेरवो ज्ञेया घटकाः सुतिपाठकाः ॥ २३ ॥
 आचारो विनयो विद्या प्रतिष्ठा तीर्थदर्शनम् ।
 निष्ठावृत्तिस्तपोदानं नवधा कुललक्षणम् ॥ २४ ॥
 काममामरणात् तिष्ठेत् गृहे कन्यर्त्तुमत्यपि ।
 न चैवैनां प्रयच्छेत्तु कुलहीनाय कर्हिचित् ॥ २५ ॥

एकां शास्त्रीं सकस्यां वा षड्भिरङ्गेरधीत्य च ।

षट्कर्म्म-निरतो विप्रः श्रोत्रियो नाम धर्मवित् ॥ २६ ॥

गुणानुसारतोऽकारि कुलीनश्चैव मौलिकः ।

वंशजश्च पुरा राज्ञा वक्त्रालेन सुनिश्चितम् ॥ २७ ॥

इति वक्त्रालचरिते वर्णानामुत्पत्तिकथनम् ।

अथ प्रतिग्राहि-संज्ञा-कारण-कथनम् ।

धेनुं स्वर्णमयीं यज्ञे विप्रेभ्यः प्रददौ नृपः ।

धेनोस्तस्याः स्वर्णमय्याम्बेदने पतितोऽभवत् ॥ २८ ॥

ततो निर्वासितो राज्ञा कश्चन स्वर्णकारकः ।

विप्राः प्रतिग्रहाज्जाताः सर्वधर्मवहिष्कृताः ॥ २९ ॥

इति प्रतिग्राहिकारणम् ।

अथ प्रतिग्राहि-संज्ञकानां सग्रामि-नामानि ।

मङ्गरः पीतमुण्डी च 'गङ्गोपि च दिवाकरः ।

गुङ्गो दाङ्कनामा च दोकङ्गिश्चैव पिप्पली ॥ ३० ॥

वन्द्यो मार्त्तण्डनामा च ब्राह्मणो नाम नामतः ।

आयानिश्च गणायिश्च हाङ्गो गोपी च वन्द्यजाः ॥ ३१ ॥

माघो दोकड़िनामा च रायी च मधुसूदनः ।
 कुशिको यवनामा च हड़ो नारायणोऽपि च ॥ ३२ ॥
 महिन्ता दिविधो नाम दायारिचैव केशवः ।
 चट्टः शकुनिनामा च तैलवाटीर्नयारिकः ॥ ३३ ॥
 कुन्दो विश्वेश्वरो नाम वन्द्यजो 'विठुसंज्ञकः' ।
 घोषजो भ्रातरावेतौ मदनविश्वरूपकौ ॥ ३४ ॥
 गाङ्गुलिर्हास्यनामा च पूतिर्गौतमसंज्ञकः ।
 पराशराख्यः शिखी च शङ्खरो डिण्डिसंज्ञकः ॥ ३५ ॥
 अमी विप्रकुलोद्भूता गोदानं जगृहुर्द्विजाः ।
 तेषां सम्बन्धमात्रेण पङ्के गौरिव सीदति ॥ ३६ ॥
 सम्बन्धे भोजने चैव दाने यज्ञे तथैव च ।
 विद्वद्भिः आहकाले च वर्ज्या एते पुनः पुनः ॥ ३७ ॥

इति प्रतिग्राहिणां नामादयः ॥

अथ प्रतिग्राहिसुतानां विवाहकथनम् ।

गणकन्या वशिष्ठेन टोटेन शकुनेः सुताः ।
 हाड़कन्या दायिकेन कुवेरो हास्यजापतिः ॥ ३८ ॥
 चक्रपाणिनापि कन्या गृहीता धनलोभतः ।

(१) क पुस्तके विधुः ।

(२) च, भ्रातरौ प्रेयो मदनो विश्वरूपकः ।

विदुमुतापतिर्भूत्वा चङ्गः कुलभूषणः ।

प्रतिवाहिमुतोद्वाहात् जडेते वंशजाः स्मृताः ॥ ३८ ॥

ओत्रियाय सुतां दत्त्वा कुलीनो वंशजः पुनः ॥ ४० ॥

ग्रामं लब्ध्वा च वक्तालात् क्रीण्डिष्यस्तपचारितः ।

यवशाली कङ्करी च क्रीण्डिष्यो वेदुङ्गीस्तथा ॥ ४१ ॥

इति प्रतिष्ठापितानां विवाहकथनम् ॥

अथ पञ्चगोत्रीयानां सप्तमि-नामादि-कथनम् ।

अथ शाण्डिल्यगोत्रस्य भट्टनारायणस्य वंश-

धराणां भादृनामानि ।

आदौ बन्धो वराहः स्वात् रामो गङ्गगङ्गिस्तथा ।

नृपः स्वात् केशरसेन नामः सुसुमकीलिकः ॥ ४२ ॥

वाटुः स्वात् पारिषादीदी शुद्धभिर्गुह्यनामकः ।

गणो घोषलितां प्राप्तः दिव्यः शाण्डीश्वरीस्तथा ॥ ४३ ॥

बुडोमाश्वरकशैव, बटव्यालो विकर्त्तनः ।

वसुरायिस्तथा नीलः कप्यालो मधुसूदनः ॥ ४४ ॥

कुशो च क्रीयनामा च कुलिसा चैव वासुकः ।

आकाशो माधवो दीर्घशामी चैव महामतिः ॥ ४५ ॥

एते षोडश शाण्डिल्याः कथिता राजपूजिताः ।

ततः काश्यप-गोत्रीय-दक्ष-वंशश्च कथ्यते ॥ ४६ ॥

अथ काश्यपगोत्रस्य दक्षस्य वंशधराणां गाँइ- नामानि ।

धीरोऽभवत् गुणैश्यामी नीरः स्वादामरुलिकः ।
भूरिष्टालः शुभशेष ब्रह्मः स्वाप्तेनवाटिकः ॥ ४७ ॥
कौतुकः पीतसुखी स्वात् सप्तशामी सुलोचनः ।
पलशायी पातुनामा हृष्टकाशो मतस्तथा ॥ ४८ ॥
पोडारिः कृष्णसंघोऽसौ पाकपी रामनामकः ।
जननामा कोबारिः स्वात् पर्यटिर्वनमालिकः ॥ ४९ ॥
सिमलायी श्रीहरिः स्वात् छटः धूमलिकस्तथा ।
भट्टशामी शशिधरी लूपशामी च जेयवः ।
एते षोडश भूदेवाः ज्ञेयाः काश्यपसंभवाः ॥ ५० ॥

अथ भरद्वाजगोत्रस्य श्रीहर्षस्य वंशधराणाम् गाँइनामानि ।

घाँदुनामा मुखैटिः स्वात् जनः स्वाहीनसायिकः ।
नानः साहरिको ज्ञेयो राजी च रामनामकः ॥ ५१ ॥
श्रीहर्षस्य सुता एते भरद्वाजकुलोद्भवाः ।
सर्व्वदेशेषु विदितममवर्णचतुष्टयम् ॥ ५२ ॥

अथ सावर्णगोत्रस्य वेदगर्भस्य वंशधराणां
गाँडनामानि ।

गाङ्गुली हलनामा च कुन्दो राज्यधरस्तथा ।

वशिष्ठः सिद्धलो ज्ञेयो दायी च मदनो भवत् ॥ ५३ ॥

विश्वरूपस्तथा नन्दो वालिग्रामी कुमारकः ।

योगी सियारिको ज्ञेयः पुंसिको रामनामकः ॥ ५४ ॥

दक्षः साकटसंज्ञो ऽसौ पारी च मधुसूदनः ।

घण्टाग्रामी माधवश्च नायारी च गुणाकरः ।

एते पुत्रा महाप्राज्ञाः सावर्णा द्वादश स्मृताः ॥ ५५ ॥

अथ वात्स्यगोत्रस्य छान्दङ्स्य वंशधराणां
गाँडनामानि ।

रविर्महिम्ना सुरभिश्च घोषः

कविः पृथिव्यां खलु शिखलालः ।

महायश वापुलिकश्च पिप्ली'

धीरश्च पूतिर्ननु शङ्कराख्यः ॥ ५६ ॥

विश्वेश्वरोऽभूत् खलु पूर्वग्रामी

वात्स्याश्च तादर्थ्यनिवासदेशः

श्रीश्रीधरोभूत् खलु काञ्चिविज्ञी
 नारायणो नाम च काञ्चियारी ।
 चौत्खण्डिको नाम गुणाकरः स्यात् ।
 मनो दीघालो भुवि रुद्रतुल्यः ॥ ५७ ॥

अथ गौणकुलीनानामुल्लेखनम् ।

दीर्घाङ्गी पारिः कुलभी पोङ्गारी राहः केशरी ।
 घण्टा डिण्डिः पीतमुखी मंहिता गुड़पिप्पली ।
 हड़स गड़गड़िचैव इमे गौणाः प्रकीर्तिताः ।
 अतःपरं विशेषं यदत्रैव वर्ण्यते मया ॥ ५८ ॥

एकदा राजवत्सलः कौलिन्य-स्थापनाय च^१ ।
 आमन्त्रयामास विप्रान् सभारोहण^२-कर्त्रिण ॥ ५९ ॥
 नित्यकर्त्रिणि निष्पाद्य ततस्तन्निश्चितेऽहनि ।
 आययुर्ब्राह्मणाः सर्वे सभायां नृपसन्निधौ ॥ ६० ॥
 केचित् प्रहरमध्ये च सार्धप्रहरमध्यतः ।
 सार्धद्विप्रहरे के वा ययुर्नृपति-सन्निधिम् ॥ ६१ ॥

(१) च, वल्गावसेनः कौलिन्यादिप्रदत्तवे ।

(२) च, शुभागमन ० ।

सतसु मतिमान् राजा विविच्य द्विज-वेष्टितान् ।
 कौलीन्यादियथायोग्यं तेभ्यस्तत्र ददौ मुदा ॥ ६२ ॥
 सार्धद्विप्रहरातीति सभायामागतास्तु ये ।
 ते सम्पूर्ण-धर्म-मिष्टाः कौलीन्यं सेभिरे द्विजाः ॥ ६३ ॥
 ये सार्धद्विप्रहरे प्राप्ताः श्रोत्रियास्ते प्रकीर्त्तिताः ।
 बभूवुर्गोणकुलीनास्ते यामान्तरगतास्तु ये ॥ ६४ ॥
 कालेनादिश्रोत्रियेषु विशुद्धेषु निवेष्टिताः ।
 आसन् गोषाश्च विख्याताः कष्टश्रोत्रियसंज्ञया ॥ ६५ ॥
 यथा गोषास्तथा कष्टा ह्येता एव समं वदा ।
 इति राक्षीयविप्राणां कथितः कुलनिश्चयः ॥ ६६ ॥
 इति राक्षीयविप्राणाम् कौलीन्यादिप्राप्तिकथनम् ।

अथ वरेन्द्रवंशकथनम् ।

॥ काम्यपेष्टादय ज्ञेयाः शाण्डिल्येण चतुर्दश ।
 चतुर्विंशतिर्वात्स्यानाम् भरद्वाजे तथाविधः ॥ ६७ ॥
 सावर्णे विंशतिर्ज्ञेयाः कथिताः पञ्चगोत्रकाः ।
 तेषां ग्रामी सविस्तारं कथ्यते च यथाक्रमम् ॥ ६८ ॥

(१) अ. कर्मालकर्मणी तेषां कर्मालकर्म विविच्य च ।

(२) अ. क्रमात् तेः प्रत्यपादवत् ।

अथ काश्यपगोत्रस्य क्षपानिधेर्वंशधराणाम्
गाँडनामानि ।

करञ्जो भादुङ्गी मैत्रो बालयष्टिककैरलौ ।
भद्रग्रामौ बलीहारी मौथालौ बीजकुञ्जकः ॥ ६८ ॥
कोटिः सर्वग्रामकोटिः परेशश्चैव धौसकः ।
भद्रग्रामौ चान्द्रकोटिः शरग्रामौ च विश्रुतः ।
वेलग्रामौ चमग्रामौ वंशजाश्च क्षपानिधेः ॥ ७० ॥

अथ शाण्डिल्यगोत्रस्य दामोदरस्य वंशधराणां
गाँडनामानि ।

रुद्रवाग्ची साधुवाग्ची लाहिङ्गी चम्पटिस्तथा ।
भम्भनावाटी कालिन्दी चङ्गग्रामौ च पूषणः ॥ ७१ ॥
शिहरिविंशी भस्त्राशौ वेलुङ्गीचम्पसंप्रकः ।
सुवर्णतीटः^१ शाण्डिल्योदामोदरस्य वंशजाः ॥ ७२ ॥

अथ वात्स्यगोत्रस्य धराधरस्य वंशधराणां
गाँडनामानि ।

संयामिनो भीमकाली भट्टशाली च कुङ्कुमुङ्गिः ॥ ७३ ॥

(१) च. सुवर्णकोट ।

भाङ्गियालः कामकाली वात्स्यग्रामी च लक्षकः ।

वोङ्गग्रामी जामरुखी कालीग्रामी कलीहरः ॥ ७४ ॥

शीतली धोसली चैव तालुङ्गी कुङ्कुटी तथा ।

निद्राली चाक्षुषग्रामी देउलि सिहरी तथा ॥ ७५ ॥

ग्रीष्मीकाक्षिः श्रुतवटी चतुरान्दी तथा स्मृतः ।

कालिन्दी वात्स्यगोत्रस्य घराधरस्य वंशजाः ॥ ७६ ॥

अथ भरद्वाजगोत्रस्य गौतमस्य वंशधराणां
गाँडनामानि ।

भादङ्गी लाङ्गेल-भामा भामालो भम्पटी च वा ।

उर्सिवाही उग्ररेखी भाखु-रत्नावली खनिः ॥ ७७ ॥

गोस्नाशिरायः पिस्लीनि चेङ्गा चाखुरि पिप्पली ।

विशाला काञ्चनग्रामी भस्त्रक् शकोटकस्तथा ॥ ७८ ॥

चेत्रग्रामी राजग्रामी नन्दीग्रामी च जध्यलः ।

पुक्तिर्वृद्धती गोत्रेषु भरद्वाजेषु गोतमात् ॥ ७९ ॥

अथ सावर्णगोत्रस्य पराशरस्य वंशधराणां
गाँडनामानि ।

सिंहडालक उन्दुङ्गी मृङ्गी पाकङ्गी लेधुङ्गी ।

धुम्बुङ्गी तातोया सेतुः कपाली लोमपेटरी ॥ ८० ॥

पञ्चवटी खण्डवटी निकडिष्व समुद्रकः ।
 पुण्डरिको यशोग्रामी केतुग्रामी च विश्रुतः ॥ ८१ ॥
 पुष्पपो भादुषी चैव वरेन्द्रा गौडसंज्ञकाः ।
 मुनिकल्पा भूमी जाता सावर्णेषु पराशरात् ॥ ८२ ॥

अथ वैदिकानां कौलिन्यादिविहीनत्वकारणम् । १

वैदिका ब्राह्मणा आसन् वणिजां पक्षपातिनः ।
 ततस्तान् सदसि क्रोधान्नाशुहाव महीपतिः ॥ ८३ ॥
 नाकाङ्क्षन्निहारं ते राजदत्तं तपोधनाः ।
 ब्राह्मणाः ब्रह्मविद्वांसो वैदिका इति केचन ॥ ८४ ॥
 इति वैदिकानां कौलीन्यादिराहित्यकथनम् ।

अथ कान्यकुजागत-कायस्थानां नामगोत्राणि ।

काश्यपे गोत्रे सञ्जातो दक्षनामा महामतिः ।
 तस्य दासो गौतमस्य गोत्रे दशरथो वसुः ॥ ८५ ॥
 शाण्डिल्यगोत्रे सम्भूतो भट्टनारायणः क्षत्री ।
 तस्य सौकालिनो दासो घोषजो मकरन्दकः ॥ ८६ ॥
 भरद्वाजेषु विख्यातः श्रीहर्षो मुनिसत्तमः ।
 दासस्तस्य विराटाख्यः गुहकः काश्यपः स्मृतः ॥ ८७ ॥

(१) च पुस्तके एतदधिकरणं नास्ति ।

सावर्ण्यगोत्रो निर्दिष्टो वेदगर्भस्तपोधनः ।
 तस्य दासो मित्रवर्गो विष्णामित्रस्य गोत्रकः ॥
 कालिदास इति ख्यातः शुद्धवंशसमुद्भवः ॥ ८८ ॥
 पात्यगोत्रेषु सम्भूतः शान्दक इति संज्ञितः ।
 मौन्यगोत्रकोदत्तः पुरुषोत्तमसंज्ञकः ।
 एतेषां रक्षणार्थाय स्वागतो गौडमण्डलम् ॥ ८९ ॥
 ये घोषवसुमित्रास्तु कुलीनाः^(१) सर्व एव ते ।
 देव-दत्तौ सेनसिंघौ पालितश्च करौ शुभः ।
 दासश्च मध्यमा अष्टौ द्विसप्ततिर्घरास्ततः ॥ ९० ॥
 अशीति मूर्तिका राजवल्लालसेन-सम्भवाः ।
 द्विसप्ततिर्घरा ये ते कायस्थेष्वधमाः स्मृताः ॥ ९१ ॥

अथ गुणवत्कायस्यप्रशंसा ।

शुद्धास्तु ये दानपरा भवन्ति
 व्रतान्विता विप्रपरायणाश्च ।
 अथ हि तेषां सततं सुभीष्टं
 भवेत् द्विजैर्दृष्टमिदं पुरातनैः ॥ ९२ ॥
 इत्यानन्दमदृष्टोक्तौ^(२) धनञ्जयचरिते पूर्वखण्डे सम्पूर्णम् ॥

(१) च शुद्धके जागतम् ।

(२) च इति श्रीमदानन्दः ।

वल्लालचरितम्

उत्तरखण्डम्

अथ प्रथमोऽध्यायः ।(१)

वल्लालचरितं पूर्वखण्डीयं कथितं मया ।

श्रूयतामुत्तरे खण्डे विस्तरात् कथ्यतेऽधुना ॥ १ ॥

सेनवंशधरो राजा वल्लाली नाम विद्युतः ।

पुरेमामभुनक् पृथ्वीं प्रभावाक्षतशासनः ॥ २ ॥

प्रभुश्च यौवनस्योऽपि तस्मिन्नासीद्विवेकता ।

नाहारि ब्राह्मणी कन्या कदाचिदपि भुञ्जता ॥ ३ ॥

कामाचारोऽपि इमोऽपि स प्रियङ्करकिङ्करः ।

कदाचिच्च परस्त्रीणां जारत्वं नाकरोन्नृपः ॥ ४ ॥

असेवि चाण्डालकन्या राज्ञा द्वादशवार्षिकी ।

नटीकन्या च सिद्ध्यर्थं पाषण्डमतवर्तिना ॥ ५ ॥

यावन्नासीत् भट्टपादैरुपदिष्टो महीपतिः ।

तावत् स कृतवान् कर्म तत्तत् सज्जनगर्हितम् ॥ ६ ॥

(१) क पुस्तके नास्ति ।

भट्टानुव्रतिना तेन ततो विमलबुद्धिना ।

किं किं नागुष्ठितं कर्म ब्राह्मणानां प्रियङ्करम् ॥ ७ ॥

वङ्गवागङ्गिवारेन्द्रराड़ाभूर्मिथिलापि च ।

तस्यासीद्विपुलं राष्ट्रमेतद्विषयपञ्चकम् ॥ ८ ॥

'वसतिस्म नृपः श्रीमान् पुरा गौडं पुरोत्तमे ।

कदाचिद्वा यथाकामं नगरे विक्रमे पुरे ॥ ९ ॥

स्वर्णग्रामे कदाचिद्वा प्रासादे सुमनोहरि ।

रममानः सह श्रीभिर्दिवीव त्रिदिवेस्वरः ॥ १० ॥

वैहारिकासु विद्यासु वाजिपृष्ठे च पण्डितः ।

शस्त्रास्त्रेषु परं दक्षो दाने कर्ण इवापरः ॥ ११ ॥

इत्यानन्दभट्टप्रोक्ते वञ्जालचरिते वञ्जालपरिचयो

नाम प्रथमोऽध्यायः ।

(१) ख पुस्तके अधिकोऽयं श्लोको दृश्यते

भट्टशिङ्गिरिविस्म मङ्गराजगुरुर्गुरुः ।

समर्थः स महातेजाः त्रैलोक्यमपि शासितम् ॥

(२) ख पुस्तके श्लोकोऽयमधिको दृश्यते

स राजपुङ्गवो यन्वं वार्धक्ये दानशायनम् ।

अनिरुद्धोपदेशेन प्रचिन्ताय नृत्यं मया ॥

(३) ख इति श्रीमदानन्दः उत्तरखण्डे • शुचकीर्तयम् ।

अथ द्वितीयोऽध्यायः १ ।

पुरोदन्तपुराधीशं जिगीषुरवनीपतिः ।

विताब्धाहज्जभानन्दाभिष्ककोटिं गृहीतवान् ॥ १ ॥

वारं वारं जितो राजा यतो मणिपुराहवे ।

ततोऽभियानं घोरं स कर्त्तुमासीत्समुद्यतः ॥ २ ॥

वज्रभेऽदातुकामेऽपि दृष्ट्वा संविद्व्यतिक्रमम्^१ ।

प्रेषयामास दूतं स वणिजाय महात्मने ॥ ३ ॥

स दूतः सङ्गकोटस्थं वज्रभं समुपागतः ।

विज्ञापयामास तदा वज्रालम्बनपञ्चासनम् ॥ ४ ॥

वज्राल उवाच ।

यथास्माभिर्हि कर्त्तव्यं संयानं प्रति कौकटम् ।

विधाय सुमहोद्योगं षडङ्गबलसंयुतैः ॥ ५ ॥

ततो वज्रभचन्द्रः स गृह्णन् प्राणित्यलेखनम् ।

प्रेषयन् तु सार्वकोटिं सुवर्णमिति माचिरम् ॥ ६ ॥

वज्रभ उवाच ।

अमितव्ययिना राज्ञा कालिका पातिता सक्तत् ।

किं ब्रूमो मृपतिं नैवं मया दृष्टः सतां विधिः ॥ ७ ॥

(१) क, पुस्तके नास्ति ।

(२) च, फणि • ।

(३) च, वज्रभेऽवस्यते दातुं पुनः सम्बिद्व्यतिक्रमात् ।

कस्माद्वा समरोद्योगः लब्धस्य परिपालनम् ।
 राष्ट्रस्यैवोचितं कर्तुं युद्धमेतदकारणम् ॥ ८ ॥
 त्यज्यताम् यावदारब्धः प्रजानां हितकाम्यया ।
 प्रजाक्षयकरं युद्धमधर्म्मं निरयप्रदम् ॥ ९ ॥
 यदृच्छाचारो नृपती राजधर्म्मं न पश्यति^१ ।
 अरक्षणे महद्दोषः किं गुणो राष्ट्रवर्धनेः ॥ १० ॥
 क्षेत्रियं भगवन्नक्तमथवा मुषलं धनुः ।
 न कोऽपि पुरुषः कर्तुं कदाचिन्नवति प्रभुः ॥ ११ ॥
 अरक्षित्वा प्रजा राजा केवलं बलिमाददत् ।
 अथगो महदाप्नोति निरयश्चैव गच्छति^२ ॥ १२ ॥
 इत्याहुः कोशातकिनः किं राजनयचर्च्चया ।
 राजनीतिं हि विज्ञेयं शत्रूणां परिमर्दनम् ॥ १३ ॥
 अथवा विग्रहैर्यस्मात् पीड्यन्तेऽस्मद्विधा जनाः ।
 उलपा इव सामान्या ब्रवीमि तेन हेतुना ॥ १४ ॥
 यदि स्यान्नृपतिर्ह्यस्यात् करादानसमन्वितम् ।
 आधित्वे हरिकेलीयं ऋणं दातुं तदोत्सहे ॥ १५ ॥
 तस्य तद्भाषितं सर्व्वं स दूतः आन्तवाहनः ।
 विक्रमं पुरमागत्य वक्त्रालाय न्यवेदयत् ॥ १६ ॥

(१) क, यदृच्छा हि भवेत्तस्य राजधर्म्ममवेक्षता ।

(२) क, निरयश्च गच्छति ।

एतच्छ्रुत्वाथ सन्देहं वल्लालः पृथिवीपतिः ।
 मन्युना स प्रजज्वाल कुटङ्को वज्रिना यथा ॥ १७ ॥
 तदास्य कोपताम्बास्यात् सुस्नाव स्वेदशम्बरम् ।
 अग्निसंयोगतः स्निग्धदह्यमानेन्यनाद् यथा ॥ १८ ॥
 वल्लभे जातसंरोषो निर्दोषेषु वणिक्त्वपि ।
 क्रुद्धो भूत्वा स वल्लालः चकार कदनं शृगम् ॥ १९ ॥
 शुल्कादानमिषेणापि जहार वणिजां बलात् ।
 व्यवहारे धृतं वस्तु केषाञ्चित् क्रोशतामपि ॥ २० ॥
 असवर्णाविवाहस्तु निषिद्धोपि कलौ युगे ।
 गोविन्दाख्यस्य कन्यां स जहार वणिजो बलात् ॥ २१ ॥
 नहर्हेवोऽपि सौवर्णादनुदर्शं चकार ह ।
 कुलवृद्धैः सहागत्य नापि प्रत्यग्रहीच्च तम् ॥ २२ ॥
 ततः^१ स मन्त्रयन् राजा गूढं चाटुषिटैः सह ।
 पीडयामास वणिजो दूतश्चेदमुवाच ह ॥ २२ ॥
 वल्लाल उवाच ।

सुवर्णां वणिजो राष्ट्रे दुःशीला धनगर्विताः ।
 ब्राह्मणान् ते तुल्यन्ति ब्रह्मचरञ्च मामपि^२ ॥ २३ ॥

(१) च, क्रोध ० ।

(२) च, एवं ।

(३) च, ब्रह्मचरितयजञ्च माम् ।

वज्रभानन्दनामा च^१ वणिगाधमहत्तरः ।

अग्निष्टः कुलजन्मग्नौ दाम्भिकश्च विशेषतः ॥ २४ ॥

इत्यादीन् सुवहन् दोषानारोप्य^२ पण्यजीविषु ।

वज्रभाय सङ्कोटे राजा दूतं व्यसर्जयत् ॥ २५ ॥

आसेधं विपुलं चक्रे भयं मैत्रं च दर्शयन् ।

येन केन प्रकारेण तं वशीकरयेच्छया ॥ २६ ॥

तदाददे^३ द्विगुणितमन्यायेन करं भरम् ।

^४माहादावाहरच्छुक्लमसक्तच्छीत्स्निकच्छलात् ॥ २७ ॥

^५इत्यानन्दभट्टप्रोक्ते वज्रालचरिते^६ वणिगाधर्षणं नाम

द्वितीयोऽध्यायः ।

(१) च, वज्रभानन्दचन्द्रः च ।

(२) च, पण्यजीविषु ।

(३) च, जघुः ।

(४) च, महादावाहरन् शुक्लं रात्रौमाखण्डविकाम्बलात् ।

(५) च, इति श्रीमदानन्दः ।

(६) च, उत्तरखण्डे ।

अथ तृतीयोऽध्यायः १ ।

एकदा राज्ञः जीवनमश्वं राजा यदृच्छया ।
प्रययौ धवलेश्वर्यास्तीरं रुचिरकाननम् ॥ १ ॥
उपकूलेषु रम्येषु वनेषु सैकतेषु च ।
भ्रममाणो ददर्शासौ नदीतीरविचारिणीम् ॥ २ ॥
वर्तुलीं स्फुटकेशोरीं दृढावविरलीं कुचौ ।
लज्जया^१ वसनान्तेन छादयन्तीं सुलोचनाम् ॥ ३ ॥
सुकेशां शुद्धदशनां बालां सरसिजाननाम् ।
तन्वङ्गीं सुकोमलाङ्गीं सुनासां मृदुहासिनीम् ॥ ४ ॥
वृहन्नितम्बविम्बाङ्गां सुकपोलां मनोहराम् ।
सहितामेकया सख्या स्थलजामिव पद्मिनीम् ॥ ५ ॥
तस्याः परमकामिण्याः ललिताद्दनाम्बुजात् ।
अपिवक्तावस्थरसं राज्ञो नयनषट्पदः ॥ ६ ॥
उन्मादनकटाक्षेण^२ विविक्षाणो महीपतिः ।
तां विलोक्य ययौ तूर्णं मन्मथस्य^३ विधेयताम् ॥ ७ ॥

(१) कपुस्तके नास्ति ।

(२) च, तपया ।

(३) क, तद्दृशोन्मादनेनेव ।

(४) ख, राजा कन्दर्पस्य ।

उपप्रयाय सुश्रीणिं स तां पद्मनिभेषणाम् ।
 पद्ममेव निर्निभेषं तिष्ठन्तीं वाक्यमब्रवीत् ॥ ८ ॥
 राजोवाच ।

नेत्रेण नीलकमलं कमलं सुखेन
 कुन्देन दन्तमधरेण सुपद्मविम्बम् ।
 गत्रेण चम्पकदलं परिभूय भासि
 का त्वं सरिप्तवने वनदेवतेव ॥ ९ ॥
 सामन्तैः सह परिसेवितपादपद्मो
 वैधव्यकारणविधिः परसुन्दरीणाम् ।
 वज्रालसेन नृपतिस्तव कुन्ददन्ति
 यातो विधेयविषयः कुरु नेत्रपातम् ॥ १० ॥
 तच्छ्रुत्वा जातरागा सा भावमावृण्वती तदा ।
 किञ्चिदवाङ्मुखी प्राह नृपतिं मृदुसुखना ॥ ११ ॥

कान्योवाच ।

आचक्ष्व मैवमवनीश्वर मां कुमारीम् ।
 वंशः क्व ते विधुभवः क्वच सन्भवो मे ॥ १२ ॥
 चम्पारकीरितनया विदितास्मि लोके ।
 नाहं त्वया ह्यकुलजा परिणेतुमर्हा ॥ १३ ॥

(१) अ, तन्मुखम् ।

(२) खड्गलोके, चम्पकुसुमम् ।

(३) अ, राजन्य ० ।

(४) अ, जानीहि नास्मि भवता ।

राजोवाच ।

किं व्यामोहयसे बाले कोरिकन्येतिवादिनी ।
 चर्मार्थ्या ईदृशं रूपं किं स्यात् भुवनमोहनम् ॥ १४ ॥
 चर्मारस्य नासि कन्या पालकः स तु केवलम् ।
 राजकन्यासि भद्रे त्वं ध्रुवमेव न संशयः^१ ॥ १५ ॥
 को वा कापुरुषो लोके भवेदीदृक् वरानने ।
 यस्त्वं निधिमिव प्राप्यामूढं करगतं त्यजेत् ॥ १६ ॥
 कुलजाकुलजा वासि त्वमेव हृदयप्रिया ।
 आयाहि त्वं मया सार्धं त्वां नयामि निजं पुरम् ॥ १७ ॥
 तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य राज्ञः सार्धोक्तचेष्टया ।
 सा सखीं नोदयामास वक्तुं ततोचितं तदा ॥ १८ ॥

सख्युवाच ।

यद्यस्याः पाणिं विधिना ग्रहीतुं कृतनिश्चयः ।
 तदैनां नय ते सार्धमेषात्मानं ददाति ते ॥ १९ ॥

राजोवाच ।

गान्धर्व्येण विधानेन इयं प्राप्ता स्वयंवरा ।
 पतित्वेन भवाम्यस्या इयं मे जीवितेश्वरी ॥ २० ॥

(१) च, तत् मे नास्ति संशयः ।

(२) कपुस्तके कुलजाकुलजेत्यादि १४पदस्य राजोवाचेत्यन्तस्य सन्दर्भस्य स्थाने
 अवसेकः श्लोको दृश्यते ।

असौ याति द्विजानाथः सार्धं संप्रति वर्त्तते ।

आयाहि त्वं मया सार्धं त्वां नयामि निजं पुरम् ॥

इत्युक्त्वा कोरिकन्यां स पुनरेव जगाद ताम् ।

सुसुखीं परमानन्दसन्दोहविकचाननः ॥ २१ ॥

राजोवाच ।

चल मम साकं भव मम भार्या स्वारोहिदं वरयानम् ।

अवरोधे स्वामिनी च भव मम चैवान्तःपुराणाम् ॥ २२ ॥

इत्युक्त्वा अयमानस्त्वां वेपमानां समग्रहीत् ।

ससुखीं याप्य यानेन निनाय विक्रमं पुरम् ॥ २३ ॥

ततस्तामनवद्याङ्गीं स्वस्य गेहे न्यवेशयन्

बुभुजे कामतो राजा राजकुल्ये हतादरः ॥ २४ ॥

अत्यन्तं लालिता सातु^१ राज्ञा चम्पारदारिका ।

सिधेवेऽवरोधमध्ये चलच्चामरमारुतम् ॥ २५ ॥

शुद्धान्तगतया सार्धं विहरन् स तया सुखम् ।

नृपतिर्बुधे नैव कालातिक्रमणं मरुत् ॥ २६ ॥

इत्यानन्द^२भट्टप्रोक्ते वल्गालचरिते^३ सुन्दरीसमागमो

नाम तृतीयोऽध्यायः ।

(१) ख, च पुरं निजं ।

(२) ख, तेन ।

(३) ख, इति श्रीमदानन्द • ।

(४) ख, उत्तरखण्डे स्त्रीनामो नाम ।

चतुर्थोऽध्यायः १ ।

ततः कालेन कियता क्रीडारत्नसमुत्सुकः ।
एकदान्तःपुरं राजा विवेश^१ रजनीमुखे ॥ १ ॥
प्रविश्य शयनागारं दयितां भूमिशायिनीम् ।
ददृशे सुकुमाराङ्गीं कृत्तमूललतामिव ॥ २ ॥
वाससा मुखमाच्छाद्य रुदतीं कमलेक्षणाम् ।
अदुःखार्हां प्रियतरामात्मनो जीवितादपि ॥ ३ ॥
तां दृष्ट्वा मलिनाकारां लुठर्त्तीं धरणीतले ।
लघूर्णं मस्तकं तस्य नेत्राभ्यां ददृशे तमः ॥ ४ ॥
विस्मयानो नरपतिस्तस्या नयनजं जलं ।
परिमृज्याकुलीभूतः सभयं वाक्यमब्रवीत् ॥ ५ ॥

राजोवाच ।

किंन्विदं मृगशावाचि नेत्राभ्यां स्रवते जलम् ।
अवाप्तुस्वी किमर्थं त्वं भूमावेव विलुण्ठसे ॥ ६ ॥
नत्वहं विप्रियं किञ्चिदकार्षं तव भामिनि ।
क्रन्दनेन दुःखयसे कथं मां तनुमध्यमे ॥ ७ ॥
कथं कौसुम्भवसनं सौवर्णव्या शुचिस्मिते ।
नानुगृह्णासि सुश्रोणि मणिवीजपयोधरे ॥ ८ ॥

(१) आदर्शपुस्तकयोर्नास्ति ।

(२) अ, रजण्यां प्रविवेश ह ।

धन्विन्नरचना सुभ्रु मल्लीदान्ता सुगन्धिना ।
 कुचयोश्चन्द्रलेखेव, पत्राङ्गा च न कारिता ॥ ८ ॥
 पुरानितम्बसंसर्गात् यत्ते सारसनोत्तमम् ।
 शोभितं नाधुना भूमौ पतितं तद्विराजते ॥ १० ॥
 मुक्तावली भ्राजते न श्रुता तव कुचद्वयात् ।
 येवेयकं श्रुतं कण्ठादनाभरणतां गतम् ॥ ११ ॥
 पूर्णिमाकौसुदीकान्तिनिर्जितस्मितशोभिना ।
 किं नो वदसि वक्त्रेण कुशेशयसुगन्धिना ॥ १२ ॥
 सर्वथाभ्युजपत्राक्षि तवास्मि वचनद्वरः ।
 प्रतीक्षन्ते तवादेशं मञ्जनाच्च सदा प्रिये ॥ १३ ॥
 कथं नादिशसे प्राग्वत् स्मितपूर्व्वाभिभाषिणि ।
 प्रपन्नं प्रपदे प्राप्तं दासं हिमकरानने ॥ १४ ॥
 त्वत्त्वः प्रियतरा नाग्या वर्त्तते मम सुन्दरि ।
 त्वं हि मे जीवनं प्राणाः त्वं हि मे परमा गतिः ॥ १५ ॥
 श्रवणामृतवाक्त्रेण मां जीवय सुहासिनि ।
 कायस्थश्चाप्यकायस्थं स्फुरन्तमपि मां शृतम् ॥ १६ ॥
 दास्ये प्रत्ययकारिण्याः कोटिं प्रत्ययकारिणि ।
 रत्नालङ्कारभारं वा यत्ते मनसि वर्त्तते ॥ १७ ॥
 अप्यहं लक्ष्मणं जह्याम् त्वग्नियार्थं वरानने ।
 गाह्यं सागरं बाले प्रविशेयम् हुताशनम् ॥ १८ ॥

किमाभीलकारणं ते जीवितेभ्यश्चि कथ्यताम् ।
 तन्नियं प्राकरिष्यामि शपे ते कलिताङ्गिणा ॥ १८ ॥
 निरीक्ष्ये किं न सुभ्रु प्रेष्य मां तव सुन्दरि ।
 केनावमानितासि त्वमग्नौ कः शलभायते ॥ २० ॥
 अनाद्यः को भवेदाद्यः आद्यो यायादनाद्यताम् ।
 को वदो मुच्यतामद्य कोऽवध्यो वा निहन्यताम् ॥ २१ ॥
 श्रुत्वैव भाषितं तस्य कामस्य वशवर्त्तिनः ।
 साभिमानवती राक्षः स्थिता नतमुखी तदा' ॥ २२ ॥
 व्यावृत्तवदनं रामा किञ्चित् साचीकृतक्षणा ।
 सकृद्विलोक्य नृपतिं तस्यौ नतमुखी पुनः ॥ २३ ॥
 श्वासकम्पहृदोरोजा स्फुरद्विम्बाधरा ततः ।
 परिसृज्याञ्चलेनास्त्रं वभाषे गद्गदस्वना ॥ ३४ ॥

पद्माशुवाच ।

यदि ते मन्नियं कार्यं मां प्रेषय पितुर्गृहम् ।
 दुःखार्हां दुःखिनीं नाथ काननान्तरचारिणीम् ॥ २५ ॥
 भोगिनीं कृपाणां मां मन्त्रामधेयञ्च विस्मर ।
 राज्यं भुङ्क्व महाराज मां विहाय सुखं सदा ॥ २६ ॥
 प्राप्तोसि सुमहदुखं' नृपते मम कारणात् ।
 देशदेशान्तरे कान्त महेतोस्त्वं कलङ्कभाक् ॥ २७ ॥

(१) अ, प्रः ।

(२) अ, दासीं ते ।

(३) क, सुन्दर्युवाच ।

(४) अ, संप्राप्तोसि महदुखम् ।

राज्ञां वा राजपुत्राणां प्राप्नानामभिजन्मनाम् ।
 पुरा नाज्ञासिधं नाथ प्रकृतिं वनचारिणी ॥ २८ ॥
 अथ लोकचरिणां जाताभिज्ञावनीपते ।
 जीवेयं यदि पश्येयं तदा किं किं न किञ्चिदम् ॥ २९ ॥
 धनादौ नहि मे कार्यं किमलङ्कारणादिना ।
 पतित्वा धवलेश्वर्यां निमज्जेयमहं ध्रुवम्^१ ॥ ३० ॥
 एवं विलपमानां तां वल्गलः क्षीणिपालकः ।
 प्रवेशयन् वक्षसीव तां पुनर्वाक्यमब्रवीत् ॥ ३१ ॥

राजोवाच^२ ।

शिरो मे^३ घूर्णते जाये वदनञ्च^४ विशुष्यति ।
 किमु तत्कारणं यस्मात् त्वमेवं भृशमाकुला ॥ ३२ ॥
 त्वं हि मे जीवनं पत्रि त्वं हि मे परमं तपः ।
 त्वमेव मे राजधर्मः प्राणानामीश्वरी च मे ॥ ३३ ॥
 त्वया हीनं न काङ्क्षेयं काञ्चीशत्व^५मपि प्रिये ।
 त्वया सह विशालाक्षि वने वासी वरं मम ॥ ३४ ॥
 प्राणा अपि मया शक्यास्त्यक्तुं न त्वां कदाचन ।
 शक्त्यामसितापाङ्गि कलङ्केषु च का कथा ॥ ३५ ॥

(१) ख, नहीं गत्वा सरिष्यामि निमज्ज्य जीवितेन किम् ।

(२) ख, पुस्तके नास्ति ।

(३) ख, मस्तकम् ।

(४) ख, मुखं मे च ।

(५) ख, दिङ्मोशत्व ।

पादानतं महादेवि किं नाशुकम्पसे पतिम् ।
 प्राणैर्मम शापितासि वद त्रैलोक्यसुन्दरि ॥ ३६ ॥
 त्वमेव महिषी रात्रि भर्ताहं ते महाशुभः ।
 आचक्ष्व हृदयं भावमेषोहं विहिताञ्जलिः ॥ ३७ ॥
 पतामि त्वत्पदौ मूर्ध्ना कस्मान्न दयसे पतिम् ।
 भक्तमन्यास्वनासक्तं प्रसीदाम्बुजलोचने ॥ ३८ ॥
 एवं तदा व्याहरन्तं राजानमुत्पलेक्षणा ।
 उवाच दारुणं वाक्यमुच्छसन्ती मुहुर्मुहुः ॥ ३९ ॥

रात्र्युवाच ।

अवक्तव्यमपि स्वामिन् त्वां वदामि शृणु प्रभो ।
 आकर्ण्य च प्राणनाथ यत्कर्त्तव्यं तदाचर ॥ ४० ॥
 भर्ता हि रक्षकः स्त्रीणां युवतीनां विशेषतः ।
 भर्तारं यदि नो वच्मि कां वदामि सयौवना ॥ ४१ ॥
 भर्ता गतिर्हि नारीनां भर्ता परमदेवता ।
 ब्राह्मणस्य सुखात् पित्रालये देव मया श्रुतम् ॥ ४२ ॥
 पातिव्रत्यं परो धर्मः श्रूयते योषितामिति ।
 नाहमत्याचरामि त्वां मनसापि कदाचन ॥ ४३ ॥
 नाहं प्राकृतनारीव पतिभक्तिविवर्जिता ।
 हृत्पद्मासनमास्थाप्य सदा त्वां पूजयाम्यहम् ॥ ४४ ॥
 येनाहं सततं पूज्या प्रणिपातेन भक्तितः ।
 तेनाहं नीचवृत्तेन विमार्गेणावमानिता ॥ ४५ ॥

॥

धिक् तं स किस्विषाचारः कामान्धो व्युत्थितेन्द्रियः^१ ।
 मातरं यः कामयते दुरात्मा मां पतिव्रताम् ॥ ४६ ॥
 अद्य साहं गता नाथ पायुश्चाक्षनमन्दिरम् ।
 एकाकिनीमसौ दृष्ट्वा क्षयश्चतुससार माम् ॥ ४७ ॥
 भीतया यन्मयाङ्गता सखी तत्र द्रुतं गता ।
 ततो दुष्टात्मना नाथ न तेन मस्तिनीकृता ॥ ४८ ॥
 धर्म्येण रक्षिता साहं^२ त्वाम् वदामि यथायथम् ।
 कम्पन्ते मम गात्राणि स्मृत्वा तस्य कुचेष्टितम् ॥ ४९ ॥
 भीतास्मि कुक्षिताचारात् तस्मादहमरक्षिता ।
 विपत्ये निर्णायकेव चमूरायोधनं गता ॥ ५० ॥
 इत्युक्त्वा दारुणं वाक्यं क्रूरा वज्रालवज्रभा ।
 विररामोत्सृजन्त्यस्त्रं तदा वज्रभवक्षसि ॥ ५१ ॥
 तच्छ्रुत्वा वचनं राजा प्रियास्यकमलच्युतम् ।
 कोपेनासौ प्रजज्वाल दावेनेव धराधरः ॥ ५२ ॥
 तदा क्रुद्धस्य ज्ञेष्ट्यास्यसदृशास्यमङ्गीक्षितः ।
 स्फुरत् सर्वाङ्गस्य नेत्रयुगलं लोहितायते ॥ ५३ ॥
 तां वारणवज्रभोरं वज्रालो वज्रभां ततः ।
 पुत्रे दण्डं प्रतिघ्राय सान्त्वयामास विह्वलाम् ॥ ५४ ॥

(१) अ, संकिस्विषाचारं कामान्धं व्युत्थितेन्द्रियम् ।

(२) क, सेवं ।

पुत्रदुःखेष्टितं ध्यायन् तस्ये कोपाकुलो नृपः ।

जाग्रदेव यामिनीं तां कथञ्चिदत्यवाहयत् ॥ ५५ ॥

इत्यानन्द'भट्टप्रोक्ते वल्गासचरिते' दयिताप्रसाधनं नाम
चतुर्थोऽध्यायः ।

(१) स, पुस्तके इति श्रीमदानन्द ० ।

(२) स, उत्तरखण्डे इत्यधिकं पठति ।

अथ पञ्चमोऽध्यायः १ ।

उत्थायाहर्षुखे राजा क्रोधमाहारयन् भृशम् ।
घातुकानादिशङ्कन्मुमुपांश्च तनयं प्रियम् ॥ १ ॥
श्रुत्वा स्वस्य वधादेशं तपस्वी लक्ष्मणैस्ततः ।
व्याकुलो मन्त्रयामास कान्तया सह निर्जने ॥ २ ॥
रजन्यां गाहमानायामामन्त्र्य रहसि प्रियाम् ।
शुभां तरणिमारुह्य पलायत महाभयात् ॥ ३ ॥
प्रभातायां विभावर्यां ज्ञात्वा^१ तस्य पलायनम् ।
दुर्गावाङ्गीं ययौ राजा चिन्ताजृम्भविलोचनः ॥ ४ ॥
प्रविशन् मन्दिरं तत्र^२ भित्तिकायां महीपतिः ।
स्वस्रुपालिखितं श्लोकं दृष्ट्वेममपठत् स्वयम् ॥ ५ ॥
पतत्यविरतं वारि नृत्यन्ति शिखिनो मुदा ।
अथ कान्तः कृतान्तो वा दुःखस्यान्तं करिष्यति ॥ ६ ॥
श्लोकमेतं वाचयित्वा वल्लालो धरणीपतिः ।
पुत्रस्नेहचलक्षितः कैवर्त्तानाशुहाव ह ॥ ७ ॥
तान् प्राप्तानब्रवीद्राजा हंहो नौकर्ण्यजीविनः ।
मप्रियं यदि कर्त्तव्यं श्रूयतां वचनं मम ॥ ८ ॥

(१) कपुलके, नास्ति ।

(२) च, वयसम् ।

(३) च पुलके, श्रुत्वा ।

(४) च, • वाटीम् ।

इतोऽपक्रान्तस्तनयो लक्ष्मणः^१ क्रोधलक्ष्मणः ।

युष्मभ्यमीक्षितं दद्यामन्विष्यामयताञ्जसा ॥ ८ ॥

नाविका जशुः ।

भूधरे कन्दरे दुर्गे कान्तारे सलिलेश्वरे ।

पाताले वानयिष्यामस्तिष्ठन्तमपि माचिरात् ॥ १० ॥

इत्युक्त्वा चाभिवाधाय राजानं नाविका मुदा ।

आनेतुं लक्ष्मणं^२ जग्मुः कृत्वा कीलाहलं शृणुम् ॥ ११ ॥

परित्राणां हिसप्तत्या वाहयन्तस्तरौ द्रुतम् ।

आनित्युर्लक्ष्मणं^३ द्वाभ्यामहोभ्यां जालजीविनः ॥ १२ ॥

ततस्तेभ्यो ददौ राजा सन्तोषविमलाननः ।

धनरत्नवस्त्रभारान् हालिक्वक्षोपजीवनम् ॥ १३ ॥

इत्यानन्दं^४ भट्टप्रोक्ते वल्गावचरिते लक्ष्मणानयनं^५ नाम

पञ्चमोऽध्यायः ।

(१) ख, लक्ष्मणः ।

(२) ख, लक्ष्मणम् ।

(३) ख, इति श्रीमदानन्दः ।

(४) ख, उत्तरलक्ष्मणे लक्ष्मणेन ।

अथ षष्ठोऽध्यायः १ ।

अथास्ति शैवेः सकलैश्च शाक्तैः

सौरैस्तथा वैष्णवगणपत्यैः ।

उपासिकोपासकदण्डिभिश्च

वन्द्यः सदा भिक्षुकभिक्षुणीभिः ॥ १ ॥

विप्रैश्च क्षत्रैः वणिजैश्च शूद्रैः

सत्र्यासिभिर्मनुष्यमानुषीभिः ।

सर्वैश्च पूज्यो वरदः प्रसिद्ध

उन्माधवोयः किल देवदेवः ॥ २ ॥

अथानादिमहालिङ्गं पूर्व्वस्मिन् गौडमण्डले ।

गताः स्म पूजितुं देवं मानवा उग्रमाधवम् ॥ ३ ॥

ब्राह्मणाः क्षत्रियाः सर्व्वे^१ वैश्याश्च मनुजादयः ।

सत्शूद्राद्याश्च शूद्राश्च महास्थानमुपागताः ॥ ४ ॥

केचित् पुष्याणि संगृह्य धूपदीपानद्यापरि ।

केचित् गन्धश्च नैवेद्यान् केचित् व्यजनचामरान् ॥ ५ ॥

केचिच्छत्राणि रत्नानि दाम्ब्रश्च वसनानि च ।

द्रव्यादीनि समागृह्य ते द्रव्याणि समागताः ॥ ६ ॥

षड्वर्त्तवैः प्रसूनैश्च करवीरादिभिर्जनाः ।

स्वभुवं पूजयामासु धूपैश्च चन्दनादिभिः ॥ ७ ॥

(१) क, पुष्पके नास्ति ।

(२) ख, चैव ।

वारिभिस्तीर्थजैः स्वच्छैः कुङ्कुमैः सह रञ्जितैः ।
 शङ्करं स्नापयामासुः शीतलैश्च सुगन्धिभिः ॥ ८ ॥
 ददु घृतप्रदीपान् च तैलदीपानथापरे ।
 क्षीरार्घ्यं च ददुस्तत्र पाद्यञ्चामलवारिभिः ॥ ९ ॥
 गोपायसैर्गोष्ठितैश्च मधुकुङ्कुमकर्पूरैः ।
 पञ्चामृतैः केशरैश्च गुडैश्च शर्करैरपि ॥ १० ॥
 चन्दनैश्च सुगन्धैश्च पञ्चगन्धैर्मुदापरे ।
 शङ्करं स्नापयामासु र्मानवा भक्तितत्पराः ॥ ११ ॥
 शाख्यन्नमोदनैर्युक्तं परमाद्यं ददु मुदा ।
 लड्डुकाश्च पिष्टकाश्च नैवेद्यान् विविधानपि ॥ १२ ॥
 पताकान् स्नापयामासुश्चलञ्चीनांशुकान् तथा ।
 ननृतुश्च जगुः केचित् केचित् घण्टामवीवदन् ॥ १३ ॥
 सुवर्णं रजतं ताम्रं ददुः केचित् स्वयम्भुवे ।
 ददुश्च पञ्चरत्नानि सह लाजाक्षतैर्नराः ॥ १४ ॥
 करोद्धर्शनताम्बूलमुखवासान् ददुस्तथा ।
 देवस्यारुरूपन् मूर्ध्नि दुर्व्यापुष्पाक्षतानि च ॥ १५ ॥
 एवं पञ्चोपचारेण मानवा भूसुरादयः ।
 शिवमीलु र्जपञ्चक्रुः प्रचक्रुश्च प्रदक्षिणाम् ॥ १६ ॥
 नृत्ये गीते मंहोत्साहैः वाद्यैश्च मधुरस्वनैः ।
 ह्रां हुङ्कारैः समुक्तासैर्वाह्ययन्त्रमाधवम् ॥ १७ ॥

केचित्पञ्चाङ्गयुक्तेन साष्टाङ्गेन तथापरि ।

प्रणिसुचार्पयामासुः स्तोत्रञ्च मधुरस्वनैः ॥ १८ ॥

भक्तकौ भङ्गरीभिश्च यदङ्गैर्मङ्गलेस्तथा ।

सुरलीभिश्च तन्त्रीभिः केचिदीशुः स्त्रयश्रुवम् ॥ १९ ॥

जयमङ्गलगाथाभिर्धारणीभिश्च गीतिभिः ।

शङ्करं भिक्षुभिस्तुष्यरीशुर्गानैश्च भाषजैः ॥ २० ॥

सुखरैर्वेदपाठैश्च विप्रा वेदविदां वराः ।

चत्रिया स्वर्णरत्नादिहस्तकैश्च मञ्जोत्तमैः ॥ २१ ॥

वणिकाश्चूडामणिभिः सौवर्णैर्विंश्वपत्रकैः ।

शूद्राश्च पूजयामासुर्विविधैश्च क्रियाफलैः ॥ २२ ॥

अथान्ये आगता ये च जातयो रजकादयः ।

ते सर्वे दूरतः स्थित्वा प्रणिसुच पुनः पुनः ॥ २३ ॥

इत्यानन्दभद्रप्रोक्ते वल्गासचरिते' उद्यमाधवपूजनं

नाम षष्ठीध्यायः ।

(१) च, इति, श्रीमदानन्द ० ।

(२) च, उत्तरखण्डे इत्यधिकं पठति ।

अथ सप्तमोऽध्यायः १ ।

कस्मिंश्चित् काले पद्माक्षी वस्त्रालदयिता पुरा ।
शङ्करं पूजितुं तत्र महास्नानमुपागता ॥ १ ॥
गृहीत्वा बहुद्रव्याणि हेमानि राजतानि च ।
आतपत्रञ्च देवस्य देव्याश्च कर्णपालिकाम् ॥ २ ॥
मालम्बिकाश्च कटकं किरीटं कण्ठभूषणम् ।
अङ्गदं कङ्कणं सारथनञ्च नूपुरादिकम् ॥ ३ ॥
वस्त्राणि च महार्हाणि पताकाश्च ध्वजानि च ।
यज्ञसूत्राणि गन्धानि नानोपकरणानि च ॥ ४ ॥
अर्चयामास देवं सा देवीं च स पुरोहितः ।
नैवेद्ये स्तौरलङ्कारैश्छत्रेण च परं सुदा ॥ ५ ॥
पूजयित्वा गता^१ देवी सारथ्यं जयनं वरम् ।
पुरोहितः स्थितस्तत्र द्रव्याणामंशकाङ्क्षया ॥ ६ ॥
स महान्तम् धर्मगिरिं बलदेव उवाच ह ।
भदन्त देहि मे भागम् मन्नाप्यमचिरेण भोः ॥ ७ ॥
तच्छ्रुत्वा तद्वचः स्थानाधिपः स प्रत्युवाच तम् ।
अददाम न कस्मैचित् भागमेव कदाचन ॥ ८ ॥

(१) कपुलके, नास्ति ।

(२) च, पूजयित्वा बवौ ।

अतो न द्रव्यां भवते गच्छ गच्छ गृहं व्रज ।
 इत्थं ताभ्यामभूस्तत्र वाक्पाशस्थं कियत्क्षणम् ॥ ८ ॥
 वलदेवस्ततः क्रुद्धो देवलेखं शशाप ह ।
 निपतध्वमरे मूढ न ते भद्रं भविष्यति ॥ १० ॥
 श्रुत्वा तद्देवलेखस्थं क्रोधस्त्रेच्छाननाननः ।
 वलदेवं गच्छदेशे चपेटेन व्यतीतङ्गत् ॥ ११ ॥
 आदिशत् व्यायतान् शिथ्यान् एषोपसार्यतामिति ।
 ततस्ते पुरुषाश्चक्रुः गुरोराज्ञाप्रपालनम् ।
 वलदेवस्ततोऽगच्छद्द्रुदमृपतिसन्निधिम् ॥ १२ ॥
 आद्योपान्तं यथावृत्तं नृपे सर्व्वमचीकथत् ।
 पार्ष्ण्या ब्राह्मणाद्यापि चक्रुस्तस्य समर्थनम् ॥ १३ ॥
 वलदेवस्य वाक्यस्य प्रोचुश्च दण्डातां गिरिः ।
 एवं विज्ञाय राजासावपमानं पुरोधसः ।
 मन्युना स प्रजज्वाल' वह्निना पटलं यथा ॥ १४ ॥
 निर्व्वास्यतां धर्मगिरी राष्ट्रास्ते स्वगणैः सह ।
 इति राजा रुद्रनागमन्वशात् दण्डनायकम् ॥ १५ ॥

निधिर्गुणानां स्वजनैकबन्धुः
 सत्यं विधातुर्हिजवर्य्यवाक्यम् ।

(१) स, तदा क्रोधेन जज्वाल ।

चकार राश्रात् स वहिष्कृतं तं
गणेन सार्धं किल राजसिंहः ॥

इत्यानन्द'भट्टप्रोक्ते वज्रालक्षरिते' देवलानां निर्व्वसनं
नाम सप्तमोऽध्यायः ।

(१) च, इति श्रीमदानन्द • ।

(२) च, उत्तरखण्डे इत्यधिकः पाठः ।

अथ अष्टमोऽध्यायः १ ।

ॐ नमः शिवाय ।

नारायणं नमस्कृत्य नरक्षैव नरोत्तमम् ।

देवीं स्वरस्वतीं व्यासं ततो जयमुदीरयेत् ॥ १ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।

नमोऽस्तु सिंहगिरये प्रभवेऽद्भुतशक्तये ।

वक्त्रालभूपतिं निन्द्य मार्गे येन सनातने ॥ २ ॥

अथ श्रीवक्त्रालसेनः पुरा गीडे पुरोत्तमे ।

नानारत्नज्वलत्प्रभोभासभायां सुखमासते ॥ ३ ॥

नीलकुक्षितकेशान्तव्यालोलचूर्णकुन्तलाः ।

सभाजनादिभ्रमरैः पीयमानमुखाम्बुजाः ॥ ४ ॥

कक्षुकितस्तनाभोगाः कान्तद्वलयकङ्कणाः ।

सुवस्त्राशोकसर्वाङ्गयः पारक्तदशनच्छदाः ॥ ५ ॥

आविष्कृत्यैवाङ्गमूला नृत्यहस्ता इव स्त्रियः ।

सेवयन्ति नृपं तत्र चलच्चामरमाकृतैः ॥ ६ ॥

राजन्या राजपुत्राश्च वावदूकविटादयः ।

उपासते स्म वक्त्रालं ब्राह्मणाश्च महीजसः ॥ ७ ॥

(१) आदर्शपुस्तकयोर्नास्ति ।

(२) च पुस्तके, नास्ति ।

(३) च, • द्योतमान • ।

(४) च, प्रेक्षि • ।

गीतैर्हृत्प्रीतिर्लोक्यैश्च नव्यो हरिणलोचनाः ।
 भ्रुकुंशाश्च वाद्यविदो वाद्यैश्च रमयन्ति तम् ॥ ८ ॥
 कदाचिद्देवदेदाङ्गोपनिषद्दर्शयाम्नास्रवित् ।
 इतिहासपुराणानां वेत्ता लोकनमस्कृतः ॥ ९ ॥
 मेधावी नयवान् वाग्मी महाराजगुरुर्मुनिः^(१) ।
 योगीश्वरो महाप्राज्ञः सर्वशास्त्रविशारदः ॥ १० ॥
 भट्टः सिंहगिरिर्नाम शिष्यैः परिवृतस्तदा^(२) ।
 उक्तासयन् दिशः सर्वाः श्रिया परमया ज्वलन् ॥ ११ ॥
 सभास्थं राजवक्त्रालं द्रष्टुकामो मनोजवः ।
 वदरिकाश्रमोद्देशं भ्रमन् ताम्रगमत् सभां ॥ १२ ॥
 जयाश्रीभिर्वर्द्धयन्तं विलोक्य नृपतिर्मुनिम् ।
 प्रत्युत्पत्त्यासनात् तूर्णं बबन्धे चरणौ मुनेः ॥ १३ ॥
 दस्वासनं ततस्तस्मै भक्त्या प्रीत्या च पार्थिवः ।
 धनैः रत्नैर्यथाकामैः पूजयामास यत्नतः ॥ १४ ॥
 वक्त्रालेनार्चितो राज्ञा मुनिः प्रीतमनास्तदा ।
 अनामयश्चाव्ययश्च पर्यष्टच्छन्नेश्वरम् ॥ १५ ॥
 बलदेवं समागम्य सस्मितो मुनिसत्तमः ।
 प्रतिपूज्य यथान्यायं पप्रच्छ कुशलं तदा^(३) ॥ १६ ॥
 स हृष्टमानसो राजा भट्टसिंहगिरिं मुनिम् ।
 उवाच परमप्रीतस्तापसं द्योतितप्रभम् ॥ १७ ॥

(१) अ, गुरुः ।

(२) अ, कुशलादिकम् ।

(३) अ, मुनिः ।

अथ मे सफलं जन्म मदृगृहस्थं पवित्रितम् ।
 भवदभ्यागमेनैव सुप्रभाता विभावरी ॥ १८ ॥
 ततो विश्रान्तमालम्ब्य तं मुनिं संश्रितव्रतम् ।
 सुखासीनमुपासीन उवाच भुवनेश्वरः ॥ १९ ॥

राजोवाच ।

भगवन् सर्व्वशास्त्रज्ञः सर्व्वज्ञः सर्व्वतत्त्ववित् ।
 भवतोऽविदितं किञ्चिन्नास्तीति कृपया वद ॥ २० ॥
 चतुर्व्वर्णसमुत्पत्तिं गोत्रवंशादिकं शुभम् ।
 वर्णानां शङ्करोत्पत्तिं कथयस्व च मे मुने ॥ २१ ॥
 इति राज्ञो वचः श्रुत्वा सन्तोषविशदाननः ।
 प्रत्युवाच महातेजा स्ततो नारायणात्मजः ॥ २२ ॥

सिंहगिरिरुवाच ।

शुश्रूषुभ्यो यथा राजन् राजर्षिभ्यस्तपोनिधिः ।
 कृष्णद्वैपायणः प्राह तथाद्य कथयामि ते ॥ २३ ॥
 वदरिकाश्रमे पुण्ये देवदारुवनालये ।
 नानापक्षिमृगाकीर्णे शान्तिकान्तिनिकेतने ॥ २४ ॥
 हुतहव्यं त्रिकालघ्नं महर्षिं चिरजीविनम् ।
 व्यासं राजर्षयः सुखं प्रक्षिपत्योपतस्त्रिरे ॥ २५ ॥

राजर्षय ऊचुः ।

गताः आ नैमिषारण्यं पुरीं वाराणसीमपि ।
 भवान् न च शको दृष्टः सीति र्वा शौनकादयः ॥ २६ ॥

दिष्ट्या दृष्टोऽसि भगवं शिरेषाद्य गिराविह ।
 सुचिरं मार्गमाणां कृष्णो भक्तिमतामिव ॥ २७ ॥
 विभाजितस्त्वया वेदः पुरा सत्त्ववतीसुत ।
 इतिहासपुराणानि कथितान्यनुकम्पया ॥ २८ ॥
 कथितं धर्मशास्त्रं कलिः सम्प्रति वर्त्तते ।
 कृष्णोऽपि पलितैः केशैः शृङ्गातां गतवानसि ॥ २९ ॥
 अतोऽय कथय ब्रह्मन् स्वयमेव महासुने ।
 पुराणं धर्मतत्त्वज्ञानमुपाद्या वयं तव ॥ ३० ॥
 भवन्तं नहि त्यज्यामः पुराणकथनं विना ।
 बहोऽस्ति पदयो र्भक्तिदामभि स्त्ववशो भवान् ॥ ३१ ॥
 इति तेषां वचः श्रुत्वा स किञ्चित् प्रहसन्निव ।
 उवाच वाग्विदां श्रेष्ठः श्रूयतां कथयामि वः ॥ ३२ ॥
 इति^१ वल्गलचरिते^२ व्यासपुराणे अष्टमोऽध्यायः ।

(१) च, श्रीमदानन्दभट्टमोक्षे इत्यधिकः पाठः ।

(२) च. उत्तरचण्डे इत्यधिकः पाठः ।

अथ नवमोऽध्यायः १ ।

व्यास उवाच ।

सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ।

स भूमिं विश्रुतो वृत्त्वा अत्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम् ॥ १ ॥

तस्माद्द्विराङ्गजायत विराजोऽधिपुरुषः ।

ततोऽभिधायतो रुद्रो ललाटाञ्च व्यजायत ॥ २ ॥

चन्द्रमा मनसो जातश्चक्षोः सूर्योऽजायत ।

सुखादिन्द्रश्च अग्निश्च प्राणाद्यायुरजायत ॥ ३ ॥

मरीचिमत्प्रफिरसं पुलस्त्यं पुलहं क्रतुम् ।

वशिष्ठश्च महातेजाः सोऽसृजत्सप्त मानसान् ॥ ४ ॥

लोकानान्तु विद्वद्भ्यर्थं सुखवाङ्मरुपादतः ।

ब्राह्मणं क्षत्रियं वैश्यं शूद्रश्च निरवर्त्तयत् ॥ ५ ॥

सृज्यमानाः प्रजा नैव विवर्द्धन्ते यदा यदा ।

द्विधा कृत्वात्मनो देहमर्धेन पुरुषोऽभवत् ।

अर्धेन नारी तस्यां स सृजते विविधाः प्रजाः ॥ ६ ॥

दिवश्च पृथिवीश्चैव महिम्ना व्याप्य तिष्ठतः ।

पितॄणान्तु गणाः सप्त पुराणे कथिता मया ॥ ७ ॥

वैराजा अग्निव्यास्ताश्च तथा वह्निषदः स्मृताः ।

सुकालाश्च हविष्मन्तः सुस्वधाश्चैव सोमपाः ॥ ८ ॥

एषामाद्यास्त्रयो भूपाः पितरोऽमूर्त्यः स्मृताः ।
 सुकालाद्याश्च चत्वारः सप्तैवेते गणाः स्मृताः ॥ ८ ॥
 विराट्सुताः सोमसदः अग्निष्वात्ता मरीचिजाः ।
 पौलस्त्याश्च वर्हिषदः सुकालाश्च वशिष्ठजाः ।
 सुखधाः पुलहाज्जाताः सोमपास्तु कवेः सुताः ॥ १० ॥
 सुकालाश्च हविष्यन्तान् सुखधाश्चैव सोमपान् ।
 ब्रह्मक्षत्रियविट्शूद्रा भावयन्ति फलार्थिनः ॥ ११ ॥
 यत्र ते तु गणा मुख्याः पितॄणां परिकीर्तिताः ।
 तेषामपि ह विज्ञेयं पुत्रपौत्रमनन्तकम् ॥ १२ ॥
 विश्वो विश्वभुगाराध्यो धर्म्मो धन्यः शुभाननः ।
 भूतिदो भूतिष्ठाभूतिः पितॄणाञ्च गणा नव ॥ १३ ॥
 कल्याणं कल्याताकर्त्ता कल्यः कल्यतराश्रयः ।
 कल्यताहेतुरनघः षड्भिमे च गणाः स्मृताः ॥ १४ ॥
 वरो वरेण्यो वरदः पुष्टिदस्तुष्टिदस्तथा ।
 विश्वपाता तथा धाता सप्तैवेते तथा गणाः ॥ १५ ॥
 महान् महात्मा महितो महिमावान् महाबलः ।
 गणाः पञ्च तथैवेते पितॄणां पापनाशनाः ॥ १६ ॥
 सुखदो धनदश्चान्यो धर्म्मदो न्यश्च भूतिदः ।
 पितॄणां कथ्यते चैतत् तथा गणचतुष्टयम् ॥ १७ ॥
 इति वल्गलचरिते' व्यासपुराणे सृष्टिविसृष्टिकथनं
 नाम नवमोऽध्यायः ।

अथ दशमोऽध्यायः ।

व्यास उवाच ।

विराजमसृजत्कालः सोऽसृजत् पुरुषं विराट् ।
पुरुषं तं मनं विद्धि विराज जरसम्भवम् ॥ १ ॥
स सृष्ट्वा तु प्रजास्वैव आपवः स प्रजापतिः ।
सव्यवान् पुरुषः पत्नीम् शतरूपामयोनिजाम् ॥ २ ॥
वैराजात् पुरुषात् वीरं शतरूपा व्यजायत ।
प्रियव्रतोत्तानपादौ वीरात् काम्या व्यजायत ॥ ३ ॥
काम्या नाम महाभागा कर्दमस्य प्रजापतेः ।
कन्या पुत्राश्च चत्वारः सम्राट् कुक्षिं विराट् प्रभुः ॥ ४ ॥
प्रियव्रतं समासाद्य पतिं सा जनयत् सुतान् ।
उत्तानपादं जग्राह पुत्रमत्रिः प्रजापतिः ॥ ५ ॥
उत्तानपादाश्चतुरः सृष्ट्वा सुषुवे सुतान् ।
धर्मस्य कन्या सुश्रोणी सृष्ट्वा नाम विश्रुता ॥ ६ ॥
उत्पन्ना वाजिमेधेन ध्रुवस्य जननी शुभा ।
ध्रुवश्च कौत्सिमन्तश्च आयुष्मन्तं वसुन्तथा ।
उत्तानपादोऽजनयत् सृष्ट्वायां प्रजापतिः ॥ ७ ॥

सप्तर्षीणां पुरःस्थानं ध्रुवश्च तपसाप्तवान् ।
 तस्मात् स्निष्टिच्च भव्यश्च ध्रुवाच्छुभ्रव्यजायत ॥ ८ ॥
 स्निष्टेराधत्त सुच्छाया पञ्चपुत्रानकल्मषान् ।
 रिपुं रिपुञ्जयं रिपुं हकलं^(१) हकतेजसम् ॥ ९ ॥
 रिपोराधत्त हृहती चाक्षुषं सर्व्वतेजसम् ।
 अजीजनत् पुष्करिण्यां वीरण्यां चाक्षुषो मनुम् ॥ १० ॥
 प्रजापतेरात्मजायामरण्यस्य महात्मनः ।
 मनोरजायन्त दश नडूलायां महौजसः ॥ ११ ॥
 कन्यायां मानवश्रेष्ठा वैराजस्य प्रजापतेः ।
 जरुः पुरुः शतद्युम्नस्तपस्वी सत्यवाक् कविः ॥ १२ ॥
 अग्निष्टुरतिरात्रश्च सुद्युम्नश्चेत्यमी नव ।
 अभिमन्युश्च दशमो नडूलायां महौजसः ॥ १३ ॥
 जरोरजनयत् पुत्रान् षड्गाम्नेयी महाप्रभान् ।
 अङ्गं सुमनसं स्वातिं^(२) क्रतुमङ्गिरसं गयम् ॥ १४ ॥
 अङ्गात् सुनीथकन्यायां वेण एको व्यजायत ।
 वेणस्य मथिते पाणौ सम्बभूव पृथुर्नृपः ॥ १५ ॥
 पृथुर्वैष्णस्तदा चेमां ररक्ष क्षत्रपूर्व्वजः ।
 राजसूयाभिषिक्तानामाद्यः स पृथिवीपतिः ॥ १६ ॥
 तस्माच्चैव समुत्पन्नौ निपुणौ सुतमागधौ ।
 पृथोः पुत्रौ तु धर्मज्ञौ जज्ञातेऽन्तर्धिपालिनौ ॥ १७ ॥

(१) च, हकषम् ।

(२) च, स्वातिम् ।

शिखण्डिनी हविर्धानमन्तर्धानाद्वजायत ।
 हविर्धानात् षड्भाग्येयी धीषणा जनयत् सुतान् ॥ १८ ॥
 प्राचीनवर्हिषं शुक्रं गयं कृष्णं ब्रजाजिनौ ।
 प्राचीनवर्हिर्भगवान् महानासीत् प्रजापतिः ॥ १९ ॥
 समुद्रतनयायान्तु कृतदारोऽभवत् प्रभुः ।
 सुवर्णाधस्त सामुद्री दश प्राचीनवर्हिषः ॥ २० ॥
 सर्व्वे प्रचेतसो नाम धनुर्व्वेदस्य पारगाः ।
 प्रजापतित्वं सम्प्राप्य तुष्टाः प्राचीनवर्हिषः ॥ २१ ॥
 भूः खं व्याप्तं हि तत्तमिस्तांस्तूरुनदहंश्च ते ।
 द्रुमक्षयमघो बुद्ध्वा किञ्चिच्छिष्टेषु शाखिषु ।
 उपगम्याब्रवीदेतान् राजा सोमः प्रजापतीन् ॥ २२ ॥
 कोपं यच्छत दास्यन्ति कन्यां वो मारिषां वराम् ।
 तपस्विनो मुनेः कण्डोः प्रक्षोभायां ममेव च ॥ २३ ॥
 भविष्यं जानता सृष्टा भार्या वोऽस्तु कुलङ्करी ।
 अस्यामुत्पत्स्यते दक्षः प्रजाः संवर्द्धयिष्यति ॥ २४ ॥
 प्रचेतसस्तां जगद्बुर्दक्षोऽस्याश्च ततोऽभवत् ।
 दशभ्यस्तु प्रचेतोभ्यो मारिषायां प्रजापतिः ॥ २५ ॥
 दक्षो जज्ञे महातेजाः सोमस्याग्निं भूमिपाः ।
 पुत्रानुत्पादयामास शतशोऽथ सहस्रशः ।
 हृथ्यश्च नाम दक्षस्य सहस्राणि च पञ्च च
 पुत्राणां वेदितुं पृथ्वाः प्रमाणं हि गतादिशः ॥ २६ ॥

ततोऽन्यपुत्रसाहस्रं तेषामन्वेषणे गतम् ।

अद्यापि न निवर्तन्ते समुद्रेभ्य इवापगाः ॥ २७ ॥

इति वज्रालंकारिते^१ व्यासपुराणे स्थायश्रुव-वंशकथनं नाम
दशमोऽध्यायः^२ ।

(१) ख, उत्तरखण्डे भट्टप्रोक्ते ।

(२) ख, पुस्तकद्वयेऽपि अत्र नवन इत्युक्तम् । तद्विधिकरणमाह इत्याभाति ।

एकादशोऽध्यायः १ ।

सिंहगिरिबवाच ।

ब्रह्मणो मानसादत्रिः सोमस्तत्पुत्रतां गतः ।

तस्य वंशं प्रवक्ष्यामि यत्र जातोऽसि पार्थिव ॥ १ ॥

व्यास उवाच ।

कृत्वा सोमो राजसूयं नैलोक्यं दक्षिणां ददौ ।

सदस्येभ्यश्च मुख्येभ्यो ब्रह्मर्षिभ्यः परन्तपाः ॥ २ ॥

समाप्तेवभृथे सोमं तद्रूपालोकनेष्ववः ।

कामवाणाभितप्ताङ्गो नवदेव्यः सिधेविरि ॥ ३ ॥

श्रिनीवाली कईमश्च हविष्मन्तं क्रतुः स्वयम् ।

द्युतिर्विभावसुं त्यक्त्वा पुष्टिर्धातारमव्ययम् ॥ ४ ॥

प्रभा प्रभाकरं त्यक्त्वा वसुर्मारीचकाश्रयम् ।

कीर्त्तिर्जयन्तं भर्त्तारं नन्दीं त्यक्त्वा पतिं धृतिः ।

लक्ष्मीर्नारायणं त्यक्त्वा सोममेवाभजत् तदा ॥ ५ ॥

सोमोऽपि कामयामास स्वकीया इव तास्तदा ।

वृहस्पतेः स वै भार्यां तारां नाम यशस्विनीम् ॥ ६ ॥

जहार तरसा सोमो ह्यवमत्याङ्गिरः सुतम् ।

स याचमानो देवैश्च सोमो देवर्षिभिः सह ॥ ७ ॥

(१) विपिकरप्रमादवशात् अयं सर्वशिक्षपिपुस्तके दृश्यते इति पश्यते ।

आङ्गिरसे तदा तस्यै तारां नैव व्यवसर्जयत् ।
 स संरव्यस्ततस्तस्मिन् देवाचार्यो ब्रह्मस्यतिः ॥ ८ ॥
 उग्रनास्तस्य जग्राह पार्श्विमाङ्गिरसस्तदा ।
 स हि शिष्यो महातेजाः पितुः पूर्वो ब्रह्मस्यतेः ॥ ९ ॥
 तेन स्नेहेन भगवान् रुद्रस्तस्य ब्रह्मस्यतेः ।
 पार्श्विग्राहोऽभवद्देवः प्रमृष्ट्वायगवं धनुः ॥ १० ॥
 तेन ब्रह्माशिरौ नाम परमास्त्रं महात्मना ।
 उद्दिश्य दैत्यानुत्सृष्टं येनैषां नाशितं यशः ॥ ११ ॥
 तत्र युद्धमभूद्धोरं प्रस्थातं तारकामघम् ।
 देवानां दानवानाञ्च लोकक्षयकरं महत् ॥ १२ ॥
 तत्र शिष्टास्तु ये देवाः तुषिताश्चैव पार्थिवाः ।
 ब्रह्माणं शरणं जग्मुरादिदेवं सनातनम् ॥ १३ ॥
 ब्रह्मा निवार्योऽग्रनसं तारामाङ्गिरसे ददौ ।
 तामन्तःप्रसवां दृष्ट्वा गर्भं त्वज्जाब्रवीद्गुरुः ॥ १४ ॥
 गर्भस्त्वत्तः प्रदीप्तोऽयं प्राहाहं सोमसम्भवः ।
 एवं सोमाद्बुधः पुत्रः पुत्रस्तस्य पुरूरवाः ॥ १५ ॥
 उर्व्वश्यां जज्ञिरे यस्य पुत्राः सप्त महात्मनः ।
 गन्धर्व्यां सुमहात्मानः आयुर्धर्माग्नमावसुः ॥ १६ ॥
 विश्वायुश्चैव धर्ममात्मा श्रुतायुश्च तथापरः ।
 दृढायुश्च वनायुश्च शतायुश्चोर्व्वशीसुताः ॥ १७ ॥
 स्वर्भाशुतनयायां तु प्रभायां जज्ञिरे पुरा ।

सिंहगिरिरुवाच ।

तेषां वंशेषु वल्गाल महात्मानो महीजसः ।

ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्रा जाताः सहस्रशः ॥ १७ ॥

व्यास उवाच ।

आयुषः नहुषः पुत्रो वृद्धशर्मा ततः परम् ।

रश्मो रजिरनेनास रजेः पुत्रशतं ब्रह्मूत् ॥ १८ ॥

राजेयमिति विख्यातं विष्णुदत्तवरो रजिः ।

युष्मे देवासुरे दैत्यानवधीत् सुरयाचितः ॥ १९ ॥

उत्पन्ना पिढकन्यायां विरजायां महीजसः ।

नहुषस्य सुताः सप्त षड्भिन्द्रीपमतेजसः ॥ २० ॥

यतिर्ययातिः संयाति रायातिः पार्थिवो भवः ।

सुयातिः षष्टस्तेषां वै ययातिः पार्थिवोऽभवत् ॥ २१ ॥

यतिसु मोक्षमास्थाय ब्रह्मभूतोऽभवन्मुनिः ।

तेषां ययातिः पञ्चानां विजित्य वसुधामिमाम् ।

देवयानीमुशनसः सुतां भार्यामवाप सः ॥ २२ ॥

शर्षिष्ठामासुरीं चैव तनयां वृषपर्व्वणः ।

यदुश्च तुर्व्वसुश्चैव देवयानी व्यजायत ।

दुष्टं चानुं पुरुश्चैव शर्षिष्ठा वार्षपर्व्वणी ॥ २३ ॥

यदुः पुरुषाभवतां तेषां वंशविवर्द्धनी ।

शृणुताथ यदोस्तस्य वंशमनुतपोरूपम् ॥ २४ ॥

बभूवुस्तु यदोः पुत्राः पञ्च देवसुतोपमाः ।

सहस्रदः पयोदश्च क्रोष्टा नीलोऽञ्जिकस्तथा ॥ २५ ॥

सहस्रदस्य दायादास्तयः परमधार्मिकाः ।
 हैहयश्च हयश्चैव राजा वेणुहयस्तथा ॥ २६ ॥
 हैहयस्याभवत्पुत्रो धर्मनेत्र इति श्रुतः ।
 धर्मनेत्रस्य कार्त्तसु साहस्रस्तस्य चात्मजः ।
 साहस्रनी नाम पुरी तेन राज्ञा निवेष्टिता ॥ २७ ॥
 साहस्रस्य तु दायादो महिष्मानाम पार्थिवः ।
 माहीशतो नाम पुरी तेन राज्ञा निवेष्टिता ॥ २८ ॥
 आसीन्महिमतः पुत्रो भद्रश्रेष्ठः प्रतापवान् ।
 वाराणस्यधिपो राजा पुराणे परिकीर्तितः ॥ २९ ॥
 भद्रश्रेष्ठस्य दायादो दुर्हमो नाम विश्रुतः ।
 दुर्हमस्य सुतो राजा कणको नाम विश्रुतः ॥ ३० ॥
 कणकात् कृतवीर्यसु कृताग्निः करवीरकः ।
 कृतौजाश्च चतुर्थोऽभूत् कृतवीर्यादथार्जुनः ॥ ३१ ॥
 यः स बाहुसहस्रेण सप्तहोपेश्वरो भवत् ।
 जिगाय पृथिवीमेको रथेनादित्यवर्चसा ॥ ३२ ॥
 लङ्केशं मोहयित्वा तु सबलं रावणं बलात् ।
 असौ बद्धा धनुर्ग्याभि रुत्सिक्तं पञ्चभिः शरैः ॥ ३३ ॥
 निर्मिल्यैव समानीय माहिषत्यां बबन्ध तम् ।
 तस्य बाहुसहस्रन्तु युध्यतो भुवनेश्वराः ।
 योगाद्योगेश्वरस्यैव प्रादुर्भवति मायया ॥ ३४ ॥
 अहो वत मृधे वीर्यं भार्गवोऽस्य यदाच्छिनत् ।
 राज्ञो बाहुसहस्रन्तु हैमतालवनं यथा ॥ ३५ ॥

जामदग्न्यास्तदा रामात् बाहुजान् क्षत्रियान् हतः ।

कार्त्तवीर्यस्य महिषी पलायत सुदारुणात् ॥ ३६ ॥

अन्तर्ध्वंक्षी तु सा देवी सुषुवे कौशिकान्ममे ।

पुत्रं सुभीमनामानम् बालार्कमिव सुन्दरम् ॥ ३७ ॥

स मात्रा वर्धितः काले पुत्रः सरसिजाननः ।

कौशिकात् प्रतिजग्राह धनुर्वेदं महाभुजः ॥ ३८ ॥

ब्राह्मणं पिष्टहन्तारं श्रुत्वा मातृमुखाद्युवा ।

जगाम ब्राह्मणान् हन्तुं दिक्षु क्रोधारणेक्षणः ॥ ३९ ॥

एकविंशतिवारान् स महीमब्राह्मणामिमाम् ।

चकारातो न विद्यन्ते ब्राह्मणा मुखजाः कलौ ॥ ४० ॥

शवरान् कटुकैवर्त्तान् विलोक्य भार्गवस्ततः ।

अब्राह्मण्ये तदा देशे तेषां सूत्रमकल्पयन् ॥ ४१ ॥

तुष्यन्ति भूषणैर्नार्यी गावः स्वच्छन्दचारतः ।

कुञ्जराः पांशुवर्षेण किं त्वेते परनिन्दया ॥ ४२ ॥

जामदग्न्यं ततो युष्मे जघानार्जुननन्दनः ।

एवं स ब्राह्मणान् जित्वा सुभीमोऽभूज्यध्वजः ॥ ४३ ॥

ततो विप्राः सुतार्थिन्यः क्षत्रियानुपतस्थिर ।

जातयो जज्ञिरे तासु कदम्बपल्लवादयः ॥ ४४ ॥

ब्रह्महत्या पापविद्धो निर्वृतिं सोऽलभन्नृपः ।

अयष्ट वाजिमेधेन यज्ञं पापविनाशनम् ॥ ४५ ॥

तस्य ययोः प्रतिकृतिरद्याप्यस्ति शिलामयी ।

माहिष्मतीपुरे रस्ये नर्मदातटिनीतटे ॥ ४६ ॥

कार्त्तवीर्यस्य तु शतं पुत्राणाम् पञ्च वै पराः ।
 शूरसेनश्च शूरश्च धृष्टोक्तः कृष्ण एव च ।
 जयध्वज इति ख्यातः सुभीमश्च महाबलः ॥ ४७ ॥
 जयध्वजात् तालजङ्घः तालजङ्घात् शतं सुताः ।
 तालजङ्घा इति ख्याताः शूरा उत्तमपौरुषाः ॥ ४८ ॥
 तेषां कुलेऽतिविमले हैहयानां महात्मनाम् ।
 वीतिहोत्राः स्वयं जाताः भोजाश्चावन्तयः स्मृताः ॥ ५९ ॥
 तीर्णिकेयाश्च विख्यातास्तालजङ्घास्तथैव च ।
 भरताश्च सुजाताश्च पुराणे कथिता मया ॥ ५० ॥
 हृषप्रभृतयो वीराः यादवाः पुण्यकर्म्मिणः ।
 हृषो वंशधरस्तत्र तस्य पुत्रोऽभवन्मधुः ॥ ५१ ॥
 मधोः पुत्रशतं त्वासीत् हृषणस्तस्य वंशस्तत् ।
 हृषणात् हृषणयः सर्वे मधोस्तु माधवाः स्मृताः ॥ ५२ ॥
 यादवाश्च यदोर्जाता बहुत्वान्मानुकीर्त्तिते ।
 तुर्व्वसोर्यवना जाता भोजा दुह्योः सुताः स्मृताः ।
 अनोर्व्वेच्छजातयस्तु पुरोस्तु पीरवाः स्मृताः ॥ ५३ ॥
 इति वज्रालचरिते' व्यासपुराणे सोमवंशवर्णनं नाम
 एकादशोऽध्यायः ।

(१) च, उत्तरखण्डे मद्रुप्रोक्ते इत्यधिकः ।

अथ द्वादशोऽध्यायः १ ।

सिंहगिरिरुवाच ।

शृणु राजन् व्यासप्रोक्तं वंशसुत्तमपौरुषम् ।
विस्तरेणानुपूर्व्यां च यच्च जातोऽसि पार्थिव ॥ १ ॥

व्यास उवाच ।

पुरोः पुत्रो महावीर्यो राजासीजनमेजयः ।
प्रचिन्वांसु सुतस्तस्य यः प्राचीमजयद्विग्रम् ॥ २ ॥
प्रचिन्वतः प्रवीरोऽभुत् मनस्युस्तस्य चात्मजः ॥
राजा चाभयदो नाम मनस्योरभवत् सुतः ॥ ३ ॥
तथैवाभयदस्यासीत् सुधन्वा नाम पार्थिवः ।
सुधन्वनो बहुगवः सम्पातिस्तस्य चात्मजः ॥ ४ ॥
सम्पातेसु रहम्पाती रौद्राश्वस्तस्य वै सुतः ।
रौद्राश्वस्य घृताश्यां वै दशाश्वरसि सूनवः ॥ ५ ॥
ऋचेयुः प्रथमस्तेषां ककनेयु द्वितीयकः ।
कचेयुः स्थण्डिलेयुश्च सप्ततयुर्महामतिः ॥ ६ ॥
दशार्णेयुर्जलेयुश्च स्थलेयुश्च महाबलः ।
बलनित्यो बलेयुश्च रौद्राश्वसूनवो दश ॥ ७ ॥

(१) च पुस्तके, नास्ति ।

कक्षयोस्तनयास्त्वासन् त्रय एव महाबलाः ।
 सभानरक्षान्नुषश्च परमन्यस्तथैव च ॥ ८ ॥
 सभानरस्य पुत्रस्तु विद्वान् कालानलो नृपः ।
 कालानलस्य धर्मज्ञः सृञ्जयो नाम वै सुतः ॥ ९ ॥
 सृञ्जयस्याभवत् पुत्रो वीरो राजा पुरञ्जयः^१ ।
 पुरञ्जयात्मजः श्रीमान् राजाभूज्जनमेजयः ॥ १० ॥
 महाशालस्तु राजर्षिर्जनमेजयदेहजः ।
 देवेषु स परिज्ञातः प्रतिष्ठितयथा भुवि ॥ ११ ॥
 महामना नाम सुतो महाशालस्य धार्मिकः ।
 जज्ञे वीरः शूरगणैः पूजितः स महामनाः ॥ १२ ॥
 महामनास्तु पुत्री द्वौ जनयामास सत्तमः ।
 उशीनरश्च धर्मज्ञं तितिक्षुश्च महाबलम् ॥ १३ ॥
 उशीनरस्य पद्मस्तु पञ्चराजर्षिवंशजाः ।
 नृगा कर्मिर्नवा दर्व्या पञ्चमी च दृषद्वती ॥ १४ ॥
 उशीनरस्य पुत्रास्तु पञ्च तास्तु कुलोद्भवाः ।
 तपसा चैव महता जाता वृद्धस्य चात्मजाः ॥ १५ ॥
 नृगायान्तु नृगः पुत्रः कर्म्या कर्मिरजायत ।
 नवायास्तु नवः पुत्रो दर्व्यायाः सुव्रतोऽभवत् ॥ १६ ॥
 दृषद्वत्यास्तु संजज्ञे शिविरीशीनरो नृपः ।
 शिवेस्तु शिवयः स्थाताः यौधेयास्तु नृगस्य ह ॥ १७ ॥

(१) चपुलके, पुरञ्जय इत्यत्र परञ्जय इति पाठः ।

नवस्य नवराष्ट्रान् कृमिषु कृमिषा पुरी ।
 सुव्रतस्य तथाम्बुषाः शिविपुत्रान् निबोधत ॥ १८ ॥
 शिवेषु शिवयः पुत्राश्चत्वारो लोकाविश्रुताः ।
 वृषदर्भः सुवीरश्च कैकेयो मद्रकास्तथा ॥ १९ ॥
 तेषां जनपदाः स्मृताः कैकेया मद्रकास्तथा ।
 वृषदर्भः सुवीराश्च तितिक्षोः नृणाम् प्रजाः ॥ २० ॥
 तैतिक्ष्वो भवद्राजा पूर्वस्यां दिशि पार्थिवाः ।
 उषद्रथो महासत्वः केषस्तस्य सुतोऽभवत् ॥ २१ ॥
 केषासु सुतपा जज्ञे सुतः सुतपसो बलिः ।
 जातो मानुषयौनौ स नृपतिः काञ्चनेषुधिः ॥ २२ ॥
 महायोगी स तु बलिर्बभूव नृपतिः पुरा ।
 पुत्रानुत्पादयामास पञ्च वंशकरान् भुवि ॥ २३ ॥
 अङ्गः प्रथमतो जज्ञे वङ्गः सुहस्तश्चैव च ।
 पुण्ड्रः कलिङ्गश्च तथा बालियं चतसृष्यते ॥ २४ ॥
 बालियः ब्राह्मणाश्चैव तस्य वंशकरा भुवि ।
 बलेषु ब्राह्मणा दत्तो वरः प्रीतेन धीमता ॥ २५ ॥
 महायोगित्वमायुश्च कल्पस्य परिमाणतः ।
 संग्रामे चाप्यजेयत्वं धर्मो चैव प्रधानता ।
 त्रैलोक्यदर्शनञ्चापि प्राधान्यं प्रसवे तथा ॥ २६ ॥
 बले चाप्रतिमत्वं वै धर्मतत्त्वाभिदर्शनम् ।
 चतुरो नियतान् वर्णान् त्वञ्च स्थापयितेति ह ॥ २७ ॥

इत्युक्ते विभुना राजा बलिः शान्तिं परां बभौ ।
 बलिस्थानमिविष्टेह पञ्चपुत्रानवस्त्रवात् ॥ २८ ॥
 कृतार्थो योमनुक्ताब्दा योममात्रित्वं स प्रभुः ।
 अष्टयः सर्वभूतानाम् कालापेक्षी चरद्भुविः ॥ २९ ॥
 कालेन महता धीरः स्वप्न स्थानमुपावसत् ।
 तेषां जनपदाः पञ्च अङ्गा वङ्गा सङ्गङ्गाका ॥ ३० ॥
 कलिङ्गाः पुष्ककाश्चैव त्वङ्गस्य नृपुत प्रजाः ।
 अङ्गपुत्रो महानासीत् राजेन्द्रो दधिवाहनः ॥ ३१ ॥
 दधिवाहनपुत्रसु राजा दिविरयोऽभवत् ।
 विद्वान् धर्मरथो नाम तस्य चित्ररथः सुतः ॥ ३२ ॥
 तेन धर्मरथेनाथ तदा विष्णुपदे निरौ ।
 यजता सह शक्रेण सोमः पीतो महात्मना ॥ ३३ ॥
 अथ चित्ररथस्यापि पुत्रो दशरथोऽभवत् ।
 सोमपाद इति ख्यातो यस्य शान्ता सुताभवत् ॥ ३४ ॥
 तस्य दशरथिर्वीरः चतुरङ्गो महाययाः ।
 ऋष्यशृङ्गप्रसादेन जज्ञे कुलविवर्धनः ॥ ३५ ॥
 चतुरङ्गस्य पुत्रसु पृथुलाच इति श्रुतः ।
 पृथुलाचसुतो राजा चम्प्यो नाम महाययाः ॥ ३६ ॥
 चम्पस्य तु पुरी चम्पा या मालिन्यभवत्पुरा ।
 पूर्वभद्रप्रसादेन हर्ष्यक्षीस्य सुतोऽभवत् ॥ ३७ ॥
 ततो वैभाण्डकिस्तस्य वारणं शत्रुवारणम् ।
 भुव्यवतारयामास मन्त्रैर्वाहनसुप्तमम् ॥ ३८ ॥

हर्ष्यक्षस्य तु दायादो राजा भद्ररथः स्मृतः ।
 पुत्रो भद्ररथस्यासीत् वृहत्कर्मा प्रजेश्वरः ॥ ३८ ॥
 वृहदर्भः सुतस्तस्य यस्मात् यज्ञे वृहत्क्षणाः ।
 वृहत्क्षणासु राजेन्द्रो जनयामास वै सुतम् ॥ ४० ॥
 नाम्ना जयद्रथं वीरं यस्माद्दुरयो नृपः ।
 चासीत् दुरथस्यापि विश्वजित् कुलनन्दनः ॥ ४१ ॥
 दायादस्तस्य कर्णसु विकर्णस्तस्य चात्मजः ।
 तस्य पुत्रशतत्वासीदङ्गानां कुलवर्धनम् ॥ ४२ ॥
 वृहदर्भसुतो यस्य राजा नाम्ना वृहत्क्षणाः ।
 तस्य पत्नीहयं चासीत् वैनतेयसुते शुभे ॥ ४३ ॥
 यशोदेवी च सत्या च ताभ्यां वंशसु विद्यते ।
 जयद्रथसु राजेन्द्रो यशोदेव्यां व्यजायत ॥ ४४ ॥
 सत्यायां विजयो नाम ब्रह्मक्षत्रोत्तरः स्मृतः ।
 विजयस्य धृतिः पुत्रस्तस्य पुत्रो धृतव्रतः ॥ ४५ ॥
 धृतव्रतस्य पुत्रसु सत्यकर्मा महायशः ।
 तस्य पुत्रस्त्वधिरथः सुत इत्यपराभिधः ॥ ४६ ॥
 यः कर्णं प्रतिजग्राह तेन कर्णसु सृजः ।
 कर्णस्य वृषसेनसु पृथुसेनस्तदात्मजः ॥ ४७ ॥
 पृथुसेनान्वये वीरो वीरसेनो भविष्यति ।
 गौडब्राह्मणकन्यां यः सोमटासुदृष्टिष्यति' ॥ ४८ ॥

(१) क, सोमटां ब्राह्मणी कन्यां वो राजोदावृष्टिष्यति ।

तदन्ववायजन्मानो राजानोऽमितपौरुषाः ।
 सप्तद्वीपपतीन् वीराः करिष्यन्ति वशानुगान् ॥ ४८ ॥
 तद्वंशे सामन्तसेनो भूत्वा पालयिता वली ।
 भ्राविन्ध्यादासेतुबन्धाद्धरित्रीं सागराम्बराम् ॥ ५० ॥

सिंहगिरिरुवाच ।

तस्माद्देवन्तसेनोऽभूद्राजन् तव पितामहः ।
 धाम धान्नां महिम्नाञ्च द्विषद्वलङ्घिताशनः ॥ ५१ ॥
 तस्माद्विजयसेनोऽभूच्चोङ्गगङ्गसखो नृपः ।
 योऽजयत् पृथिवीं कृत्स्नां चतुःसागरमेखलाम् ॥ ५२ ॥
 तस्य पुत्रोऽसि वक्त्राल सार्वभौममहीक्षितः ।
 प्रत्यर्धि-पृथिवीपाला यस्य ते शरणं गताः ॥ ५३ ॥
 ब्रह्मक्षत्रस्य यो योनिर्वंशः क्षत्रियपूर्वजः ।
 सेनवंशस्ततोजातः यस्मिन्जातोऽपि पाण्डव ॥ ५४ ॥
 हेष्टि यः पाण्डवं मूढो दुर्बुद्धिश्च विनिन्दति ।
 स विष्ठायां क्षमिर्भूत्वा पथ्येत नरके चिरम् ॥ ५५ ॥
 स वक्त्रभानन्दचन्द्रश्चन्द्रमायुतवक्त्रभः ।
 तस्येदानीं महाराज कार्यं भवति शासनम् ॥ ५६ ॥
 तस्यास्ति कन्यकारत्नं रूपेणानुपमं भुवि ।
 सुप्रभामिव नाभागस्तां कन्यां हर पौरव' ॥ ५७ ॥

(१) च, पाण्डव ।

उच्चन्द्रे सा याति वाला गौरीं ज्ञातुं यदा यदा ।

तदा तदा त्वरयति द्रष्टुं तामरुचोऽरुचम् ॥ ५८ ॥

दण्डहयावशेषायां रजन्यामरुचोदयम् ।

विलोक्य घरियारेषु विघ्नसन्ति न नैगमाः ॥ ५९ ॥

इति वज्रालचरिते^१ व्यासपुराणे पुरुर्वशकीर्त्तनं नाम

द्वादशोऽध्यायः ।

(१) च पुराणे, उत्तरखण्डे भट्टप्रोक्ते इत्यधिकः पाठः ।

अथ त्रयोदशोऽध्यायः ।

व्यास उवाच ।

वेदः स्मृतिः सदाचारः स्वस्य च प्रियमात्मनः ।
सम्यक्संकल्पजः कामो धर्ममूलमिदं स्मृतम् ॥
अध्यापनश्चाध्ययनं यजनं याजनं तथा ।
दानं प्रतिग्रहं कर्म ब्राह्मणानामुदाहृतम् ॥ २ ॥
श्रुतिस्मृतौ च विप्राणां चक्षुषी देवनिर्गते ।
काणस्तत्रैकया ह्रीनः द्वाभ्यामन्यः प्रकीर्तितः ॥ ३ ॥
वैवाहिकेनौ कुर्वीत गृह्यकर्म यथाविधि ।
पञ्चयज्ञविधानञ्च पंक्तिश्चान्वहिकीं गृही ॥ ४ ॥
अध्यापनं ब्रह्मयज्ञः पित्र्ययज्ञस्तु तर्पणम् ।
होमो देवो बलिभोतो नृयज्ञोऽतिथिपूजनम् ॥ ५ ॥
देवतातिथिभृत्यानां पितृणामात्मनश्च यः ।
न निर्व्वपति पञ्चानामुच्छ्वसन्न स जीवति ॥ ६ ॥
एकरात्रं वसन् विप्रः क्षत्रियश्चातिथिः स्मृतः ।
अनित्या हि स्थिति र्यस्मात्तस्मादतिथिरुच्यते ॥ ७ ॥
वैश्यशूद्रावपि प्राप्नो कुटुम्बेऽतिथिधर्म्मिणौ ।
भोजयेत् सहभृत्यै स्तावानृशंस्यं प्रदर्शयन् ॥ ८ ॥

(१) कपुस्तके नास्ति ।

स्वदारनिरतो नित्यं परदारविवर्जितः ।
 कृतहोमस्तु भुञ्जीत सायंप्रातरुदारधीः ॥ ८ ॥
 सर्व्वतः प्रतिगृह्णीयादवृत्त्या कर्षितो द्विजः ।
 न भवेद्दोषभाक् तेन ज्वलनार्कसमो हि सः ॥ १० ॥
 भूतानां रक्षणं दानमिज्याध्ययनमेव च ।
 शिवार्चनं क्षत्रियाणां तथा नारायणार्चनम् ॥ ११ ॥
 नित्योद्युतो दस्युबधे रणे कुर्यात् पराक्रमम् ।
 नास्य कृत्यतमं किञ्चित् राज्ञो दस्युविनिग्रहात् ॥ १२ ॥
 चाटभाटतस्करेभ्यो महासाहसिकादिभिः ।
 पीड्यमानाः प्रजा रक्षेत् कायस्थैश्च विशेषतः ॥ १३ ॥
 सम्मानदानसत्कारैः वैदिकान् वासयेत् सदा ।
 राजन्यो धर्मकृत्यश्च कुर्यादेव प्रयत्नतः ॥ १४ ॥
 पण्डितं नीतिशास्त्रज्ञं नित्यश्च प्रतिपालयेत् ।
 नियोजयेत् सभामध्ये नित्यं सन्निधौ संयुतः ॥ १५ ॥
 संविशेत् तूर्य्यघोषेण प्रतिबुध्येन्मथैव च ।
 शास्त्राणि चिन्तयेद्बुद्ध्या सर्व्वकर्त्तव्यतां तथा ॥ १६ ॥
 दृष्ट्वा ज्योतिर्विदो वैद्यान् दद्यात् गां काश्चनं महौम् ।
 निवेशिकानि च तथा श्रोत्रियाणां गृहानि च ॥ १७ ॥
 य एव धर्म्मो नृपतेः स्वराष्ट्रप्रतिपालने ।
 तमेव कृत्स्नमाप्नोति परराष्ट्रं वशं नयन् ॥ १८ ॥
 देवब्राह्मणभक्तस्य पित्रकार्य्यपरायणः ।
 स्वभार्यानिरतो नित्यं षड्भागार्द्धः सदा नृपः ॥ १९ ॥

एकांशेन बलं धार्थ्यं दानमंशद्वयेन च ।

एकांशेन प्रकृतय एकांशेनाधिकारिणः ॥ २० ॥

एकांशेनात्मभोगश्च कुटुम्बादिप्रपालनम् ।

आयस्यैवं षड्विभागे व्ययं कुर्यान्महीपतिः ॥ २१ ॥

सम्यामुपास्य कुरुते गीतं वाच्यं मनोहरम् ।

नृत्यगीतैश्च जग्धीं वा स्त्रीभिर्निशि सुखावहाम् ॥ २२ ॥

गोरक्षां क्षपिवाणिज्यं कुर्याद्द्वैश्वो यथाविधि ।

दानं देयं यथाशक्त्या ब्राह्मणानाञ्च भोजनम् ॥ २३ ॥

दशमोहविनिर्मुक्तस्तथा वागनमूयकः ।

स्वदारनिरतो दातुः परदारविवर्जितः ॥ २४ ॥

धनैर्विप्रान् भोजयित्वा यज्ञकाले तु याजकान् ।

अप्रभुत्वञ्च वर्त्तेत धर्मैश्चादेहपातनात् ॥ २५ ॥

यज्ञाध्ययनदानानि कुर्यान्नित्यमतन्द्रितः ।

पितृकार्यपरस्यैव विष्णुशिवार्चनापरः ॥ २६ ॥

वर्णत्रयस्य शत्रूणां कुर्याच्छूद्रः प्रयत्नतः ।

दासवद्ब्राह्मणानां च विशेषेण समाचरेत् ॥ २७ ॥

अयाचितप्रदाता स्यात् क्षपिं वृत्त्यर्थमाश्रयेत् ।

शुद्धा तु वृत्तिस्तस्यैव कारु-चारण-कर्म च ॥ २८ ॥

पाकयज्ञविधानेन यजेद्देवानतन्द्रितः ।

तस्य तु द्विजशत्रूणां परो धर्मः प्रकीर्तितः ॥ २९ ॥

धारणं जीर्णवस्त्रस्य विप्रस्योच्छिष्टभोजनम् ।

स्वदारेषु रतिश्चैव परदारविवर्जनम् ॥ ३० ॥

लवणं मधुतैलं च दधि तक्रं घृतं पयः ।
 न दुग्धेषूद्रजातीनां कुर्यात् सर्वस्य विक्रयम् ॥ ३१ ॥
 क्रियाभेदैस्तु सर्वेषां भृतिवृत्तिरनिन्दिता ।
 सीरभेदैः क्षपिः प्रोक्ता मन्वाद्यैर्ब्राह्मणादिषु ॥ ३२ ॥
 ब्राह्मणैः षोडशगवं चतुरनं तथापरैः ।
 द्विगवं वाग्वज्रैः सीरं दृष्ट्वा भूमाईवं तथा ॥ ३३ ॥
 भूमिं भिल्वीषधिं क्षित्वा हत्वा कौटपिपौलिकाम् ।
 पुनन्ति खलु यज्ञेन कर्षका देवपूजनात् ॥ ३४ ॥
 वैदिकैः कर्मभिः पुण्यैर्निषेकादिर्हजम्भनाम् ।
 कार्यः शरीरसंस्कारः पावनः प्रेत्य चेह च ॥ ३५ ॥
 गर्भाधानमृती पुंसः सवनं सन्दनात् पुरा ।
 तुय्येऽष्टमे वा सीमन्तो जनने जातकर्म च ॥ ३६ ॥
 निष्क्रमस्तृतीयमासि नाम व्युष्टे शताहनि ।
 षष्ठेऽन्नप्राशनं चूडा जन्यन्दे वा यथाकुलम् ॥ ३७ ॥
 कर्णवेधो व्रतादेशो वेदारम्भः क्रियाविधिः ।
 केशान्तः स्नानमुद्वाहो विवाहाग्निपरिग्रहः ॥ ३८ ॥
 त्रेताग्निसंग्रहश्चेति संस्काराः षोडश स्मृताः ।
 नवैताः कर्णवेधान्ताः मन्त्रवर्ज्यं क्रिया स्त्रियाः ॥ ३९ ॥
 विप्रो गर्भाष्टमे वर्षे चतुर् एकादशे तथा ।
 द्वादशे वैश्यजातस्तु व्रतोपनयमर्हति ॥ ४० ॥
 तस्य प्राप्तव्रतस्यायं कालः स्याद्विशुषाधिकः ।
 वेदव्रतच्युतो ब्राह्म्यः स ब्राह्म्यस्तोममर्हति ॥ ४१ ॥

ब्राह्मो देवस्तथैवार्धः प्राजापत्यस्तथासुरः ।
 गान्धर्वी राक्षसश्चैव पैशाचश्चाष्टमोऽधमः ॥ ४२ ॥
 एते धर्मास्तु चत्वारः पूर्वे विप्रे प्रकीर्त्तिताः ।
 गान्धर्वी राक्षसश्चैव क्षत्रियस्य प्रशस्यते ॥ ४३ ॥
 अप्रार्थितः प्रयत्नेन ब्राह्मणस्तु परिकीर्त्तितः ।
 प्रार्थितार्थप्रदानेन प्राजापत्यः प्रकीर्त्तितः ॥ ४४ ॥
 आसुरो द्रविणादानात् गान्धर्वः समयाश्रितः ।
 राक्षसो युद्धहरणात् पैशाचः कन्यकाच्छलात् ॥ ४५ ॥
 तिस्रस्तु भार्याः क्षत्रस्य भार्यैका ब्राह्मणस्य तु ।
 एकैव भार्या वैश्यस्य शूद्रस्य च विधीयते ॥ ४६ ॥
 क्षत्रिया वैश्या शूद्रा च क्षत्रियस्य प्रकीर्त्तिता ।
 एकैव भार्या विप्रस्य ब्राह्मणी तु विधीयते ॥ ४७ ॥
 वैश्यैव भार्या वैश्यस्य शूद्रा शूद्रस्य कीर्त्तिता ।
 ब्राह्मणी नोदहेत् कन्यामसवर्णां कदाचन ॥ ४८ ॥
 ब्राह्मणाद्वैश्यकन्यायामम्बुतो यो व्यजायत ।
 स तु शूद्रत्वमापन्नो विवहेन्न ततो विग्राम् ॥ ४९ ॥
 शूद्राभार्यस्य पातित्वं राजन्यस्य यदुच्यते ।
 नैतन्मम मतं ज्ञेयं सा तेनोच्यते यतः ॥ ५० ॥
 पतेत् विप्रश्च वैश्यश्च शूद्रां कन्यामुदावहन् ।
 पातित्वं नास्ति क्षत्रस्य शूद्रदारोपसंग्रहात् ॥ ५१ ॥
 विप्रकन्याविवाहोऽपि कृतो राजर्षिभिः पुरा ।
 तेजीयसां न दोषाय वक्त्रेः सर्वभुजो यथा ॥ ५२ ॥

राजा नो नावमन्तव्यो नृबुद्ध्या मगुरब्रवीत् ।
 महती देवता ह्येषा नररूपेण तिष्ठति ॥ ५३ ॥
 अनुष्ठितन्तु यद्देवैर्मुनिभिर्यदनुष्ठितम् ।
 नानुष्ठेयं मनुष्यैस्तदुक्तं कथं समाचरेत् ॥ ५४ ॥
 जटायां हि सवर्णायामविप्रां काममुदहेत् ।
 तस्यामुत्पादितः पुत्रो न सवर्णात् प्रहीयते ॥ ५५ ॥
 क्षत्राज्जातः क्षत्रियायां क्षत्रियः स्यात् न संशयः ।
 वैश्यायां च तथैव स्यात् शूद्रायामपि चैव हि ॥ ५६ ॥
 यावन्न विन्दते जायां तावदर्हो भवेत्पुमान् ।
 नार्हं प्रजायते सर्व्वं प्रजायेते इति श्रुतिः ॥ ५७ ॥
 सकामायान्तु कन्यायां सङ्गमे नास्त्यतिक्रमः ।
 किंस्वलं कृत्य सत्कृत्य स एवैनां समुदहेत् ॥ ५८ ॥
 सवर्णमुदहेत् भार्यां प्रथमं धर्मसिद्धये ।
 ततो ह्यप्रतिलोभेन यथाकामं वहेद्गृहः ॥ ५९ ॥
 विषाद्यथानृतं ग्राह्यममेध्यात् काश्चनं यथा ।
 नीचाद्यथोत्तमा विद्या स्त्रीरक्षं दुष्कुलात्तथा ॥ ६० ॥
 'स्त्रियोरद्वान्यथो विद्या धर्मः शौचं सुभाषितम् ।
 विविधानि च शिल्पानि समादेयानि सर्व्वतः ॥ ६१ ॥
 यत्र नार्थसु पूज्यन्ते रमन्ते तत्र देवताः ।
 यत्रैतास्तु न पूज्यन्ते सर्व्वास्तत्राफलाः क्रियाः ॥ ६२ ॥

(१) अयं श्लोकः च पृष्ठके नास्ति ।

प्रजनार्थं महाभागा पूजार्हा गृहदीप्तयः ।

स्त्रियः त्रियस्य गेहेषु न विशेषोऽस्ति कश्चन ॥ ६३ ॥

उत्पादनमपत्यस्य जातस्य परिपालनम् ।

प्रत्यहं लोकयात्रायाः प्रत्यक्षं स्त्री निबन्धनम् ॥ ६४ ॥

अपत्यं दारकर्माणि शुश्रूषा रतिरुत्तमा ।

दाराधीनस्तथा स्वर्गः पितृणामात्मनश्च वै ॥ ६५ ॥

इति वज्रालंकारिते व्यासपुराणे वर्णधर्मादिकीर्त्तनं

'नाम त्रयोदशोऽध्यायः ।

(१) च, उत्तरखण्डे भट्टप्रोक्ते इत्यधिकः पाठः ।

अथ चतुर्दशोऽध्यायः १ ।

व्यास उवाच ।

शस्ता स्त्री चारुसर्वाङ्गी मत्तमातङ्गगामिनी ।
गुरुर्जघना या च कृष्णसारसृगेक्षणा ॥ १ ॥
सुनीलकेशी तन्वङ्गी विलोमाङ्गी मनोहरा ।
समभूमिस्थौ पादौ संहती च तथा स्तनी ॥ २ ॥
नाभिः प्रदक्षिणावर्त्ता गुह्यमश्वत्थपत्रवत् ।
गुल्फी निगूढी मध्येन नाभिरङ्गुष्ठमानिका ॥ ३ ॥
गण्डैर्मधूकपुष्पाभैर्न शिराला न लोमशा ।
न संहतभ्रूकुटिला पतिप्राणा पतिप्रिया ॥ ४ ॥
बाला खेलनकैः काले दत्तैर्दिव्यफलाशनैः
मोदते युवती वस्त्रालङ्कारालिङ्गनादिभिः ॥ ५ ॥
हृद्येभ्यश्च वयाः प्रौढा रतक्रीडासु कौशलैः ।
वृद्धा तु मधुरालापैर्गौरवेण च युज्यते ॥ ६ ॥
षोडशाब्दा भवेद्बाला त्रिंशताद्भूतयौवना ।
पञ्च पञ्चाशता प्रौढा वृद्धा स्त्री तदनन्तरम् ॥ ७ ॥
कामाघीना एव नार्यस्तदर्थं रत्नसंग्रहः ।
सेव्यास्ता नातिसेव्याश्च भूभुजा विषयैषिणा ॥ ८ ॥

स्त्रियां षोडशवर्षायां चतुर्विंशतिहायनः ।
 बुद्धिमानुद्यमं कुर्याद्विशिष्टसुखकाङ्क्षया ॥ ८ ॥
 तथा पूर्णाङ्गवीर्यौ तौ पुत्रं जनयतः परम् ।
 सर्वेन्द्रियसमायुक्तं बलवन्तं शतायुषम् ॥ १० ॥
 निदाघशरदोर्बाला हिता विषयिणी मता ।
 तरुणी शीतसमये मध्या वर्षावसन्तयोः ॥ ११ ॥
 नित्यं बाला सेव्यमाना नित्यं वर्धयते बलम् ।
 युवती क्लासयेच्छक्तिं मध्योक्तावयते जराम् ॥ १२ ॥
 सद्यो मांसं च शाक्यन्नं बालास्त्रीसेवनं घृतम् ।
 क्षीरमुष्णोदके स्नानं सद्यः प्राणकाराणि षट् ॥ १३ ॥
 सेवेत कामतः कामी बलात् वाजीकृतो हिमे ।
 प्रकामं तु निषेवेत सुरतं शिशिरागमे ॥ १४ ॥
 शीते रात्रौ दिने ग्रीष्मे वसन्ते च दिवानिशि ।
 वर्षायामम्बुदध्वाने काले शरदि सस्मरः ॥ १५ ॥
 अभिकामः समुक्तास्य पूर्व्वमालिङ्गनादिभिः ।
 समेयात् प्रमदां युक्त्या वाजीकरणवृद्धितः ॥ १६ ॥
 नित्यमुष्णाश्वसा स्नानं पयःपानं नवा स्त्रियः ।
 राजानः पथ्यमेतद्वः सुस्निग्धमल्पभोजनम् ॥ १७ ॥
 कपित्थचूर्णयोगेन तथा दध्ना सृजा^१ तथा ।
 घृतं सुगन्धि भवति दुग्धैः क्षितैस्तथा यवैः ॥ १८ ॥

भोज्यस्य कल्पनैवं स्याद्बन्धसुक्तिः प्रदर्श्यते ।

श्रीचमाचमनं सम्यक् तथैव च विरेचनम् ॥ १८ ॥

भावना चैव पाकश्च बोधनं धूपनं तथा ।

वासनश्चैव निर्दिष्टं कश्चाष्टकमिदं स्मृतम् ॥ २० ॥

कपित्थविष्वजम्बुआम्र-करवीरक-पद्मवेः ।

क्षत्वोदकान्तु यद्बन्धं श्रीचितं श्रीचनन्तु तत् ॥ २१ ॥

तेषामभावे श्रीचन्तु मृगदर्पाभसा भवेत् ।

नखं कुष्ठं घनं मांसं सृक्का शैलेयजं जलम् ॥ २२ ॥

तथैव कुङ्कुमं लाक्षा चन्दनागुरुनीरदम् ।

सरलं देवकाष्ठञ्च कर्पूरं कान्तया सह ॥ २३ ॥

बाला कुन्दुरकश्चैव गुग्गुलुः श्रीनिवासकः ।

सह सर्जरसेनैव धूपद्रव्यैकविंशतिः ॥ २४ ॥

धूपद्रव्यगणादस्मादेकविंशादयथेच्छया ।

हे हे द्रव्ये समादाय सर्जभागेर्नियोजयेत् ॥ २५ ॥

नखपिण्याकमलयैः संयोज्य मधुना तथा ।

धूपयोगा भवन्तीह यथावत् स्नेच्छया कृताः ॥ २६ ॥

त्वचं नाडीं फलं तैलं कुङ्कुमं ग्रन्थिपर्णकम् ।

शैलेयं तगरं कान्ताम् चोलकर्पूरमेव च ॥ २७ ॥

मासीं मुराञ्च कुष्ठञ्च स्नानद्रव्याणि निर्दिशेत् ।

एतेभ्यस्तु समादाय द्रव्यत्रयमथेच्छया ।

मृगदर्पयुतं स्नानं कार्यं कन्दर्पवर्धनम् ॥ २८ ॥

त्वङ्मुरानलदैस्तुल्यैर्वासकार्क्षसमायुतैः ।
 स्नानमुत्पलगन्धि स्यात् सतैलं कुङ्कुमायते ॥ २८ ॥
 जातिपुष्पसुगन्धि स्यात् तगराजैर्न योजितम् ।
 सहासकं स्यादकुलैस्तुल्यगन्धि मनोहरम् ॥ ३० ॥
 मञ्जिष्ठा तगरं चोलं त्वचं व्याघ्रनखं नखम् ।
 गन्धपत्रञ्च विन्यस्य गन्धतैलं भवेच्छुभम् ॥ ३१ ॥
 मञ्जीभिर्गन्धितात् तैलं तिलात् स्यात् प्रमदाप्रियम् ।
 तैलं निपीडितं घनौ तिलैः पुष्पाधिवासितैः ।
 वासनात् पुष्पसदृशं गन्धेन तु भवेद्भुवम् ॥ ३२ ॥
 एला-लवङ्ग-ककूल-जातीफल-निशाकराः ।
 जातिपत्रिकया सार्धं स्वतन्त्रा मुखवासकाः ॥ ३३ ॥
 कर्पूरं कुङ्कुमं कान्ता मृगदर्पं हरेणुकम् ।
 ककूलैर्लालवङ्गञ्च जाती कोशकमेव च ॥ ३४ ॥
 त्वक्पत्रं गुटिमुस्तौ च लतां कसुरिकं तथा ।
 कण्टकानि लवङ्गस्य फलपत्रे च जातितः ॥ ३५ ॥
 कुटकञ्च फलं गृह्य कार्ष्णिकाण्युपकल्पयेत् ।
 तच्चूर्णे खदिरं सारं दद्यात्तुर्थ्यन्तु वासितम् ॥ ३६ ॥
 सहकाररसेनास्मात् कर्षव्या गुटिकाः शुभाः ।
 मुखे न्यस्ता सुगन्धास्ता मुखरोगविनाशकाः ॥ ३७ ॥
 पूगं प्रक्षालितं सम्यक् पञ्चपल्लववारिणा ।
 शक्त्या तु गुटिका द्रव्यैर्वासितं मुखवासकम् ॥ ३८ ॥

कटुकं दण्डकाष्ठञ्च गोमूत्रवासितं चरुम् ।

क्षतञ्च पूगवत् सम्यक् सुखसौगन्धिकारकम् ॥ ३८ ॥

त्वक्पथ्ययोः समावंशौ शशिभागार्धसंयुतौ ।

नागवल्लीसमो भाति मुखवासो मनोहरः ॥ ४० ॥

एवं कुर्यात् सदा स्त्रीणां रक्षणं पृथिवीपतिः ।

न चासां विश्वसेज्जातु पुत्रमातुर्विशेषतः ॥ ४१ ॥

इति वृद्धालचरिते^१ व्यासपुराणे स्त्रीलक्षणादिकीर्तनं^२ नाम
चतुर्दशोऽध्यायः ।

(१) च, उत्तरखण्डे मङ्गलोक्ते इत्यधिकः पाठः ।

(२) च, ° कामशास्त्रम् ।

अथ पञ्चदशोऽध्यायः १ ।

व्यास उवाच ।

तपः परं कृतयुगे त्रेतायां ज्ञानमुच्यते ।
हापरे यज्ञमेवाहुर्दानमेकं कलौयुगे ॥ १ ॥
दानधर्मात् परो धर्मो भूतानां नेह विद्यते ।
स्वर्गायुर्भूतिकामेन देयं पापोपशान्तये ॥ २ ॥
न दानादधिकं किञ्चिद्व्यस्यते भुवनत्रये ।
दानेन प्राप्यते स्वर्गः श्रीर्दानेनैव लभ्यते ॥ ३ ॥
दानेन शत्रुञ्जयति व्याधिर्दानेन नश्यति ।
दानेन लभ्यते विद्या दानेन युवतीजनः ॥ ४ ॥
दानेन भोगानाप्नोति दानेनायुश्च विन्दति ।
धर्मार्थकाममोक्षाणां साधनं परमं स्मृतम् ॥ ५ ॥
दद्यात् पूर्वमुखो दानं गृह्णीयादुत्तरामुखः ।
आयुर्विर्वर्धते दातुर्गृह्णीतुः क्षीयते न तत् ॥ ६ ॥
मातुः शतशुभं दानं सहस्रं पितुरुच्यते ।
अनन्तं दुहितुर्दानं सोदर्ये दत्तमक्षयम् ॥ ७ ॥
अमनुष्ये समं दानं पापे ज्ञेयं महाफलम् ।
वर्षसङ्करे द्विगुणं शूद्रे दानं चतुर्गुणम् ॥ ८ ॥

(१) कण्डिका नान्ति ।

वैश्ये चाष्टगुणं क्षत्रे षोडशत्वं द्विजसुवे ।
 वेदाध्याये शतगुणमनन्तं वेदबोधके ॥ ८ ॥
 गुरौ पुरोहितादौ च दानमन्वयमुच्यते ।
 श्रीविहीनेषु यहस्तन्तदनन्तश्च यज्वनि ॥ १० ॥
 अभयं सर्व्यदैवत्यं भूमिं वै विष्णुदेवता ।
 कन्या दासास्तथा दासी प्राजापत्याः प्रकीर्तिताः ॥ ११ ॥
 प्राजापत्यो गजः प्रोक्तस्तुरगो यमदैवतः ।
 तथा चैकशफाः सर्व्ये याम्यश्च महिषस्तथा ॥ १२ ॥
 उष्ट्रश्च नैर्ऋती धेनू रीद्रीक्षागोनलस्तथा ।
 आप्यो मेघो हरिः क्रोडः आरण्याः पशवो निलाः ॥ १३ ॥
 जलाशयं वारुणं स्यात् वारिधानी घटादयः ।
 समुद्रजानि रत्नानि हेमलौहानि चानलः ॥ १४ ॥
 प्राजापत्यानि शस्त्रानि पक्वाकमपि पार्थिवाः ।
 गान्धर्व्यं गन्धमित्याहुर्वस्त्रं वार्हस्पतं स्मृतम् ॥ १५ ॥
 वायव्याः पक्षिणः सर्व्ये विद्या ब्राह्मी तथाङ्गकम् ।
 सारस्वतं पुस्तकादि विश्वकर्मा तु शिल्पके ॥ १६ ॥
 वनस्पतिर्द्रुमादीनां द्रव्यदेवा हरिस्तनुः ।
 कृत्रं कृष्णाजिनं शय्या रथ आसनमेव च ॥ १७ ॥
 उपानही तथा यानमष्टावाङ्गिर ईरितम् ।
 रथोपकरणं शस्त्रं ध्वजाद्यं सर्व्यदैवतम् ॥ १८ ॥
 गृहश्च सर्व्यदैवत्यं सर्व्येषां विष्णुदेवता ।
 शिवो वा न ततो द्रव्यं व्यतिरिक्तं यतोऽस्ति हि ॥ १९ ॥

शृणुताहं प्रवक्ष्यामि महादानानि षोडश ॥ २० ॥
 तुलापुरुष आद्यन्तु हिरण्यगर्भदानकम् ।
 ब्रह्माण्डं कल्पवृक्षश्च गोसहस्रश्च पञ्चमम् ॥ २१ ॥
 हिरण्यकामधेनुश्च हिरण्याश्वश्च सप्तमम् ।
 हिरण्याश्वरथस्तद्वत्तमेहस्तिरथस्तथा ॥ २२ ॥
 पञ्चलाङ्गलकं तद्वत्तरादानं महाफलम् ।
 द्वादशं विष्णुचक्रश्च ततः कल्पलतात्मकम् ॥ २३ ॥
 सप्तसागरदानश्च रत्नधेनुस्तथैव च ।
 महाभूतघटस्तद्वत् दानं शुभदिनेऽर्पयेत् ॥ २४ ॥
 मण्डपे मण्डले दानं देवान् प्रार्थार्पयेद्विजे ।
 द्रव्यस्य नाम गृह्णीयात् ददानि च तथा वदेत् ॥ २५ ॥
 तोयं दद्यात्ततो हस्ते दाने विधिरयं स्मृतः ।
 मनसा पात्रमुद्दिश्य जलं भूमौ विनिक्षेपेत् ॥ २६ ॥
 विद्यते सागरस्यान्तो दानस्यान्तो न विद्यते ॥ २७ ॥
 यथानाम सगोत्राय प्रवरायामुकाय च ।
 वेदवेदाङ्गयुक्ताय पात्राय सुमहात्मने ॥ २८ ॥
 मातापित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोभिद्वन्द्वये ।
 सर्वपापोपशान्दर्थं स्वर्गार्थं भुक्तिमुक्तये ॥ २९ ॥
 यथानाम महाद्रव्यं विष्णुरुद्रादिदैवतम् ।
 एतत्तुभ्यं सम्प्रददे प्रीयतां मे हरिः शिवः ॥ ३० ॥
 एतद्दानप्रतिष्ठार्थं सुवर्णं दक्षिणां ददे ।
 अग्नेन दानवाक्येन सर्वदानानि वै ददेत् ॥ ३१ ॥

सुवर्णे दीयमाने तु रजतं दक्षिणेष्यते ।
 अग्न्येषामपि दानानां सुवर्णे दक्षिणा स्मृता ॥ ३२ ॥
 सुवर्णे रजतं ताम्रं तण्डुलं धान्यमेव च ।
 नित्यश्चाहं देवपूजा सर्व्वमेतददक्षिणम् ॥ ३३ ॥
 रजतं दक्षिणा पित्रे धर्मकामार्थसाधनम् ।
 सुवर्णे रजतं ताम्रं मणिमुक्तावसूनि च ॥ ३४ ॥
 सर्व्वमेतत् महाप्राप्ते ददाति वसुधां ददत् ।
 पितृश्च पितृलोकस्थान् देवस्थाने च देवता ॥ ३५ ॥
 सन्तर्पयति शान्तात्मा यो ददाति वसुधराम् ।
 सर्व्वेष्टं खेटकं वापि ग्रामं वा शस्यशालिनम् ॥ ३६ ॥
 निवर्त्तनशतं वापि तदर्द्धं वा गृह्णादिकम् ।
 अग्न्याढावापमात्रं वा दत्त्वोर्व्वीं फलभाक् भवेत् ॥ ३७ ॥
 इक्षुभिः सन्ततां भूमिं यवगोधूमशालिनीम् ।
 ददाति वेदविदुषे स न भूयोभिजायते ॥ ३८ ॥
 फालकृष्टां महीं दत्त्वा सवृक्षां शस्यशालिनीम् ।
 यावत् सूर्य्यकरालोकास्तावत् स्वर्गे महीयते ॥ ३९ ॥
 विप्राय दद्याच्च गुणान्विताय
 तपोभियुक्ताय जितेन्द्रियाय ।
 यावन्मही तिष्ठति सागरान्ता
 तावत् फलं तस्य भवेदनन्तम् ॥ ४० ॥
 यथा बीजानि रोहन्ति प्रकीर्णानि महीतले ।
 एवं कामाः प्ररोहन्ति भूमिदानसमार्ज्जिताः ॥ ४१ ॥

यथाप्सु पतितः सद्यस्तैलविन्दुः प्रसर्पति ।
 एवं भूमिकृतं दानं शस्ये शस्ये प्ररोहति ॥ ४२ ॥
 अन्नदाः सुखिनो नित्यं वस्त्रदस्यैव रूपवान् ।
 स नरः सर्व्वदो भूपा यो ददाति वसुन्धराम् ॥ ४३ ॥
 यथा गौर्भरते वत्सं क्षीरमुत्सृज्य क्षीरिणी ।
 एवं दत्ता महीपाला भूमिर्भरति भूमिदम् ॥ ४४ ॥
 आदित्यो वरुणो विष्णुर्ब्रह्मा सोमो हुताशनः ।
 शूलपाणिश्च भगवानभिनन्दति भूमिदम् ॥ ४५ ॥
 आस्मोटयन्ति पितरो वर्णयन्ति पितामहाः ।
 भूमिदाता कुले जातः स नस्त्राता भविष्यति ॥ ४६ ॥
 बहुभिर्वसुधा दत्ता राजभिः सगरादिभिः ।
 यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलम् ॥ ४७ ॥
 भूमिं यः प्रतिगृह्णाति यश्च भूमिं प्रयच्छति ।
 उभौ तौ पुण्यकर्माणौ नियतौ स्वर्गगामिणौ ॥ ४८ ॥
 दद्याद्भूमिं निबन्धं वा कृत्वा लेख्यञ्च कारयेत् ।
 आगामिभद्रनृपतिपरिज्ञानाय पार्थिवः ॥ ४९ ॥
 पटे वा ताम्रपट्टे वा स्वमुद्रोपरिचिह्नितम् ।
 अभिलेख्यात्मनो वंशानात्मानञ्च महीपतिः ॥ ५० ॥
 प्रतिग्रहपरिच्छेददानाच्छेदोपवर्णनम् ।
 स्वहस्तकालसम्पन्नं शासनं कारयेत् स्थिरम् ॥ ५१ ॥
 सुवर्णदानं गोदानं भूमिदानञ्च पार्थिवाः ।
 एतत् प्रयच्छमानस्तु सर्व्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ५२ ॥

अग्नेरपत्यं प्रथमं सुवर्षम्

भूर्वेष्णवी सूर्यसुताश्च गावः ।

यः काञ्चनं गाञ्च महीञ्च दद्यात्

दत्तास्त्रयस्तेन भवन्ति लोकाः ॥ ५३ ॥

यस्तटाकं नवं कुर्यात् पुराणं वापि खानयेत् ।

स सर्वं कुलसुवृत्य स्वर्गे लोके महीयते ॥ ५४ ॥

कृत्वापि पापकर्माणि यो दद्यादन्नमर्थिने ।

ब्राह्मणाय विशेषेण स पापेन न लिप्यते ॥ ५५ ॥

त्रिसप्तकुलसुवृत्य कन्यादौ ब्रह्मलोकभाक् ।

देवालयञ्च प्रतिमां कारयन् सर्वमाप्नुयात् ॥ ५६ ॥

दासीदसु द्विजन्द्रेभ्यो ह्यप्सरोलोकमाप्नुयात् ।

तस्य शिघ्रेन्द्रियं भूपा नाग्निर्दहति कश्चिचित् ॥ ५७ ॥

सिंहगिरिववाच ।

स्वालङ्घृता वसनभूषणगन्धपुष्पैः

कैशोर्यरूपकमनीयवपुःसुभोग्याः^१ ।

दासीः प्रदाय बहुशो द्विजसत्तमेभ्यः

श्रीलादिशूरनृपतीरमतेऽप्सरोभिः ॥ ५८ ॥

इति वज्रालक्षरिते^२ व्यासपुराणे दानमाहात्मादिकीर्तनं

नाम पञ्चदशोऽध्यायः ।

(१) अ, नव्या द्विजाद्युवदना नृहकर्मदत्ताः ।

(२) उत्तरखण्डे भट्टप्रोक्ते इति अ पुस्तकेऽधिकः पाठः ।

अथ षोडशोऽध्यायः ।

व्यास उवाच ।

उपाध्यायः पिता ज्येष्ठभ्राता चैव महीपतिः ।
मातुलः श्वशुरस्त्राता मातामहपितामही ॥ १ ॥
बन्धुर्ज्येष्ठः पित्रव्यस्य पुंस्येते गुरवः स्मृताः ।
माता मातामही चैव पित्रमातृव्यसादयः ॥ २ ॥
श्वश्रूः पितामही ज्येष्ठा धात्री च गुरवः स्त्रियः ।
इत्युक्तो गुरुवर्गोऽयं मातृतः पित्रतो नृपाः ।
अनुवर्त्तनमेतेषां मनोवाक्कायकर्म्मभिः ॥ ३ ॥
गुरुं दृष्ट्वा समुत्तिष्ठेदभिवाद्य कृताञ्जलिः ।
नैतैरुपविशेत् सार्धं विवदेत् नात्मकारणात् ॥ ४ ॥
जीवितार्थमपि द्वेषात् गुरुभिर्नैव भाषणम् ।
उदितोऽपि गुणैरन्यैर्गुरुद्वेषी पतत्यधः ॥ ५ ॥
गुरूणाञ्चैव सर्वेषां पूज्याः पञ्च प्रयत्नतः ।
तेषामाद्यास्त्रयः श्रेष्ठास्तेषु माता गरीयसी ॥ ६ ॥
यो भावयति या सूते येन विद्योपदिश्यते ।
ज्येष्ठभ्राता च भर्त्ता च पञ्चैते गुरवः स्मृताः ॥ ७ ॥
आत्मनः सर्व्वयत्नेन प्राणत्यागेन वा पुनः ।

(१) अनुवर्त्तने गतिः ।

पूजनीया विशेषेण पश्यते भूतिमिच्छता ।
 नास्ति पिढसमो देवो नास्ति माढसमो गुरुः ॥ ८ ॥
 तयोर्नित्यं प्रियं कुर्यात् कर्मणा मनसा गिरा ।
 न ताभ्यामननुज्ञातो धर्ममन्यं समाश्रयेत् ॥ ९ ॥
 गुरुरग्निर्हिजातीनां वर्णाणां ब्राह्मणो गुरुः ।
 पतिरेको गुरुः स्त्रीणां सर्वत्राभ्यागतो गुरुः ॥ १० ॥
 ब्राह्मणं प्रणमेद् यस्तु विष्णुबुद्ध्या नरोत्तमः ।
 आयुः पुत्रश्च कीर्तिश्च सम्पत्तिस्तस्य वहेते ॥ ११ ॥
 दुःशीलोऽपि द्विजः पूज्यो न शूद्रो विजेतेन्द्रियः ।
 विप्रा हि क्षत्रियाम्बानो नावन्नेयाः कदाचन ॥ १२ ॥
 धर्मशास्त्ररथारूढा वेदखण्डधरा द्विजाः ।
 क्रीडार्थमपि यदब्रूयुः स धर्मः परमः स्मृतः ॥ १३ ॥
 इति वृत्तालचरिते' व्यासपुराणे गुरुवर्ग-कीर्तनं
 नाम षोडशोऽध्यायः ।

(१) अ, उत्तरखण्डे भट्टोक्ते इत्याधिकः पाठः ।

अथ सप्तदशोऽध्यायः १ ।

व्यास उवाच ।

मानव्यस्य काश्यपस्य कात्यायनैरङ्गगणैः ।
भरद्वाजो गौतमस्य कल्बिपस्य सुकालिनः ॥ १ ॥
आर्ष्टिषेणोऽग्निवेशस्य कृष्णान्वेयवशिष्ठकौ ।
विश्वामित्रो गालवस्य चन्द्राचेयस्य कौशिकः ॥ २ ॥
घृतकौशिक-मौद्गल्यौ लाभायन-पराशरौ ।
सौपायनात्रिकुहलाः वासुकी रोहितस्तथा ॥ ३ ॥
वार्ध्वाङ्गो वैयाघ्रपद्यो दर्भःशालावतः कपिः ।
जमदग्निः काश्वनस्य कात्यायन-वृहस्पती ॥ ४ ॥
विष्णुवृद्धस्य साङ्गृत्यो गर्गः कौण्डिन्य-बन्धुलौ ।
सावर्णाङ्गिरसौ मौनः कौश्यो यौगन-जैमिनी ॥ ५ ॥
शक्तिः कात्यायनो वात्स्यो लोगाक्षिः शुनकस्तथा ।
अगस्तिः सोमराजस्य सन्दानो माधवो भृगुः ॥ ६ ॥
मैत्रायणस्य शाण्डिल्य उपमन्युर्धनञ्जयः ।
मधुकुल्यो हारितस्य विदलो गोभिलस्तथा ॥ ७ ॥
कास्त्यायनस्य यास्कस्य वार्ष्णेयो ब्रह्मचक्रकः ।
युवनाश्वस्य वैश्यस्य जातूकर्णोऽघमर्षणः ॥ ८ ॥

(१) कपुस्तके नास्ति ।

(२) उभयत्रापि आदर्शपुस्तकद्वये कात्यायनेत्यादि तेनैकः कास्त्यायनः कृतः ।

पञ्चरीष इक्ष्वाहो लौहित्य इन्द्रकौशिकः ।

पञ्च निधुवो रीभ ऋषयो गोत्रकारकाः ॥ ८ ॥

इति वल्गावचरिते^१ व्यासपुराणि गोत्रकीर्तनं

नाम सप्तदशोऽध्यायः ।

(१) च, उत्तरखण्डे भट्टमोक्षे इत्यधिकः पाठः ।

अथाष्टादशोऽध्यायः १ ।

राजर्षय जगुः ।

ब्राह्मणानां क्षत्रियाणां वैश्यानाञ्चान्यजन्मनाम् ।

भेदान् ब्रूहि महाप्राज्ञ ओतुं^१ कौतुहलं परम् ॥ १ ॥

व्यास उवाच ।

सारस्वताः कान्यकुम्भाः गौड्रा मैथिलकोकिलाः ।

पञ्च गौड्रा इति ख्याता विन्ध्यस्योत्तरवासिनः ॥ २ ॥

कर्णाटाश्चैव तैलङ्गा गुर्जरा राष्ट्रवासिनः ।

अम्ब्राश्च द्राविड्राः पञ्च विन्ध्यदक्षिणवासिनः ॥ ३ ॥

मगास्तु ब्राह्मणाः पूर्वं निःसृताः^२ सूर्यमण्डलात् ।

ज्वलदर्कप्रतीकाशाः शाकद्वीपमवातरन्^३ ॥ ४ ॥

इति ब्रह्मवर्गाः ।

पाण्डवाः पीरवा बौधाः सहस्रार्जुनहृदयाः ।

चन्द्रान्नय-कलशुरि-रट्ट-यादव-तोमराः ॥ ५ ॥

कौशिकाः कौकुराः कुश्या एते सौम्याः प्रकीर्तिताः ।

ऐक्ष्वाकवो निकुम्भाश्च मीर्याश्च सागरास्तथा ॥ ६ ॥

(१) कपुलके नास्ति ।

(२) अ, सृने ओतमस्ति ।

(३) अ, निःसृत्य ।

(४) क, पुलके इदं ओकारं नास्ति तत्स्थाने बराहस्य त्वं चर्मेण बाधुरो जायते तथा इत्यर्थमस्ति ।

तथा कच्छपघाताश्च राघवा गोभिलास्तथा ।
 तथा गाहङ्गवासाश्च एते सौराः प्रकीर्त्तिताः ॥ ७ ॥
 चाहमानाश्च मल्लाश्च छिन्दाश्चापोत्कटास्तथा ।
 चीलूक्याश्च सिलाराश्च झनाश्च ब्रह्मवाहुजाः ॥ ८ ॥
 अम्बिकुण्डसमुत्पन्नाः परमारा महाबलाः ।
 शालुकिकाः सेन्द्रकाश्च काद्रवेया इति स्मृताः ॥ ९ ॥
 वेण्वादैर्यः पृथुर्जातः पृथ्वीद्वारास्ततोऽभवन् ।
 वैजतेयास्तु तार्क्ष्या वै पालास्तु चन्धियाधमाः ॥ १० ॥
 इति चन्द्रियवर्गाः ।

उपवेशाश्च प्राक्वाटा रोहिताश्च महोक्षवाः ।
 माहिभत्याश्च वैशाख्याः कौशाम्बराः श्रावकास्तथा^१ ॥ ११ ॥
 आयोधिकाश्च वणिजो गुर्जरा भुवि विभ्रुताः ।
 उजानिकाश्च धनिनः सुवर्णा वणिजाधमाः ॥ १२ ॥
 जेजातुतीया वणिजश्चन्द्ररश्मिसमुद्भवाः^२ ॥ १३ ॥
 इति वैश्ववर्गाः ।

इति वल्गालचरिते^३ व्यासपुराणे त्रैवर्णिकवर्गकीर्त्तनं
 नामाष्टादशोऽध्यायः ।

(१) क, वेणो ; ख, वेणोर् ।

(२) कपुलके, श्रावकाः वारणावताः ।

(३) इदं श्लोकार्धं कपुलके नास्ति ।

(४) ख, उत्तरचण्डे व्यासप्रोक्ते इत्यधिकः पाठः ।

अथोनविंशोऽध्यायः१ ।

व्यास उवाच ।

सत्शूद्रश्चैव शूद्रश्च शूद्रस्तु द्विविधो मतः ।
आर्यो विप्रविशोः शूद्रां द्वितीयः पादजः स्मृतः^(१) ॥ १ ॥
ब्राह्मणात् क्षत्रकन्यायां मौलो नाम प्रजायते ।
ब्राह्मणात् वैश्यकन्यायामम्बष्ठस्तनयः स्मृतः^(२) ॥ २ ॥
अम्बष्ठाद्वैश्यकन्यायां वैद्यो नाम प्रजायते ।
शूद्रायां करणो वैश्यात् करण्यश्च ततः पुनः ।
स्थितः करणकायेषु ततः कायस्थ उच्यते ।
पादजाः सन्ति कायस्थास्तथैवाम्बष्ठजा अपि ।
ये तु किरातकायस्था ते सर्वे निन्दिताः स्मृताः^(३) ॥ ३ ॥
निगमश्च गन्धिकश्च वैश्यवंशसमुद्भवौ ।
शनैः शूद्रत्वमापन्नौ क्रियालोपादिहेतुना ॥ ४ ॥

(१) कपुस्तके नास्ति ।

(२) श्लोकोऽयं अपुस्तके नास्ति ।

(३) अयं श्लोकः क, पुस्तके नास्ति । अस्य स्थाने जलविट्पुत्रास्त विप्रा-
नौलकाम्बष्ठवंशजाः इति श्लोकार्धमस्ति ।

(४) अष्टचरस्य तृतीयश्लोकस्य स्थाने क पुस्तके

शूद्रायां करणो वैश्यात् राजकाये स्थितस्तु सः ।

करणश्च किरातश्च कायस्थो द्विविधः स्मृतः ।

प्रथमः शूद्रकन्यायां द्वितीयः शूद्रवंशजः । इति अष्टचरस्यः श्लोको वर्तते ।

रत्नकाराः स्वर्णकारा रूप्यकारसिपीकरौ ।
 ताम्रकारा लोहकाराः शङ्खकाराश्च तन्त्रिणः ॥ ५ ॥
 तण्डुलिनो व्यञ्जनिनः सत्शूद्राश्च प्रकीर्त्तिताः ।
 वैश्याद्रामकवेदेही ब्राह्मणीचक्रियासुतौ ॥ ६ ॥
 रामकात् क्षत्रकन्यायासुभो नाम प्रजायते ।
 ब्राह्मणादुग्रकन्यायामावृतो नाम जायते ॥ ७ ॥
 आभीरः शूद्रः शूद्रायां ब्राह्मणविशोरपि ।
 वैश्याद्देहकन्यायां कांसकारः प्रजायते ॥ ८ ॥
 वैश्यादम्बष्ठकन्यायां गोपगोपालकौ सुतौ ।
 जज्ञे वैदेहकन्यायां लेपकारसु रामकात् ॥ ९ ॥
 वैश्यायां जायते शूद्रात् तैलकार इति स्मृतः ।
 अम्बष्ठायां स्वर्णकारात् शीचिको नाम जायते ॥ १० ॥
 विशः कुविन्दकन्यायां कृषिको नाम जायते ।
 कृषिकात्गोपकन्यायां ताम्बोलिरिति नःश्रुतम् ॥ ११ ॥
 वणिजः शूद्रकन्यायां कन्दुको नाम जायते ।
 कन्दुकाद्विप्रकन्यायां कलुपालो'व्यजायत ॥ १२ ॥
 शूद्रादायोगवो वैष्णवाण्डालश्चाधमो नृणाम् ।
 वैश्यराजन्यविप्रासु जायन्ते वर्णसङ्कराः ॥ १३ ॥
 कदाचिद्बीजमाहात्मात् क्षेत्रमाहात्मतः क्वचित् ।
 नीचोत्तमत्वं भवति श्रेष्ठत्वं क्षेत्रबीजतः ॥ १४ ॥

कदाचिदानुलोम्येन जातिर्माद्वसमा स्मृता ।
 कर्मणोत्तमनीचत्वं कालतश्च भवेद्गुणैः ॥ १६ ॥
 जातो नार्थ्यामनार्थ्यायामार्थादाय्योभवेद्गुणैः ।
 अनार्थ्याज्जात भार्थ्यायामनार्थ्य इति निश्चयः ॥ १७ ॥
 अश्वष्ठायान्तु क्षपिकाद्वजायन्त कुटुम्बिनः ।
 कुटुम्बिनस्तु गोपाण्यां कुम्भकारो व्यजायत ॥ १८ ॥
 करण्यां लोहकारास्तु वर्हकिर्नाम जायते ।
 वर्हकेस्ताम्रकारिण्यां वारकिर्नाम जायते ॥ १९ ॥
 कुम्भकारेण शूद्रायां जनितः पल्लवण्डकः ।
 शूद्रात् कुम्भकारनार्थ्यां मालाकारः प्रजायते ॥ २० ॥
 क्रयक्रीतास्तु कन्यास्तु भवन्ति दासजातयः ।
 भ्रातृणाञ्छूद्रकन्यायां नापितो नाम जायते ॥ २१ ॥
 अजायन्त च क्षेत्रेषु हतानां सुखजन्मनाम् ।
 शूद्रविट् क्षेत्रेषण्डालाः किराताभरजातयः ॥ २२ ॥
 किरातालोहकारिण्यां कर्णारः शस्त्रविक्रयी ।
 ताम्रकुट्यां तनुवायात् पट्टकारः प्रजायते ॥ २३ ॥
 शूद्रादायोगवं वैश्या जनयामास वै सुतम् ।
 कलुपालात् कुविन्दायां शौण्डिकोनाम जायते ॥ २४ ॥

(१) क, देवडा ।

(२) क, ह्यडात् ।

(३) ख, कलुपालात् ।

१२

रङ्गाजीवसु ग्रीष्मिष्कां सुतो वर्धकिसम्भवः ।
 सङ्गराणान्तु साङ्ग्यसाङ्ग्याश्च पुनः पुनः ॥ २५ ॥
 जात्यानन्धन्तु संप्राप्तं सर्वं वक्तुं न शक्यते ।
 पौष्ठाः सुष्माश्च पल्हाश्च पुलिन्दाश्च किनारयः ॥ २६ ॥
 कोला भूषारा वरटालुकार्णाः शवराः शकाः ।
 पारदा दरदा व्याधा निषादाः पुङ्गवा अमी ॥ २७ ॥
 क्लिष्टवाचसार्थवाचो दस्यवः षोडश स्मृताः ॥ २८ ॥
 रजकश्चर्मकारश्च गटो वरुङ्ग एव च ।
 कैवर्त्तमेदभिज्ञाश्च सप्तैते चान्धजाः स्मृताः ॥ २९ ॥
 अन्धजानां गृहे तीर्थं भाण्डे पर्युषितन्तु यत् ।
 प्रायश्चित्तं यदा पीतं तदैव हि समाचरेत् ॥ ३० ॥

इति वज्रालंकारिते^१ व्यासपुराणे शुद्धवर्गकथनं
 नाम जनविंशोऽध्यायः ।

(१) च, इत्यने उत्तरखण्डे भट्टमोक्षे इत्यधिकः पाठः ।

अथ विंशोऽध्यायः १ ।

व्यास उवाच ।

अतःपरं रुद्रगीता कथ्यते मनुजेश्वराः ।
शृणुतावहिता भूत्वा इमां गीतां सनातनीम् ॥ १ ॥
नमस्ते मन्यवे रुद्र उत्तोत इषवे नमः ।
नमामि तव वाहुभ्यां गिरिशन्त गिरीश्वर ॥ २ ॥
रुद्रस्तेऽपापकाशिन्या शिवया घोररूपया ।
तन्वानोऽभि चाकशीहि सुखं शन्तमया शिव ॥ ३ ॥
यामिषुमस्तवे हस्ते गिरिशन्त विभर्षि च ।
तां गिरिञ्च कुरु शिवां मा हिंसीः पुरुषं जगत् ॥ ४ ॥
शिवेन वचसाष्टत्वा वदामो गिरिश प्रभो ।
यथा यक्षं सुमनसो जगत्सर्वमिदं भवेत् ॥ ५ ॥
अध्यवोचदधिवक्ता प्रथमो दैव्यको भिषक् ।
अर्हीञ्च जन्मयन् सर्वान् यातुधानीः परासुव ॥ ६ ॥
असी यस्तान् आदित्य उत वभ्रूः सुमङ्गलः ।
ये चैनं रुद्रा अभितो दिक्ष्वेषां इङ्ङैर्महे ॥ ७ ॥
असाववसर्पति यो नीलग्रीवो विलोहितः ।
गोपाःस्त्रियोऽप्यदृश्यन् यं स दृष्टोमृडयाति नः ॥ ८ ॥

(१) कपुस्तके नास्ति ।

(२) श्लोकऽयं कपुस्तके नास्ति ।

नमोऽस्तु नीलग्रीवाय सहस्राक्षाय मीढुषे ।
 सन्धयो येऽस्य सत्वा नस्तेभ्योऽहमकारं नमः ॥ ८ ॥
 धन्वन्तस्त्वं प्रमुखात्रगीं बभयोर्यामुमाधव ।
 याच ते हस्त इषवो भगवन् ताः परा वप ॥
 कपर्दिनो धनुर्विण्थं विशब्धो वाणवानुत ।
 अनेशन्निषवसास्त्र चाभुरसु निषङ्गधीः ॥ १० ॥
 या मीढुष्टम ते हेतिर्हस्ते प्रविद्यते धनुः ।
 अयच्छन् या तयास्मान् त्वं विश्वतः परिपालय ॥ ११ ॥
 अस्मान् ते धन्वनो हेतिः परिवृणक्तु विश्वतः ।
 अथो यक्षेणुधी रुद्र अस्मदारे निधेहि तम् ॥ १२ ॥
 अवतत्य धनुः शल्यमुखानि विनिशीर्य च ।
 शतेषुषे सहस्राक्ष शिवो नः सुमना भव ॥ १३ ॥
 आयुधाय नमस्तेऽस्तु धृष्टवेऽनातताय च ।
 उभाभ्यामुत बाहुभ्यां नमस्तेऽस्तु च धन्वने ॥ १४ ॥
 मा नो महान्त मुत मा नो अर्भकम्
 मा न उच्चन्तमुतमा न उच्चितम् ।
 मा नो वधीः पितरन्मोत मातरम्
 मा नः प्रियास्तन्वो रुद्र रौरिषः ॥ १५ ॥
 मानस्तोके च तनये गवाग्धेषु च रौरिषः ।
 आयूंषि भामिनो वीरान् मावधीस्त्वां हवामहे ॥ १६ ॥
 सेनान्ये दिशाम् पतये नमो हिरण्यवाहवे ।
 वृक्षेभ्यो हरिकेशेभ्यः पशूनाम्यतये नमः ॥ १७ ॥

शश्विष्णाय त्विषीमते पथीनाम्मतये नमः ।
 सूत्रिणे हरिकेशाय पुष्टानाम्मतये नमः ॥ १८ ॥
 वभ्लुशाय नमो व्याधिनेऽन्नानाम्मतये नमः ।
 भवस्य हेत्यै जगताम् पतये च नमो नमः ॥ १९ ॥
 रुद्रायाततायिने च क्षेत्राणाम्मतये नमः ।
 नमोऽस्वहन्त्रे सूताय वनानाम्मतये नमः ॥ २० ॥
 रोहिताय स्यपतये वृक्षाणाम्मतये नमः ।
 भुवन्तये नमस्तस्मै वरिवस्यकृताय च ॥ २१ ॥
 मन्त्रिणे वै वाणिजाय कक्षाणाम्मतये नमः ।
 घोषायोच्चैः क्रन्दयते पत्तीनाम्मतये नमः ॥ २२ ॥
 धावते कृत्स्नवीताय सत्वानाम्मतये नमः ।
 नमोऽस्तु सहमानाय नमो निव्याधिने नमः ॥ २३ ॥
 आव्याधिनीनाम्मतये ककुभाय निषङ्गिणे ।
 निचेरवे नमस्तुभ्यं स्तेनानाम्मतये नमः ॥ २४ ॥
 नमोऽरण्यानाम्मतये नमः परिचराय च ।
 स्तायूनाम्मतये तुभ्यं वञ्चते परिवञ्चते ॥ २५ ॥
 प्रणमामीषुधिमते नमस्तुभ्यं निषङ्गिणे ।
 तस्कराणान्ते पतये नमामि च पुनः पुनः ॥ २६ ॥
 रुद्रकायिभ्यो जिघांसद्भ्यो मुष्णताम्मतये नमः ।
 असिमद्भ्यो विक्रान्तानाम् पतये ते नमोनमः ॥ २७ ॥
 नक्तश्चरेभ्यो रुद्रेभ्यो धावद्भ्यश्च नमोनमः ।
 उष्णीषिणे कुलुक्षानाम्मतये ते नमोनमः ॥ २८ ॥

धन्वायिभ्य इषुमङ्गो नमो गिरिचराय ते ।
 आतन्वाभ्यो वक्ष प्रतिदधानेभ्यो नमोनमः ॥ २८ ॥
 आयच्छङ्गो नमोऽस्त्रङ्गो विसृजङ्गो नमो नमः ।
 विध्यङ्गश्च स्वपङ्गश्च जाग्रङ्गश्च नमोनमः ॥ ३० ॥
 शयानेभ्य आसीनेभ्यस्तिष्ठङ्गो वो नमो नमः ।
 नमः सभापतिभ्यो वः सभाभ्यश्च नमोनमः ॥ ३१ ॥
 अश्वेभ्योऽश्वपतिभ्यश्चाव्याधिनीभ्यो नमोनमः ।
 विविध्यन्तीभ्यश्च नमः उगणाभ्यो नमोनमः ॥ ३२ ॥
 तृङ्गतीभ्यो गणैभ्यश्च व्रातेभ्यश्च नमोनमः ।
 नमो गणपति-व्रातपतिभ्यश्च नमोनमः ॥ ३३ ॥
 गृत्सपतिभ्यो गृत्सेभ्यो विरूपेभ्यो नमोनमः ।
 विश्वरूपेभ्यश्च नमः सेनाभ्यश्च नमोनमः ॥ ३४ ॥
 सेनानीभ्यो रथिभ्यो वो अरथेभ्यो नमोनमः ।
 चक्षुभ्यः संयद्हीढ्यो महङ्गश्च नमोनमः ॥ ३५ ॥
 अर्भकेभ्यस्तक्षकेभ्यो रथक्त्रङ्गो नमोनमः ।
 कर्मादेभ्यः कुलालेभ्यो निषादेभ्यो नमोनमः ॥ ३६ ॥
 पुस्त्रिष्ठेभ्यः श्वनिभ्यश्च सृगयुभ्यश्च वो नमः ।
 श्वभ्यश्च श्वपतिभ्यश्च रुद्राय च भवाय च ॥ ३७ ॥
 नीलग्रीवाय सर्व्वाय पशूनाम्पतये नमः ।
 नमस्ते शितिकण्ठाय नमस्तेऽसु कपर्दिने ॥ ३८ ॥
 सहस्राक्षाय च व्युप्तकेशाय शतधन्वने ।
 गिरिशाय नमस्तुभ्यं शिपिविष्टाय ते नमः ॥ ३९ ॥

मीढृष्टमायेषुमते ऋत्वाय वामनाय च ।
 वृहते च वर्षीयसे वृद्धाय सवृधे नमः ॥ ४० ॥
 प्रथमाय नमोऽप्राय आशवे चाजिराय च ।
 नमः शीघ्राय शीभ्याय ऊर्ध्वायावस्त्रनाय च ॥ ४१ ॥
 नादेयाय नमस्तुभ्यं ह्रीप्याय च नमोनमः ।
 ज्येष्ठाय च कनिष्ठाय पूर्वजाय नमोनमः ॥ ४२ ॥
 मध्यमायापगल्माय बुध्नायापरजाय च ।
 जघन्याय च सोम्याय प्रतिसर्ख्याय ते नमः ॥ ४३ ॥
 नमो याम्याय क्षेम्याय श्लोक्षाय च नमोनमः ।
 उर्वर्यायावसान्याय खल्लाय च नमस्तु ते ॥ ४४ ॥
 नमो वन्याय कक्ष्याय अवाय च नमोनमः ।
 प्रतिश्रवाय च नमः आशुषेणाय ते नमः ॥ ४५ ॥
 आशुरथाय च नमः शूराय चावभेदिने ।
 विस्त्रिने च कवचिने वर्ष्मिणे च वरूथिने ॥ ४६ ॥
 श्रुताय श्रुतसेनाय दुन्दुभ्याय नमोनमः ।
 अह्न्याय धृष्णावे च प्रमृषाय नमोनमः ॥ ४७ ॥
 तीक्ष्णेषवे चायुधिने स्त्रायुधाय सुधन्वने ।
 नमः सुत्वाय पथ्याय काट्याय च नमोनमः ॥ ४८ ॥
 नीप्याय च नमस्तुभ्यं कुल्याय च नमोनमः ।
 सरस्वाय नादेयाय वैशन्ताय नमोनमः ॥ ४९ ॥
 अवध्याय च कुप्याय वीघ्राय च नमोनमः ।
 आतप्याय च मेघ्याय विद्युत्त्राय नमोनमः ॥ ५० ॥

अवर्षाय च वर्षाय वात्याय च नमोनमः ।
 नमो ब्राह्मणाय रेणाय वास्तव्याय नमोनमः ॥ ५१ ॥
 वासुपाय च सोमाय रुद्राय च नमोनमः ।
 अरुणाय च ताम्राय शङ्खवे च नमोनमः ॥ ५२ ॥
 नम उषाय भीमायाग्रेवधाय नमोऽस्तु ते ।
 दूरिवधाय हन्त्रे च नमो हनीयसे नमः ॥ ५३ ॥
 सन्धवाय शङ्कराय मयोभवाय ते नमः ।
 मयस्कराय च शिवतराय च शिवाय च ॥ ५४ ॥
 अवार्य्याय च पार्य्याय नमः प्रतरणाय च ।
 उत्तरणाय तीर्य्याय कुस्थाय च नमोनमः ॥ ५५ ॥
 नमः शष्पाय फेक्षाय सिकत्याय नमोनमः ।
 प्रवाह्याय किंशिलाय क्षयणाय नमोनमः ॥ ५६ ॥
 हरिण्याय प्रपथ्याय नमस्तुभ्यं पुनस्तये ।
 नमो ब्रज्याय गोष्ठाय तल्पाय च नमोनमः ॥ ५७ ॥
 गेह्याय च हृदय्याय निवेण्याय च ते नमः ।
 गङ्गरेष्ठाय शुष्काय हरित्याय नमोनमः ॥ ५८ ॥
 पांसव्याय रजस्याय क्षोण्याय च नमोऽस्तु ते ।
 उल्लाप्याय च ऊर्ध्वाय सर्व्याय च नमोनमः ॥ ५९ ॥
 पर्णशदाय पर्णाय नमश्चाभिन्नते नमः ।
 नम उद्गुरमाणाय नमः आखिदते नमः ॥ ६० ॥
 ह्युक्तो धनुष्कृगो नमः प्रखिदते नमः ।
 किरिकेभ्यश्च देवानां हृदयेभ्यो नमोनमः ॥ ६१ ॥

विचिन्वत्केश्यो वो विचिन्वत्केश्यश्च नमो नमः ।

आनिर्हतेभ्यो युष्मभ्यं नमामि च पुनः पुनः ॥ ६२ ॥

भो अन्धसंस्तते द्रापे दरिद्र नीललोहित ।

प्रजानां नः पशूनाञ्च माभेमार्तोक् कथञ्चन ॥ ६३ ॥

इमा नो रुद्राय मतीस्तवसे प्रभरामहे ।

ग्रामे विश्वे यथा शंस्त्राहिपदे च चतुष्पदे ॥ ६४ ॥

या ते रुद्र शिवतनूः शिवविश्वाहभेषजी ।

रुद्रस्य भेषजी रुद्र तया नो मृड जीवसे ॥ ६५ ॥

रुद्रस्य हेतिः परितो वृणक्तु

त्वेषस्य चास्मासु न दुर्गतिश्च ।

स्थिराणि रुद्र ह्यवतारय त्वम् ।

तौकाय पौत्राय सुखं यथा स्यात् ॥ ६६ ॥

मौढुष्टम शिवतम शिवो नः सुमना भव ।

निधाय परमे वृक्षे आयुधं तव शङ्कर ॥ ६७ ॥

कृत्तिं वसान आगच्छ पिनाकं धारयन् शिवः ।

नमस्तुभ्यं भगवते विकिरिद्रविलोहित ॥ ६८ ॥

या हेतयः सहस्रन्तेऽस्मदन्यं निवपन्तु ताः ।

यास्तव हेतयो बाह्वोः सहस्राणि सहस्रशः ॥ ६९ ॥

तासामीशानो भगवन् पराचीना सुखाकधि ।

असंख्याताः सहस्राणि ये रुद्रा अधि भूतसे ॥ ७० ॥

तेषां सहस्रयोजने धन्वानि ह्यवतन्वसि ।

अस्मिन्नहृत्यन्तरीक्षेऽर्णवे सन्ति भवासु ये ॥ ७१ ॥

तेषां सहस्रयोजने धन्वानि चावतन्वसि ।

नीलघ्रीवाः श्वेतकण्ठाः दिवं रक्षा उपन्विताः ॥ ७२ ॥

तेषां सहस्रयोजने धन्वानि चावतन्वसि ।

नीलघ्रीवाः श्वेतकण्ठाः अधः शर्व्याः क्षमाचराः ।

तेषां सहस्रयोजने धन्वानि चावतन्वसि ॥ ७३ ॥

शष्पिञ्चरा वृक्षेषु ये नीलघ्रीवा विलोहिताः ।

तेषां सहस्रयोजने धन्वानि चावतन्वसि ॥ ७४ ॥

ये च भूतानामधिपा विशिष्टासः कपर्दिनः ।

तेषां सहस्रयोजने धन्वानि चावतन्वसि ॥ ७५ ॥

ऐलवृदा आयुर्युधो ये पथाम्पतिरक्षसः ।

तेषां सहस्रयोजने धन्वानि चावतन्वसि ॥ ७६ ॥

ये च चरन्ति तीर्थानि स्रक्काहस्ता निषङ्गिणः ।

तेषां सहस्रयोजने धन्वानि चावतन्वसि ॥ ७७ ॥

ये चाक्षेषु विविध्यन्ति पात्रेषु पिवतो जनान् ।

तेषां सहस्रयोजने धन्वानि चावतन्वसि ॥ ७८ ॥

एतावन्तश्च भूयांसो दिशो रक्षा वितस्थिरैः ।

तेषां सहस्रयोजने धन्वानि चावतन्वसि ॥ ७९ ॥

नमो रद्रेभ्यो दुःस्त्रेभ्यो येषां वर्षन्तु सायकाः ।

सर्वदिक्षु विदिक्षु च तेषां कुर्वन् दशाङ्गुलीः ॥ ८० ॥

नमोऽस्तु तेभ्यो नोऽवन्तु तथास्मान् सृष्टयन्तु ते ।

जग्ने दक्षस्तमेतेषां यन्त्रिभ्यो यश्च द्वेष्टि नः ॥ ८१ ॥

नमस्तेभ्योऽन्तरिक्षे ये येषां वातसु सायकाः ।
 सर्व्वदिक्षु विदिक्ष्वेव तेषां कुर्व्वे दशाङ्गुलीः ॥ ८२ ॥
 नमसु तेभ्यो नोऽवन्तु तथास्मान् सृष्टयन्तु ते ।
 जम्भे दध्मस्तमेतेषां यंहिष्मो यश्च हेष्टि नः ॥ ८३ ॥
 नमो रुद्रेभ्यो ये पृथ्व्यां येषामवन्तु सायकाः ।
 सर्व्वदिक्षु विदिक्ष्वेव तेषां कुर्व्वे दशाङ्गुलीः ॥ ८४ ॥
 नमसु तेभ्यो नोऽवन्तु तथास्मान् सृष्टयन्तु ते ।
 जम्भे दध्मस्तमेतेषां यंहिष्मो यश्च हेष्टि नः ॥ ८५ ॥
 इमां गीतां नरो रौद्रीं पठन्वापि अवन् स्मरन् ।
 प्रयाति रुद्रसालोक्त्वं न चासौ जायते पुनः ॥ ८६ ॥
 इति वल्गालचरिते' व्यासपुराणे रुद्रगीतोपनिषत्सु
 विंशोऽध्यायः । ॐ ॐ

(१) च, उत्तरखण्डे मङ्गलोक्ते इत्यधिकः पाठः ।

एकविंशोऽध्यायः ।

सिंहगिरिस्त्वाच ।

एतत्ते कथितं व्यासपुराणं मनुजैश्चर ।

॥ राजर्षिभ्यो यथा प्राञ्च पुरा व्यासो महासुनिः ॥ १ ॥

भुङ्क्ष्व भोगान् यथाकामं पितॄन् देवान् च तर्पय ।

ब्राह्मणां च प्रजानां दानैर्वहुविधैः सदा ॥ २ ॥

कुसुपिदपिण्डयज्ञं सह राज्ञा नवीनया ।

॥ मित्रादेव्या महीपाल तस्यां पुत्रो भविष्यति ॥ ३ ॥

तुलापुरुषदानञ्च यज्ञे तत्र परमप ।

विधत्स्व नियतः कृच्छ्रश्चरित्वा धरणीपते ॥ ४ ॥

स्वस्थसु ते गमिष्यामि जगन्नाथपुरीं प्रति ।

पुनरेवागमिष्यामि यदा मां संस्मरिष्यसि ॥ ५ ॥

शरणदत्त उवाच ।

आख्यायैवं पार्थिवाय सुनिः सिंहगिरिस्ततः ।

जगाम तैर्वृतः शिथे यैः स राजन् समागतः ॥ ६ ॥

गते सिंहगिरौ राजा चिन्तयन् मनसि क्षणम् ।

पिण्डयज्ञे च दानेषु मनो दध्ने पुनः पुनः ॥ ७ ॥

(१) आदर्श पुरुषयोर्नास्ति ।

(२) च पुरुषो नास्ति ।

यज्ञादीनां फलं ध्यायन् मन्त्रिणा च पुरोधसा ।
 वलदेवेन विप्रैश्च मन्त्रयामास प्रार्थिवः ॥ ८ ॥
 मन्त्रयित्वा ततो राजा तदानीं ब्राह्मणैः सह ।
 यज्ञश्च दानानि कर्त्तुं करणास्तुपचक्रमे ॥ ९ ॥
 आज्ञापयत् ततो भूप आदिदेवं रहस्विनम् ।
 मन्त्रिणं सद्गुणैर्युक्तं कर्त्तव्यानि च सर्व्वशः ॥ १० ॥

राजोवाच ।

आनयन्तु यथा प्रोक्तं वलदेवादिभिर्द्विजैः ।
 सर्व्वद्रव्यं यथायोगं यज्ञे चैव विहापिते ॥ ११ ॥
 हरदासो विष्णुदासो दुर्गासिंहश्च सत्वरम् ।
 अन्नादीनाञ्च सभारान् शकटैश्च यथाक्रमम् ॥ १२ ॥
 विधीयतां यज्ञवाटः पताकादिविभूषितः ।
 कार्य्यन्तामुपकार्याश्च राजन्यानां महात्मनाम् ॥ १३ ॥
 शतञ्च सूत्रकण्ठानां पाके च परिवेशने ।
 वीणावादश्च गायन्ताम् नृत्यन्तां नटनर्त्तकाः ॥ १४ ॥
 प्रेक्षागृहाश्च कार्य्यन्तां सर्व्वान्तःपुरयोषिताम् ।
 आमन्त्रन्तां ब्रह्मचरवैश्यसत्शूद्रजातयः ॥ १५ ॥
 अन्नादिसुसम्पन्नानि कार्य्यन्तां शरणान्युत ।
 ब्राह्मणा वेदवेत्तारो वसेयुर्येषु पूजिताः ॥ १६ ॥

आह्वय लक्ष्मणं^१ राजा प्राहृदं वचनं ततः ।

आमन्त्रयस्व यन्नाय गत्वा त्वं विक्रमं पुरम् ॥ १७ ॥

श्रीसुखसेनं पितृव्यं कुमारश्च ध्रुवं तथा ।

आगच्छन्तु च सर्व्वाणि तयो रन्तःपुराणि च ॥ १८ ॥

शरणदत्त उवाच^२ ।

गत्वासौ विक्रमपुरं लक्ष्मणः परवीरहा ।

सुखमामन्त्रयाश्चक्रो अभिवाद्य कृताञ्जलिः ॥ १९ ॥

ध्रुवश्च सुखसेनश्च सत्कृत्यामन्त्रितौ मुदा ।

यन्नाय जग्मतुर्गौडं गृहीत्वान्तःपुराणि तौ ॥ २० ॥

यत्र वज्रालसेनस्य संश्रुत्य वैदिका द्विजाः ।

जग्मुः प्रहृष्टमनसो यत्र यज्ञविदस्तदा ॥ २१ ॥

अनाहता रवाहता ब्राह्मणाश्च धनाश्रया ।

समापेतुः सर्व्वदिग्भ्यः शतशोऽथ सहस्रशः ॥ २२ ॥

ययुः सामन्तराजानो गृहीत्वोपायनानि च ।

सानुगा विविधैर्यानि रनुभोक्तुं महोत्सवम् ॥ २३ ॥

आवसथान् ददुस्तेषां नृपतेरधिकारिणः ।

सुवहन् श्रीभनाकारान् भक्ष्यभोज्यसमन्वितान् ॥ २४ ॥

वज्रालं ते ततो दृष्ट्वा तेनाथ प्रतिपूजिताः ।

यथोद्दिष्टानावसथान् जग्मुस्ते मण्डलेश्वराः ॥ २५ ॥

(१) अ, लवणं ।

(२) क पुस्तके नास्ति ।

संविश्रम्य ततः कामं राजराजन्यकादयः ।
 ददृशुस्ते प्रजानाथं पाण्डवं तं सदोगतम् ॥ २६ ॥
 ततो विप्रा यथाकाले वेदवेदाङ्गपारगाः ।
 दीक्षयामासुर्नृपतिं वल्लालं मल्हनात्मजम् ॥ २७ ॥
 सुखसेनं विष्णुमङ्गं प्रत्युदगम्य धरापतिः ।
 अभिवाद्याभिवादाह्नौ इदं वचनमब्रवीत् ॥ २८ ॥
 धरसेनं यज्ञसेनं धर्मसिंहं ध्रुवं तथा ।
 प्रसीदन्तु भवन्तो मां यज्ञादिदानकर्म्मसु ॥ २९ ॥
 एवमुक्त्वा ततस्तान् स धार्मिको धरणीपतिः ।
 यथायोग्याधिकारेषु युयोजाधिकृतान् तदा ॥ ३० ॥
 भक्ष्यभोज्याधिकारेषु भीमसेनमयोजयत् ।
 अयुजहानाधिकारे दानाचार्यं बृहस्पतिम् ॥ ३१ ॥
 अन्येष्वप्यधिकारेषु पुरुषान् संन्ययोजयत् ।
 परिग्रहे ब्रह्मक्षत्रविशां लक्षणं मुक्तवान् ॥ ३२ ॥
 राज्ञो यज्ञसभा गौडे नानापादपशोभिता ।
 भ्राजिष्णुर्विश्रामवेश्मवती रम्या सुरूपिणी ॥ ३३ ॥
 नानारत्नैः कुप्यरत्नैः कुयैश्चिदैर्वितानकैः ।
 पर्यङ्कैश्च पताकाभिर्ध्वजैश्च पर्यशोभत ॥ ३४ ॥
 स्थानान्युपकल्पितानि सगणानां पृथक् पृथक् ।
 ब्राह्मणानां क्षत्रियाणां वणिजाञ्चान्यजन्मनाम् ॥ ३५ ॥

ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्यास्तथा सत्शूद्रजातयः ।

नृपेषामन्विताः सर्वे तत्र रासे रसं गताः ॥ ३६ ॥

भोजका राजपुत्राश्च राजराजन्यकादयः ।

महामाण्डलिकाः सर्वे चान्तरङ्गा महापदाः ॥ ३७ ॥

यथायोग्येवासनेषु निषेदुः प्रतिपूजिताः ।

वज्रालेन सभायां ते दिवीव चिदिवीकसः ॥ ३८ ॥

भ्राजमानः सभामध्ये सुभामिव सुधर्मणि ।

देवान् पितॄंश्च यज्ञेन पापघ्नेनायजन्पुः ॥ ३९ ॥

अथ सख्यः सोष्णीषः सर्वाभरणभूषितः ।

पुष्टिकामोऽकरोद्वाजा दानं कर्णं ह्वापरः ॥ ४० ॥

तत्रात्मपरिमाणेन काञ्चनेन धरामरान् ।

दानेन तोषयामास सहस्रदक्षिणावता ॥ ४१ ॥

अपवर्गेऽभिरूपान् स ब्राह्मणान् नृपतिस्ततः ।

अन्यांश्च भोजयामास शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ४२ ॥

देवा बभूवुः पितरश्च तत्र

हव्यैश्च कव्यैर्नितरां सुदृप्ताः ।

भूदेव वर्गास्तपनीयदानैः

भोज्यान्नपानैर्वहुदक्षिणाभिः ॥ ४३ ॥

इत्यानन्दभट्टप्रोक्ते शरणदत्तीये वल्हालचरिते यन्मोक्षवो-

नाम एकविंशोऽध्यायः ।

(१) ख, श्रीमदानन्द ।

(२) ख, वल्हालचरिते उत्तरखण्डे इत्यधिकः पाठः ।

अथ द्वाविंशोऽध्यायः १ ।

प्रातयश्च कुटुम्बाश्च मिलिताश्च ततोऽन्यदा ।

भोज्यशालां प्रविविशूराचका राजपुत्रकाः ॥ १ ॥

आसनेषूपविष्टेषु ततस्तेषु महात्मसु ।

भुज्यमानेषु सर्वेषु वज्रालेन मुदा सह ॥ २ ॥

सत्शूद्राणां गन्धास्तत्रापरा भोजनशालिकाः ।

सर्वथा विविशुर्भोक्तुं विद्यां न दृश्यते स्वली ॥ ३ ॥

तस्मिन्नवसरे वैश्या मन्त्रयन्तः परस्परम् ।

उत्तस्युर्निर्यातुकामास्तदानीं राजसघ्ननः ॥ ४ ॥

यदा केचिद्वहिर्याताः केचिद्वा गमनोद्यताः ।

तदा ताननुगत्याह भीमसेनो विनीतवत् ॥ ५ ॥

अनाहाराः किमर्थं भो निर्गच्छथ महाजनाः ।

अस्मासु वो यदाकूतं सर्व्वथार्ह्य भाषितुम् ॥ ६ ॥

तच्छ्रुत्वा वणिजः प्राहुः श्रूयतां भो महाशय ।

सृष्टासृष्टिः समभवत् तदर्थं भोक्तुमक्षमाः ॥ ७ ॥

अनादृत्य यतस्तेषां भीमसेनोऽतिकोपनः ।

शूद्राणामीदृशीं सर्वां ब्रुत्वृक्ता तानवाक्षिपत् ॥ ८ ॥

ततो वादातिवादाच्च बभूवुः कुपितस्तदा ।

भीमसेनोऽन्नवीहाक्यं पश्यं राजवत्सभः ॥ ८ ॥

ततस्तौ वशिजः सर्वे निर्ययूराजसन्नतः ।

आक्रोशन्तो विक्रोशन्तो वर्णान्ते वारिदा इव ॥ १० ॥

इत्थानन्दभट्टमोक्षे शरषदत्तीये वत्साक्षचरिते वशिजावसाने
नाम द्वाविंशोऽध्यायः ।

(१)-इति श्रीपदानन्दभट्टमोक्षे वह्नाक्षचरिते उत्तरखण्डे राजविजः पाठः ।

अथ त्रयोविंशोऽध्यायः १ ।

अथान्येभ्यः सभासीनमभ्येत्य पृथिवीश्वरं ।
 जचे भूमिन्यस्तजानुर्भीमो नृपतिवत्सभः ॥ १ ॥
 देव सर्वे शूद्रगणा भोजनैः परितोषिताः ।
 सुवर्णा वणिजो दर्पादभुञ्जैव विनिर्गताः ॥ २ ॥
 वणिजोऽतिदुरात्मानोऽविनीताः कुलगर्विताः ।
 ब्रह्मक्षत्रपंक्तिभोज्यं ते काङ्क्षन्ति दुराशयाः ॥ ३ ॥
 भोज्यभूमिं विलोक्यापि विहीनं वृषलैर्जनैः ।
 श्रीमन्तमवजानन्तो गतवन्तो यथागतम् ॥ ४ ॥
 सर्व्वेषां वणिजां नेता वत्सभः स दुराशयः ।
 पालैर्हृतो महाराज त्वया सह विरुध्यते ॥ ५ ॥
 वर्षमानोऽस्व भवति जामाता मगधेश्वरः ।
 धरां स मन्यते तेन शरावमिव गर्वितः ॥ ६ ॥
 एतदाकर्ण्य नृपतिर्भीमसेनवचस्तदा ।
 ज्वलनो हवनेनेव प्रजज्वाल स मन्युना ॥ ७ ॥
 दन्तान् कटकटाय्यासौ राजा राजासनोपरि ।
 चकाशे गगणारुढस्तडित्वानिव घोषवान् ॥ ८ ॥
 पपात मस्तकात्तस्य किरीटं ह्रीरकोज्ज्वलम् ।
 कम्पमानतनोः सायमुक्त्वापिण्डमिवाम्बरात् ॥ ९ ॥

तदानीं राजवक्त्रालः क्रोधघूर्णद्विलोचनः ।

वणिजां दर्पचूर्णार्थं शपथं कृतवान् भृशम् ॥ १० ॥

राजोवाच ।

यदि दान्भिकान् सुवर्णान् वणिजः शूद्रत्वे न पातयिष्यामि,
वल्गुभचन्द्रसौदागिरस्व दुरात्मनो दण्डं न विधास्यामि, तदा गो-
ब्राह्मणघातेन यानि पातकानि भवितव्यानि तानि मे भविष्य-
न्तीति । धार्तराष्ट्राणां विनाशाय भीमसेनेन यादृशः शपथः कृतः
एतेषां पातनाय शपथो मे तादृशो ज्ञातव्यः, अद्यावधि एते सर्वे
शूद्रवद्व्याघ्राः । व्यर्थमेवां यज्ञसूत्रधारणमतःपरमेतेषां याजना-
ध्यापने प्रतिशङ्क्य ये ब्राह्मणाः करिष्यन्ति, ते ज्वलन्तोऽपि पति-
ष्यन्ति, नान्यथा ॥ ११ ॥

अचिरेणायमादेशोऽभवद्वाङ्मे प्रचारितः ।

तच्छ्रुत्वा मन्त्रयामासुर्वणिजो मिलितास्तदा ॥ १२ ॥

अविचारात्ततो राज्ञः क्रोधकम्पत्कलेवराः ।

वरधुर्नगराङ्गीकृतं दासानां व्यवसायिनः ॥ १३ ॥

द्विगुणं त्रिगुणं मूर्खं दासानां प्रददुर्विशः ।

दासाभावात् महाकष्टं बभूव सर्वज्जातिषु ॥ १४ ॥

एवम्भूते महाकष्टे प्रजावर्गेर्निवेदितः ।

कर्त्तव्यं चिन्तयामास तदानीं भुवनेश्वरः ॥ १५ ॥

नान्योपायं तदा दृष्ट्वा ब्राह्मणानन्वशादिदम् ।

कार्या लोकाहितार्थाय कैवर्त्ता दास्यकर्म्मसु ॥ १६ ॥

दास्यकामास्तु कैवर्त्तां श्रुत्वा नृपतिशासनम् ।
 आजग्मुस्ते राजकुलं शतशोऽथ सहस्रशः ॥ १७ ॥
 तान् चाब्रवीत्ततो राजा गलेवस्त्रकृताञ्जलीन् ।
 वृत्तिर्वी दीयते सेवा गच्छध्वं व्यवहारताम् ॥ १८ ॥
 महामाण्डलिकं कृत्वा ततस्तेषां महत्तरं ।
 महेशं दक्षिणाघाटे प्रेरयामास पार्थिवः^१ ॥ १९ ॥
 मालाकाराः कुम्भकाराः कर्म्माराश्च ततोऽन्यदा ।
 युक्तहस्ता गलेवस्त्राः पुरस्तस्थुर्महीक्षितः ॥ २० ॥
 सन्तुष्टः सेवया तेषां व्याजहार वचो नृपः ।
 यूयं सत्शूद्रवद्वाङ्मा भवेत् वचनान्मम ॥ २१ ॥
 अशुचिर्वचनाद्यस्व शुचिर्भवति मानवः ।
 शुचिर्नैवाशुचिः सम्यक् कथं राजा न देवतम् ॥ २२ ॥
 कालेन गच्छता राजा दासानां व्यवसायिनः ।
 ब्रह्मत्वाच्चप्रावयामास ब्रह्मबन्धून् सुदुर्मतीन् ॥ २३ ॥
 स्वसेवायां नियुक्तश्च धावश्चक्रे महत्तरम् ।
 ठक्कुरं च चकारासौ प्रसन्नो राजनापितम् ॥ २४ ॥

(१) ख, कैवर्त्तानां प्रधानं यं पुराचक्रे महत्तरम् ।

महामाण्डलिकं चक्रे तमिदानीं महीपतिः ।

ततस्तं हतं स्वगन्धैर्नागप्रहरणायुतम् ।

महेशं दक्षिणाघाटे प्रेरयामास भूपतिः ॥

(२) ख, तस्मिन्महारे केचिन्मन्त्रवित्ता परस्परम् ।

अभ्येत्य काश्यपीकानं ब्राह्मणा वानपयस्रूषम् ।

अनाहतस्वधर्मान् स विलोक्य वणिजस्ततः ।
 आदिशत् तान् नृपः सर्वान् यन्नसूत्राणि वर्जितुम् ॥ १५ ॥
 त्वजन्तु यन्नसूत्राणि वणिजो राष्ट्रवासिनः ।
 त्वज्यो न स दण्ड्यः स्यात् सेवकानृप इत्यग्रात् ॥ १६ ॥
 आहत्य डिण्डिमान् भृत्या नगरे नगरे विशाम् ।
 राजान्नां घोषयामासुचत्वरिषु च वीथिषु ॥ १७ ॥
 राजान्नामवजानन्तो धर्मभीता महाजनाः ।
 त्वरमाणा दिग्धो जग्मुः सदारादिपरिच्छेदाः ॥ १८ ॥

ब्राह्मणा जगुः ।

यत्तं जेहा हि वर्यानां जात्वा नैव कुलेन च ।
 सुवर्चा वणिजो हर्षादेवं वदन्ति सर्वदा ॥
 हासीवंशज इत्येवं वदन्तो महोत्तर ।
 ब्राह्मणान् सर्वथातातान्प्रातुपह्वयन्ति ते ॥
 यन्नोपवीतिनः सर्वे सुवर्चाः धौव्यदर्शनाः ।
 ब्राह्मणास्मान् भ्रान्तनुद्धा नमस्कुर्यान्ति सर्वदा ॥
 तेषां हि धर्माङ्गनं कर्त्तव्यं प्रविषीषते ।
 अदेवुर्न यथास्माभिर्विप्रैः सत्कुलजैः सह ।
 ब्रह्मचलकुले जातमायुष्मानं जनेश्वर ।
 स्वमन्त्रं यददन्ति वक्तुं तमेव साध्यतम् ॥
 सर्वान् यन्नोपवीतेभ्यः तान् व्यापद्य महीपते ।
 सर्वे ते धर्माङ्गनात् पतिष्यन्ति न संशयः ॥
 एवमुक्त्वा महीपादं विरेचको द्विजोत्तमाः ।
 नृपतिर्भङ्गताविष्टः क्रोधेनासौ जगर्ज्ज ह ॥

अयोध्यां प्रययुः केचित् केचिन्मुद्गरगिरिं तथा ।
 चन्द्रमायुतं पाटलीञ्च ताम्रलिप्तीञ्च केचन ॥ १८ ॥
 'तथोदयं पुरं केचित् केचिन्मानगढं ययुः,
 विनीतञ्च पुरं केचिच्छिङ्खलामपि केचन ॥ २० ॥
 येन यातास्तु ते सर्वे^१ राजदण्डभयार्हिताः ।
 तत्पुत्र्यञ्चसूत्राणि हेमानि ताम्रवाणि च ॥ २१ ॥
 तत्रानेहसि वज्राक्षो विलोक्य व्याकुलं कुलम् ।
 ब्रह्मणाञ्च क्षत्रियाणां मन्त्रयामास वैदिकैः ॥ २२ ॥
 विविच्य वीजमाहात्म्यं ततः संस्कारयञ्च तान् ।
 ब्रह्मत्वं क्षत्रियत्वञ्च कल्पयामास स प्रभुः ॥ २३ ॥

इत्यान्द्^२भट्टप्रोक्ते शरणदत्तौ वज्राक्षरिते
 जातीनां पातनोन्नयनादिनाम-
 त्रयोविंशोऽध्यायः ॥

-
- (१) च, विचः ।
 (२) अयं श्लोकः कङ्कालके नास्ति ।
 (३) च, क्षत्रिया ये तु वातुं ते ।
 (४) च, इति श्रीमदानन्दभट्टप्रोक्ते वज्राक्षरिते उत्तरखण्डे ।
-

अथ चतुर्विंशोऽध्यायः १ ।

पुरा श्रीराजवज्जालो वसन् गौडं पुरोत्तमे ।
अर्हतामनुरुपायामुपाचक्रो पृथुप्रथः ॥ १ ॥
कारयित्वा मठं सौम्यं न्यस्तचित्रशिलातलम् ।
पक्वेष्टकामयं दिव्यं शयनासनसंयुतम् ॥ २ ॥
सुभीमं चित्रशालाख्यम् दृढस्तम्भम् मनोहरम् ।
न्यस्तग्रन्थाधारभूतप्रत्यग्रनागदन्तकम् ॥ ३ ॥
नानापुष्पफलालोलरम्यारामविभूषितम् ।
अत्यच्छस्त्रादुपानीय-सम्पन्नसलिलाश्रयम् ॥ ४ ॥
द्वारवातायनोपेतं नानोपस्करसंयुतम् ।
सुधोपलितम् श्वेताभम् सदवादिप्रपूरितम् ॥ ५ ॥
व्याख्यानध्यानहोमादिपठनस्थलशोभितम् ।
यतीनां पथिकानाञ्च वासवेश्मसमन्वितम् ॥ ६ ॥
गुह्यापचरकैर्युक्तं प्रद्युम्नेश्वरसन्निधौ ।
योगिनः श्रीसिंहगिरिर्विधिनासौ न्यवेदयत् ॥ ७ ॥
कौपीनेन्धनवस्त्रादिवस्तूनां प्राप्तये तथा ।
प्रददौ विपुलां भूमिं राजा अद्वासमन्वितः ॥ ८ ॥

(१) कपुकाके नास्ति ।

(२) क. गुहापवरकैः ।

ततः सर्वगुणोत्कर्षशुद्धबुद्धिर्नृपोत्तमः ।
 ताम्रपट्टे कारयित्वा शासनं परशासनः ॥ ८ ॥
 सुवर्णभुक्तिकस्यान्तर्ग्रामं कासारकं ददौ ।
 वर्षवृद्धौ महाराजो गौतमानन्त्यशर्षणे ॥ १० ॥
 उपलृप्तभक्ष्यभोज्यसर्वधान्यसमन्वितम् ।
 दासदासीसमायुक्तं सर्वोपस्करसंयुतम् ॥ ११ ॥
 सुधावलिमं सुदृढं कपाटार्गलयन्वितम् ।
 शुभप्रवेशनिष्काशं जालादिपरिशोभितम् ॥ १२ ॥
 एवंविधं कारयित्वा बहुशो भवनं नृपः ।
 दाक्षिणात्यान् ततस्तेषु वासयामास भूसुरान् ॥ १३ ॥
 स्वर्णदानं रौप्यदानं गोदानञ्च धरापतिः ।
 दानञ्च विविधञ्चक्रे नित्यनैमित्तिकादिकम् ॥ १४ ॥
 नानोपभोगानुपभुञ्जतः सत्-
 पात्रेषु दानं ददतश्च नित्यम् ।
 जगाम कालः सुखतः समानो
 भूतो न कश्चिद्भवितास्ति चास्य ॥ १५ ॥

-
- १ । अयुक्ते स्वर्णदानेत्यादिश्लोकस्य ले अयं श्लोकः पठ्यते ।
 ततो लक्ष्मणसेनस्य राजा जन्ममहोत्सवे ।
 ब्राह्मणान् धनिनश्चक्रे कृत्वा यज्ञं कृतवन्तु तैः ॥

न येन भुक्ताः सुखदाः सुभोगाः

दानं न दत्तं धनिगार्हिताश्च ॥

अवाप्यते तेन कठोरघोर

दुःसङ्गदुःखमधिकं परत्र ॥ १६ ॥

इत्यानन्द'भट्टप्रोक्ते वृत्तावधारिते' दानवर्णनानुष्ठानं नाम
चतुर्विंशोऽध्यायः ।

(१) इति नीलदानम् • ।

(२) अयस्यै उत्तरवर्णे इत्यधिकः पाठः ।

अथ पञ्चविंशोऽध्यायः १ ।

ॐ नमः शिवाय ।

आदित्यवर्चस्तमसः परस्तात्

हिरण्यगर्भी जगदन्तरात्मा ।

त्वत्तोऽस्मि जातः पुरुषः पुराणः

त्वत्तोऽपि वेदा जय देव देव ॥ १ ॥

त्वत्तः प्रसृता जगतः प्रसृतिः

सर्वानुभूस्त्वं परमाणुभूतः ।

अनोरणीयान् महतो महीयान्

आनन्दरूप जय देव शम्भो ॥ २ ॥

त्वमेव विष्णुस्तुरागनस्त्वम्

त्वमेव रुद्रो भगवान् महेशः ।

खं ब्रह्म शून्यं सगुणोऽगुणश्च

चिन्मात्ररूपो जय देव सर्व्व ॥ ३ ॥

एकीरुद्रस्त्वं करोषीह विश्वम्

त्वं पालयस्वखिलं विश्वरूपम् ।

त्वामिवान्ते निलयं विन्दतीदम्

वन्दामहे जयदेवादिदेव ॥ ४ ॥

(१) कपुलके नास्ति ।

(२) क, ख, सगुणागुणाश्च ।

(३) क, त्वां वन्दिम जयदेवदेव ।

प्रसुखमान अमृतस्य धारां
 समिहि तापं सुरमानुषाणाम् ।
 अनन्तरुपं खलु बोधयन्ति
 त्वामिव वेदा जय विश्वनाथ ॥ ५ ॥
 अधिसुक्तिविसुक्तिप्रदं भवम्
 महासुनिं ब्रह्मपरं पवित्रम् ।
 शिरसा वन्दामहे^१ जगद्गुरुम्
 स्वयम्भुवं देव जय लोकनाथ ॥ ६ ॥
 दातासि दीप्तोसि परायणोसि
 नाथोसि लोके प्रणतोऽस्मि तुभ्यम् ।
 वैदोत्तमस्त्वं खलु प्रणहर्ता
 चिकित्सकस्त्वं जय देवदेव ॥ ७ ॥
 अमलं विमलं रजताद्रिनिभम्
 भवपारकारं जगदर्थकरम् ।
 पञ्चधा विमोक्षवरं चक्षुःप्रदम्
 वन्दामहे^२ भिनयनं जय देव ॥ ८ ॥
 सहस्रपादाक्षिशिरोभियुक्तम्
 सहस्रबाहुं परतः परस्तात् ।
 त्वां ब्रह्मपारं प्रणमामि शम्भुम्
 पिनाकिनं त्वां जय देवदेव ॥ ९ ॥

(१) क, वन्दाम त्वां ।

(२) क, वन्दामि त्वां ।

उमाधवोग्राय भवोद्भवाय

नमामि सर्वाय हराय तुभ्यम् ।

कालाय भर्गाय प्रभाकराय

सर्वात्मने देव नमः शिवाय ॥ १० ॥

इति श्रीमदानन्दभट्टप्रोक्ते वल्गुलचरिते कालिदासनन्दि-
लिखित-श्रीजयमङ्गलगाथा-कीर्त्तनं नाम
पञ्चविंशोऽध्यायः ।

अथ षड्विंशोऽध्यायः १ ।

अथ निर्व्वसितः पूर्व्वं गणैर्धर्मगिरिः सह ।
वृत्तिहीनो ययौ दूरं देशाद्देशान्तरं भ्रमन् ॥ १ ॥
राजाज्ञया कृतं ध्यायन्नवमानं च पीडनम् ।
स्वस्य भ्रष्टाधिकारश्च न लेभे निर्व्वृत्तिं गिरिः ॥ २ ॥
वैरस्यान्तं चिन्तयान् आवर्त्य वक्षरान् ततः ।
वायादुम्बं ददर्शासी स्नेच्छेशं स्वगणैर्वृतम् ॥ ३ ॥
वज्रालधनरत्नानां उत्थाप्य पथनात् स तम् ।
स्नेच्छेशं निशि तत् सैन्यैर्न्यूरुषद्विक्रमं पुरम् ॥ ४ ॥
धूम्रवर्णो धनुर्धारी धनुष्मानिव वारिदः ।
वायादुम्बः सैन्यमध्ये जगर्ज्जं च ललम्फ च ॥ ५ ॥
कुहालपरशुग्राहं कुह्नोर्निर्ममहास्त्रजम् ।
भट्टहासवारिहासं तत्सैन्यं सागरायते ॥ ६ ॥
पद्मातैः कम्पयन् पृथ्वीं हुङ्कारैश्च दिशो दश ।
नादयन् पञ्चसाहस्रं स्नेच्छसैन्यं ननर्त्त ह ॥ ७ ॥
अथ भोगसुखाच्छत्रो राजान्तःपुरमध्यगः ।
कालेऽविदितवृत्तान्तस्त्रिराय प्रत्यबुध्यत ॥ ८ ॥

(१) क, अपमानप्रपीडनौ ।

(२) कपुस्तके नास्ति ।

प्रभाते पार्थिवः श्रुत्वा महाहलहलारवम् ।
 कान्ताभुजलतां हित्वा जग्राहसिलतां तदा ॥ ८ ॥
 अशोधिताम्बुपरिखाञ्चाद्वयन्त्रविवर्जिताम् ।
 चिन्तयन् पुरमात्मानममंस्त निहतं वृषः ॥ १० ॥
 ततो विलीक्य राजानं युद्धयात्रासमुद्यतम् ।
 सर्व्या राजसीमन्तिन्यो वाष्पाकुलविलोचनाः ॥ ११ ॥
 शिलादेवी च पद्माक्षी सुभगा हेममालिका ।
 सोनदेवा च चण्डेली तमुपेत्य वभाषिरे ।
 माभूदभद्रं युद्धेऽस्मिन् भद्राभद्रं भवेद्यदि ॥ १२ ॥
 अनाथाः किं करिष्यामी वद नाथ तदावलाः ।
 तच्छ्रुत्वा वचनं तासां राजा वाष्पाविलेक्षणः ॥ १३ ॥
 परिथन्य क्रमात्ताश्च चुम्बित्वा वदनेषु च ।
 प्रत्यूचे मुखपद्मानि तासां पश्यन् महीपतिः ॥ १४ ॥
 पारावतद्वयं याति प्रियस्थः समराङ्गणम् ।
 यदि तौ प्रत्यागच्छेताम् खगौ प्रावृत्तिकाविव ॥ १५ ॥
 तदानीं आस्यथास्माकं रणक्षेत्रे पराजयम् ।
 रक्षितुं वो सतीधर्म्मं यवनेभ्यो वराननाः ।
 वज्रं प्रज्वालयिष्यन्ति भृत्या दत्ताग्रया मया ॥ १६ ॥
 इत्युक्त्वा पुनरालिङ्ग्य चुम्बित्वा च पुनः पुनः ।
 सन्नद्धो युद्धयात्रां स चकार स्ववलैर्वृतः ॥ १७ ॥
 तस्याभिषेचनं रेजे नानाप्रहरणायुतम् ।
 हस्त्यारोहैरश्ववारै रथिभिश्च पदातिभिः ॥ १८ ॥

ततोभूत्सुसुलं युद्धं श्लेष्मयकरं महत् ।

हताहतयोद्धवर्गं रक्तावितभूतलम् ॥ १८ ॥

जजं नष्टबलं तत्र वायादुम्बम् महाबलम् ।

करोध आपतिर्युद्धे श्रीराम इव रावणम् ॥ २० ॥

ततस्तरसा विक्रम्य शीघ्रहृत्सी महीपतिः ।

मस्तकं तस्य चिच्छेद नमूचेरिव वासवः ॥ २१ ॥

जयश्रीर्वरयामास दामहस्ता नृपं यदा ।

दामहस्तास्तदा दुम्बमवध्नन् यमकिङ्कराः ॥ २२ ॥

काले तस्मिन् भाग्यदोषात् पिञ्चरान्निःसृती खगौ ।

उन्मत्तौ केनचिद्वा चेत् रामपाल'पुरं गतौ ॥ २३ ॥

तत्र पारावती दृष्ट्वा यमदूताविवागती ।

सर्व्यां ज्वलद्गङ्गिकुण्डे पेतुर्नृपतियोषितः ॥ २४ ॥

इति वल्गावचरिते श्रीमदानन्दभट्टकृतं खिलवल्गावचरितं

नाम षड्विंशोऽध्यायः ।

(१) अ, वल्गावचरितम् ।

अथ सप्तविंशोऽध्यायः १ ।

पिञ्जरं शून्यमालम्ब्य रणक्षेत्रे महीपतिः ।

अत्यन्तमशुभाशङ्कती त्वरया स परावृतत् ॥ १ ॥

वज्रिध्वजं पश्यमानो दूरतः परमाकुलः ।

ततः स्वं प्राविशद्देशं सर्व्वनाशं विलोकितुम् ॥ २ ॥

दृष्ट्वाऽर्द्धदग्धा ज्वलने स्वपत्नी^१

रुग्भस्तरूपो नितरां बभूव ।

निवार्यमानोपि जनैः प्रयत्नात्

पपात राजा ज्वलदग्निकुण्डे^२ ॥ ३ ॥

सहस्रेऽष्टविंशयुते शकाब्दे पृथिवीपतिः ।

स्त्रीभिः सार्धं महाभाग उत्पपात दिवं प्रति ॥ ४ ॥

अयुतेऽत्र प्रवचनं पारम्पर्य्यक्रमागतम् ।

वज्रालोऽनुययौ युद्धे पितरं शौर्य्यशालिनम् ॥ ५ ॥

मिथिलायां स्थितस्तत्र कश्चिद्योगी धृतव्रतः ।

वज्रालो युद्धयात्रायां तरसा तमलङ्घयत् ॥ ६ ॥

(१) कपुलके नास्ति ।

(२) क. ख, स्वपत्नी ।

(३) ख, राज्ञामिदं कथारम्भं चत्वारिंशत्समा वदा

मासद्वयं व्यतीतञ्च स पञ्चपण्डिताननः । इत्यधिकः श्लोकः ।

अश्वपादेनाभिहतो वज्रासमशपन्मुनिः ।

सकलत्रो वज्रिकुण्डे पतित्वा त्वं मरिचसि' ॥ ७ ॥

तत् श्रुत्वा ब्रह्मशापं स विजयं लब्धवानपि ।

चिन्तयामास मगसि मृत्युकाल उपस्थितः ॥ ८ ॥

तेनैव विवशो राजा ध्रुवं ज्वलनमाविशत् ।

ब्रह्मशापादृते नैव विपत्तिर्भवेदीदृशी ॥ ९ ॥

स ब्रह्मदण्डेन पुरा हतोऽभूत्

दारैश्च सार्धमवनीश्वरः सः ।

कपोतप्रत्यागमनश्च मृत्यो

राज्ञश्च शोको न हि सुख्यहेतुः ॥ १० ॥

राजन् जानासि भद्रं ते इयं शिवजला शुभा ।

कीर्त्तिशेषं गतवतः कीर्त्तिं वदति दौर्घिका ॥ १ ॥

राज्ञो विनष्टीकृतकीर्त्तिजाते

गवाशनेः कालवशाच्च पापैः ।

कीर्त्त्यानयासाविव विद्यमानः

हाहा गतः क्षावनिनाथवंशः ॥ ४ ॥

आनन्दभट्टकविना कलितं प्रयत्ने-

व्यासाख्यपञ्चविनिःसृतवागुपेतम् ।

वज्रालराजचरितम् नवचन्द्ररूपं

सज्जोकह्वलमुदिनीं विकसीकरोतु ॥ ५ ॥

यद्वाहृतं भट्टपादैरुक्तं यच्चान्यसुरिभिः ।
 तत्तद्राजचरित्रेऽस्मिन् वाज्जाले प्रकटीकृतम् ॥ ६ ॥
 निर्वाह्येयं पृथिवी सुभीमेन कृतेति यत् ।
 उक्तं तत्तु राजभयादिति मन्यामहे वयम् ॥ ७ ॥
 तत्तु क्रीडार्यमथवा भट्टपादैरुदाहृतम् ।
 मध्ये व्यासपुराणस्य भवेद्वा तन्निरर्थकम् ॥ ८ ॥
 निःसत्रियेयं वसुधा भार्गवेण कृता पुरा ।
 एवं हि भारते प्राह स्वयं व्यासो महासुनिः ॥ ९ ॥
 क्षत्रायां ब्राह्मणाच्छेत्री राजपुत्रो य उच्यते ।
 सुवर्णा नोपनयनाह्वयिजो ब्राह्मणतां गताः ॥ १० ॥
 गोपो माली च ताम्बूली कांसारतन्त्रिशंखिकाः ।
 कुलालः कर्णकारश्च नापितो नव शायकाः ॥ ११ ॥
 तैलिको गान्धिको वैद्यः सत्शूद्राश्च प्रकीर्त्तिताः ।
 सत्शूद्रानान्तु सर्वेषां कायस्थ उत्तमः स्मृतः ॥ १२ ॥
 विष्णुपादोद्भवा गङ्गा पुनाति भुवनत्रयं
 शतं जीव महाराज तस्याः सहजवंशज ॥ १३ ॥
 यद्यत् प्रियतमं लोके यस्मिंश्च रमते मनः ।
 तत्तदच्युतमुद्दिश्य विप्रेभ्यः प्रतिपादय ॥ १४ ॥
 नवद्वीपपतेः श्रीमद्भुजिमन्तस्य भूभुजः ।
 सभासीनस्य सद्बुद्धेरग्रे पठनपूर्व्वकम् ॥ १५ ॥
 शाके चतुर्दशशते मनुष्यरदनायुते ।
 पौषशुक्लद्वितीयायां तज्जन्मतिथिवासरे ॥ १६ ॥

थ

आनन्दभट्टविदुषा विदग्धकुलवेधसा

वज्रालंकारचरितं तस्मै मया दत्तं सहायिणा ॥ १७ ॥

यस्येदं विद्यते गेहे वज्रालंकारचरितं शुभम् ।

इह पुष्पं स लभते परं च परां गतिम् ॥ १८ ॥

इति दाक्षिणात्यप्राविष्टश्रीमदनन्तभट्टवंशोद्भवश्रीमदानन्दभट्ट-

महामहोपाध्यायकृतखिलवज्रालंकारचरितं

समाप्तमिति । ॐ

(क) गुरवे नमः । शुभमस्तु शकाब्दाः १६२८ ।

कामदेवचक्रवर्त्तिणः आत्मज-
श्रीलक्ष्मीनारायणदेवशर्माणः स्वाक्षरम् ।
श्रीरामजीवनरायस्य स्वीयपुस्तकमिति ।
साहारदेवपञ्चत्वाब्दे समाप्तश्चायं ग्रन्थः ।
श्रीकृष्णाय नमः श्रीरस्तु मयि लेखके ।

गौरीशो जयति ।

नामान्यथा यदि पुनश्च कश्चित्
मिथ्यानुवादं हरते च पुस्तिकम् ।
नेत्रस्य हानिं तनयस्य शोकं
सर्व्व्याङ्गकुष्ठं लभते च नूनम् ॥

(ख) बद्धशे"षसमायां च शुभमस्त्वेकमार्गनाः ।
ग्रहस्तु वस्तुना सार्धं प्रौष्ठपद्यां दिवा सिते ।
लेखको विष्णुपुत्रश्च ततः शशिष्ठस्यवन्द्यकः ।
नाम्ना प्रकीर्त्तयेन्नोकः श्रीमान् सुरलीधरः ॥
भाद्रे मासि सिते पक्षे एकादश्यां बुधवासरे ।
लिखितस्तु इदं यत्नात् वल्गालचरितं शुभम् ।
श्रीश्रीयुगाद्यायै नमोस्तु सततं मम ॥
श्रीसुरलीधरदेवशर्माणः पुस्तकमिदम् ।

4306-27

Pañcīṣṭa Parvan, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	Rs.	1	14
Prākṛita-Paṅgalam, Fasc. 1-7 @ /6/ each	...	...	2	10
Chivirāj Rāsa, (Text) Part II, Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	...	1	14
Ditto (English) Part II, Fasc. 1	...	...	0	12
Arta Lakṣaṇam, (Text) Fasc. 1	...	...	1	6
Āgāra Smṛti, (Text) Vol. I, Fasc. 1-8; Vol. II, Fasc. 1-6; Vol. III, Fasc. 1-6 @ /6/ each	...	...	7	8
Arāṇya, Institutes of (English)	...	...	0	12
Arabandiacintāmaṇi (English) Fasc. 1-3 @ /12/ each	...	...	2	4
*Sāma Vēda Saṁhitā, (Text) Vols. I, Fasc. 5-10; II, 1-6; III, 1-7; IV, 1-6; V, 1-8, @ /6/ each Fasc.	...	...	12	6
Sāṅkhya Sūtra Vṛtti, (Text) Fasc. 1-4 @ /6/ each	...	...	1	8
Ditto (English) Fasc. 1-3 @ /12/ each	...	...	2	4
Suśrūta Saṁhitā, (Eng.) Fasc. 1 @ /12/ each	...	...	0	12
Śraddha kriyā kaumudī, Fasc. 1-5 @ /6/	...	...	1	14
Taittiriya Saṁhitā, (Text) Fasc. 14-45 @ /6/ each	...	...	1	2
Āṇḍya Brāhmaṇa, (Text) Fasc. 1-19 @ /6/ each	...	...	7	2
Antravarteka (English) Fasc. 1	...	...	0	12
Attha Cintāmaṇi, (Text) Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 1-10, Vol. III, Fasc. 1-2, Vol. IV, Fasc. 1, Vol. V, Fasc. 1-5, Part IV, Vol. II, Fasc. 1-12 @ /6/ each	...	...	14	10
Tattvarthadhigama Sūtram Fasc. 1	...	...	0	6
Trikāṇḍa-Maṇḍanam, (Text) Fasc. 1-3 @ /6/	...	...	1	2
Tulsi Sat'sai, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	...	1	14
Upamāna-bhava-prapañca-kathā (Text) Fasc. 1-6 @ /6/ each	...	...	2	4
Uvāsagulasāro, (Text and English) Fasc. 1-6 @ /12/	...	...	4	8
Vallāla Cātām Fasc 1-- Text only	...	...	0	8
Varāha Purāṇa, (Text) Fasc. 1-14 @ /6/ each	...	...	5	4
Vara Kṛya Kaumudī, Fasc 1-5 @ /6/ each	...	...	1	14
*Vāyu Purāṇa, (Text) Vol. I, Fasc. 2-6; Vol. II, Fasc. 1-7, @ /6/ each	...	...	4	8
Vidhar: Parijata, Fasc. 1-4	...	...	1	8
Viṣṇu Smṛti, (Text) Fasc 1-2 @ /6/ each	...	...	0	12
Vivādaratnākara, (Text) Fasc. 1-7 @ /6/ each	...	...	2	10
Vṛhannārādiya Purāṇa, (Text) Fasc. 1-6 @ /6/	...	...	2	4
Vṛhat Svayambhū Purāṇa, Fasc. 1-6	...	...	2	4
<i>Tibetan Series.</i>				
Pag-Sam Thi S'iñ, Fasc. 1-4 @ 1/ each	...	...	4	0
Sher-Phyin, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-3; Vol. III, Fasc. 1-5, @ 1/ each	...	...	13	0
Rtoga brjod dpag ākhri S'iñ (Tib. & Sans.) Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-5 @ 1/ each	...	...	10	0
<i>Arabic and Persian Series.</i>				
Ālāmgirnāmah, with Index, (Text) Fasc. 1-13 @ /6/ each	...	...	4	14
Al-Muqaddasi (English) Vol. I, Fasc. 1-3 @ /12/	...	...	2	*
Āin-i-Akbari, (Text) Fasc. 1-22 @ 1/ each	...	...	22	0
Ditto (English) Vol. I, Fasc. 1-7, Vol. II, Fasc. 1-5, Vol. III, Fasc. 1-5, @ /12/ each	...	...	29	12
Akbarnāmah, with Index, (Text) Fasc 1-37 @ 1/ each	...	...	37	0
Ditto (English) Fasc. 1-8 @ 1/ each	...	...	8	0
Arabic Bibliography, by Dr. A. Sprenger	...	...	0	6
Bādashāhnāmah, with Index, (Text) Fasc. 1-19 @ /6/ each	...	...	7	2
Catalogue of Arabic Books and Manuscripts	...	...	1	0
Catalogue of the Persian Books and Manuscripts in the Library of the Asiatic Society of Bengal. Fasc 1-3 @ 1/ each	...	...	3	0
Dictionary of Arabic Technical Terms, and Appendix, Fasc. 1-21 @ 1/ each	...	...	21	0
Farhang-i-Rashidi, (Text) Fasc. 1-14 @ 1/ each	...	...	14	0
Fihrist-i-Tusi, or, Tusi's list of Shy'ah Books, (Text) Fasc. 1-4 @ /12/ each	...	...	3	0
Futūḥ-ush-Shām of Wāqidi, (Text) Fasc. 1-9 @ /6/ each	...	...	3	6
Ditto of Āzādi, (Text) Fasc. 1-4 @ /6/ each	...	...	1	8
Haft Asmān, History of the Persian Maṇḍavī, (Text) Fasc. 1	...	...	0	12
History of the Caliphs, (English) Fasc. 1-6 @ /12/ each	...	...	4	8
Iqbāl-nāmah-i-Jahāngiri, (Text) Fasc. 1-3 @ /6/ each	...	...	1	2
Iṣṣbah, with Supplement, (Text) 51 Fasc. @ /12/ each	...	...	38	4
Maṣṣir-ul-Umarā, Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 1-9; Vol. III, 1-10; Index to Vol. I, Fasc. 10-11; Index to Vol. III, Fasc. 11-12; Index to Vol. II, Fasc. 10-12 @ /6/ each	...	...	13	2
Maghāzi of Wāqidi, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	...	1	14

*The other Fasciculi of these works are out of stock, and complete copies cannot be supplied.

Muntakhabu-t-Tawārikh, (Text) Fasc. 1-15 @ /6/ each	Rs.	5	16
Muntakhabu-t-Tawārikh, (English) Vol. I, Fasc. 1-7 ; Vol. II, Fasc. 1-5 and Index, Vol. III, Fasc. 1 @ /12/ each		12	
Muntakhabu-l-Lubāb, (Text) Fasc. 1-19 @ /6/ each		7	
Ma'āqir-i-Ālamgiri, (Text), Fasc. 1-6 @ /6/ each		2	
Nukhbatu-l-Fikr, (Text) Fasc. 1		0	
Nigāmī's Khiradnāmah-i-Iskandari, (Text) Fasc. 1-2 @ /12/ each		1	
Riyāzu-s-Salātin, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each		1	1
Ditto (English) Fasc. 1-3		2	4
Tabaqāt-i-Nāṣirī, (Text) Fasc. 1-4 @ /6/ each		1	14
Ditto (English) Fasc. 1-14 @ /12/ each		10	8
Ditto Index		1	0
Tārīkh-i-Firūz Shāhi of Ziyāu-d-dīn Barni (Text) Fasc. 1-7 @ /6/ each		2	16
Tārīkh-i-Firūzshāhi, of Shams-i-Sirāj Alf, (Text) Fasc. 1-6 @ /6/ each		2	
Ten Ancient Arabic Poems, Fasc. 1-2 @ 1/8/ each		3	
Wis-o-Rāmin, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each		1	
Zafarnāmah, Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 1-8 @ /6/ each		6	
Tuzuk-i-Jahāngiri, (Eng) Fasc. 1		0	

ASIATIC SOCIETY'S PUBLICATIONS.

1. ASIATIC RESEARCHES. Vol. VII, Vols. XI and XVII, and Vols. XIX and XX @ 10/ each ... 50 0
2. PROCEEDINGS of the Asiatic Society from 1865 to 1869 (incl.) @ /6/ per No.; and from 1870 to date @ /8/ per No.
3. JOURNAL of the Asiatic Society for 1843 (12), 1844 (12), 1845 (12), 1846 (5), 1847 (12), 1848 (12), 1849 (7), 1850 (6), 1851 (8), 1852 (8), 1853 (8), 1854 (8), 1855 (7), 1856 (7), 1857 (8), 1858 (8), 1859 (7), 1860 (8), 1861 (7), 1862 (8), 1863 (5), 1864 (6), 1865 (6), 1866 (8), 1867 (7), 1868 (7), 1869 (10), 1870 (11), 1871 (7), 1872 (8), 1873 (11), 1874 (8), 1875 (7), 1876 (7), 1877 (8), 1878 (8), 1879 (7), 1880 (8), 1881 (7), 1882 (8), 1883 (5), 1884 (6), 1885 (6), 1886 (8), 1887 (7), 1888 (7), 1889 (10), 1890 (11), 1891 (7), 1892 (8), 1893 (11), 1894 (8), 1895 (7), 1896 (8), 1897 (8), 1898 (8), 1899 (8), 1900 (7), 1901 (7), @ 1/8 per No. to Members and @ 2/ per No. to Non-Members
- N. B.—The figures enclosed in brackets give the number of Nos. in each Volume.
4. Centenary Review of the Researches of the Society from 1784-1833 ... 3 0
- A sketch of the Turki language as spoken in Eastern Turkistan, by R. B. Shaw (Extra No., J.A.S.B., 1878) ... 4 0
- Theobald's Catalogue of Reptiles in the Museum of the Asiatic Society (Extra No., J.A.S.B., 1868) ... 2 0
- Catalogue of Mammals and Birds of Burmah, by E. Blyth (Extra No., J.A.S.B., 1875) ... 4 0
- Introduction to the Maithili Language of North Bihar, by G. A. Grierson, Part II, Chrestomathy and Vocabulary (Extra No., J.A.S.B., 1882) ... 4 0
5. Anis-ul-Musharrahin ... 3 0
6. Catalogue of Fossil Vertebrata ... 3 0
7. Catalogue of the Library of the Asiatic Society, Bengal, by W. A. Bion ... 3 8
8. Ināyah, a Commentary on the Hidāyah, Vols. II, and IV, @ 16/ each ... 32 0
9. Jawāmlu-l-ilm ir-riyāṣi, 168 pages with 17 plates, 4to. Part I ... 2 0
10. Khizānatu-l-ilm ... 4 0
11. Mahābhārata, Vols. III and IV, @ 20/ each ... 40 0
12. Moore and Hewitson's Descriptions of New Indian Lepidoptera, Parts I-III, with 8 coloured Plates, 4to. @ 6/ each ... 18 0
13. Sharaya-ool-Islām ... 4 0
14. Tibetan Dictionary, by Csoma de Körös ... 10 0
15. Ditto Grammar ... 8 0
16. Kaṣmīrābaddāmṛta, Parts I & II @ 18/ ... 3 0
17. A descriptive catalogue of the paintings, statues, &c., in the rooms of the Asiatic Society of Bengal by C. R. Wilson ... 1 0
18. Memoir on maps illustrating the Ancient Geography of Kasmir by M. A. Stein Ph.D., J.I., Extra No. 2 of 1899 ... 4 0

Notices of Sanskrit Manuscripts, Fasc. 1-29 @ 1/ each ... 29 0

Nepalese Buddhist Sanskrit Literature, by Dr. R. L. Mitra ... 5 0

N.B.—All Cheques, Money Orders, &c., must be made payable to the "Treasurer, Asiatic Society," only.

Books are supplied by V.P.P.

3 3-04.

**This book is a preservation photocopy.
It was produced on Hammermill Laser Print natural white,
a 60 # book weight acid-free archival paper
which meets the requirements of
ANSI/NISO Z39.48-1992 (permanence of paper)**

**Preservation photocopying and binding
by
Acme Bookbinding
Charlestown, Massachusetts

1996**